

НОВИМ ШЛЯХОМ

УКРАЇНСЬКИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ ЖУРНАЛ
ОРГАН ЦЕНТРОРАДНАЦМЕНУ НАРКОМОСУ
РСФРР

ЗМІСТ

	Стор.
Чергові завдання освітньо-виховної роботи	5
О. Кутовий.— Перспективи видавництва для українців РСФРР	10
Б. Поляков.— Проблема українізації на Далекому Сході РСФРР	13
Методика й практика школи.	
П. Г.— Живий куток — підвалина до вивчення природи в трудої школі	16
І. Жуківський.— Картографічний і графічний способи вивчати рідний край	22
П. Григорів.— Природознавство в школі першого ступня за комплексовою системою	27
В. Рейгардт.— Школа в боротьбі за врожайність	32
М. Заварикін.— Читання в школі першого ступня	34
В. Марченко.— Про українознавство в школах РСФРР	39
Ф. Кальницький.— Робота над складанням місцевої крає- знавчої книжки для української школи Північного Кавказу	45
Політосвіта.	
В. Бедін.— Завдання політосвітньої роботи в зв'язку з поста- новами XV партз'їзду	49
Т. Ширмаєв.— Наші завдання в справі ліквідації неписьмен- ности	55
З українського культжиття.	
М. Биковець.— Музична та хорова справа на Україні	58
Трибуна вчителя.	
Г. Донченко.— Лицем до виробництва	68
Життя та побут.	
І. Ч.— Сигнали й ракети	73
Хроніка	76
Бібліографія	88

ЛИПЕНЬ № 4-5 ЖОВТЕНЬ

КРАСНОДАР

1928

ПРИЙМАЄТЬСЯ ПЕРЕДПЛАТА НА 1929 РІК
НА УКРАЇНСЬКИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ЖУРНАЛ

НОВИМ ШЛЯХОМ

Орган Центrorаднацмену Наркомосвіти РСФРР
(рік видання другий), що виходить один раз
в 2 місяці книжками на 4 аркуші.

Журнал має розділи: 1. Загальний, 2. Методика та практика школи, 3. Політосвітня робота, 4. Криванавча робота, 5. Самоосвіта, 6. Життя школи та вчителя, 7. З українського культурного життя, 8. Трибуна вчителя, 9. Хроніка, 10. Бібліографія, 11. Інформація, 12. Листування.

„Новим шляхом“ має на меті стати в допомозі українській школі та хаті-читальні РСФРР в їх роботі.

„Новим шляхом“ має на меті допомогти вчителю української школи знайти найкращі і найпростіші шляхи до комуністичної освіти і виховання українських працюючих мас РСФРР.

„Новим шляхом“ — журнал не лише для вчителя, але й орган самого вчителя.

„Новим шляхом“ — видається в місті Краснодарі, на Кубані.

ПРОТЯГОМ 1928 РОКУ РІЧНІ ПЕРЕДПЛАТНИКИ

НОВИМ ШЛЯХОМ ОДЕРЖАТЬ БЕЗПЛАТНО:

Панченка — „Українознавство“, як самому вчитися української мови — підручник з української мови — книжку на 10 друкованих аркушів, яка має розділи: а) мова, б) література, в) історія.

Передплата на журнал:

на 1 рік — 2 крб. 40 к.

на 6 міс. — 1 крб. 20 к.

Окреме число 40 коп.

Передплата приймається по всіх поштових філіях С.Р.С.Р.

▼▼

Адреса редакції: Краснодар, Куб. Окр.
Відділ. Народн. Освіти, Красна, 4.

НОВИМ ШЛЯХОМ

УКРАЇНСЬКИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ ЖУРНАЛ
ОРГАН ЦЕНТРОРАДНАЦМЕНУ НАРКОМОСУ
РСФРР

(ВИДАННЯ РІК ДРУГИЙ)

липень № 4-5 жовтень

Друковано
в друкарні Кубполіграфу
(Краснодар, Червоноармійська, 39)
у жовтні 1928 року.

Комінтерн, як відомо, не тільки не заперечує розвитку національних культур, а й навпаки, активно піддержує цей розвиток. Ми з величезним захопленням бачимо, як за невеличкий час дерево української культури вкрилося чудовими квітами.

Швидке зростання української літератури й науки покладає на нас обов'язок серйозно подумати про заходи, щоб поширити знання української мови й серед російської людності. Насамперед у РСФРР гадають відкрити де-кілька кафедр української мови та української літератури по вищих школах.

А. В. Луначарський.

ЧЕРГОВІ ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ.

В наш час раціоналізація виробництва, плановість в роботі та наукова організація праці набуває з кожним днем все більшого і більшого значіння. Вони заощаджують наші сили та кошти і учать організовано й планово будувати соціалізм.

Цілком зрозуміло, що в цій справі школи і вчительство повинні вести перед. Вони повинні свою освітньо-виховну роботу також організовувати планово і раціонально, беручи на увагу весь досвід попередньої роботи і всі вимоги дитячого колективу, трудових мас населення та педагогічного процесу. За ними ми і подбаємо тут перед початком учбового року загострити увагу товаришів на основних і чергових етапах нашої освітньо-виховної роботи в школі.

Виховна робота школи.

Суспільно-політичне виховання дітей.

„Найхарактернішою ознакою комуністичного виховання є виховання у дітей колективізму. Розвинути у дітей звичку жити, вчитися і працювати колективно,— це для соціалістичної школи завдання найпершої ваги“ (програми ГУС'а, в. 1-й).

Виховна робота, як одне з основних завдань радянської школи, набирає великого значіння не тільки взагалі, але й саме у даний політичний момент, коли ми маємо на селі загострення класової боротьби, коли питання ідеології підлітків, боротьба за неї стають найзначнішими, практичними питаннями нашої школи. Тепер дуже гостро зайшла потреба не лише прищеплювати колективістичні навички, але й виховувати у дітей радянську ідеологію, радянські настрої і спрямовувати їхню волю по вірному шляху.

Давати дітям суспільно політичне виховання це значить—поряд зі знаннями громадсько-політичного характеру, треба виховувати у дітей нову мораль, як основу їхньої поведінки і вчинків. „Мораль, каже Ленін, це те, що руйнує старе експлоататорське суспільство і об'єднує всіх працівників навколо пролетаріату, що утворює нове комуністичне суспільство“.

Щоб виховати у дітей комуністичну мораль, є доволі заходів і способів. Вчитель повинен їх чітко уявляти і використовувати під час роботи.

Дітям треба дати чіткі суспільно-політичні знання з тих питань, які ставить програм ГУС'а. У практиці шкіл спостерігаються такі явища, коли діти не знають, що таке „Жовтнева революція“, „Спілка робітників і селян“, у березні не пригадають про Ленінські дні та інш. Це ненормально.

Антирелігійне виховання.

Це одна з важливіших практичних робіт вчителя. Не можна припустити, коли груповоди або не ведуть роботи, або цілком пасивні в цій справі і тим дають змогу сектантам і церкві втягати дітей до релігії. Вчителі повинні: 1) пророблюючи програми ГУС'а, не спускати з уваги будь-якої нагоди, щоб використати її для оформлення антирелігійної свідомості дітей; 2) проводити боротьбу проти релігійних забобонів, що є у дітей та їх батьків; 3) не припускати цілком такого явища, коли на „Миколу“ або на „Вшестя“ школа напівпорожня.

Боротьба за новий побут в житті і школі.

Багато побутових ненормальностей ми спостерігаємо в школі. Що-разу, як учитель входить у клас, діти встають, витягнувшись, бо цього вимагає вчитель. Це стара спадщина: учитель-начальство, учні-підвладні. Треба здійснити товариські, засновані на інтересі до спільної праці, стосунки між учителем і учнями.

По школах учаться хлопчики й дівчатка. Раз-у-раз доводиться спостерігати неприємні стосунки між ними,—хлопчики не хочуть сидіти з дівчатками і навпаки; гуляють вони нарізно. Треба рішуче боротися з цими явищами. Викоренити їх може, звичайно, не простий „наказ“, а відповідна організація праці: коли робота в школі провадиться за завданнями, частіше прикладається екскурсійно-дослідна метода, провадяться роботи на пришкільній ділянці, в майстернях,—хлопчики дружно працюють спільно з дівчатками.

Дітей треба виховувати в інтернаціональним напрямі. Проте-ж по школах між дітьми доводиться спостерігати такі явища, коли „гамсел“, „армяшка“, „жид“, „хохол“, „піндос“ яскраво виступають в дитячій розмові під час перерви, до школи й після школи. Вчитель не звертає на це уваги. Проти цього треба рішуче боротися. Треба досягти не лише того, щоб це зникло з побуту дітей, а також повести роботу серед їх батьків. Треба домагатися, щоб учні знали життя дітей нацменшостей, дітей Заходу, Китая і були-б готові допомогти їм. Значіння осередків МОДР'у по школах набуває особливої ваги.

У школі треба розвивати товариські колективістичні навички: „Всі за одного“ і „один за всіх“. Це треба провадити в усіх дрібницях шкільного життя: допомагаючи набувати ручки, олівці, зшитки, підручники для дітей незаможників, організуючи спільні колективні сніданки то-що. Треба досягти, щоб кожний учень почував і був певний, що у нього є товариші, які його підтримають і допоможуть, коли треба. На цьому тільки дитина виховується сміливою, твердою, завзятою в боротьбі. Усе шкільне навчальне приладдя повинно бути спільним для всіх учнів. Не можна припустити такого явища, коли в групі, навіть, каламарі становлять індивідуальну власність.

Колективізм найдоцільніше розвивати на відповідно зорганізованій роботі. „Треба навчити учня працювати, ц. т. вчитися грамоти, перевіряти себе в ріжноманітних завданнях, висувати головні питання, організовувати свою роботу, розподіляти час, матеріял, утворювати сприятливі умови для спільної роботи“— каже Шацький.

Робота учнів у школі не дасть потрібних виховних наслідків, коли вона буде провадитися лише в школі, коли її не буде переймати

одна характерна риса — бути корисною дитячому колективу й дорослому населенню, ц-т. бути суспільно-корисною роботою. Розробляти кожну тему в тій чи іншій групі треба так, щоб ця проробка мала суспільно-корисне значіння; кожному груповодові треба це обміркувати і в цей навчальний рік роботу школи органічно зв'язати з громадсько-корисною роботою.

Виховувати дітей у вищезазначених напрямках не можна без належної уваги до роботи дитячого самоврядування й піонер-організації. Ми повинні на практиці реалізувати всі ті численні вказівки з цього питання, які маємо в педагогічній літературі.

За один з важливих заходів суспільно-політичного виховання учнів є стінгазета, гаґсла й плакати. Проте вчитель дуже часто цього не дооцінює; шкільна газета не виходить або коли й виходить, так учнівську масу до роботи не втягнуто; гаґсла й плакати не використовуються, як виховний чинник, у школі їх не знайдеш, а коли й є, так діти їх не розуміють.

Через дитячий колектив школи, через основні моменти роботи школа повинна зв'язатися з станрадою, ВЛКСМ, КГВ (комітет громадської взаємодопомоги), кооперативами та інш.

Без цього зв'язку не можна досягти зазначених виховних наслідків.

Навчальна робота школи.

У поточнім навчальнім році треба звернути подвійну увагу на планування усієї шкільної роботи і цілком ліквідувати ті недоліки, які були в виробничих планах школи.

До початку шкільного навчання треба скласти загальний річний виробничий план школи і робочий шкільний план.

Загальний річний виробничий план школи складається з 1) краєзнавчого нариса свого району і села, 2) завдань школи, які відбивають потреби й вимоги села, 3) умов і можливостей школи що до поставлених громадських й педагогічних завдань, 4) заходів, які накреслює школа на новий навчальний рік: а) у галузі господарства, б) в організації дитячої роботи в класі, в лабораторії, в майстерні, на пришкільній ділянці та інш, в) організації дитячого оточення, г) навчальної роботи — які комплексові теми і який час пророблятиме їх кожна група, д) план роботи шкільної ради, комітета сприяння, е) план роботи методичного осередку, ж) форми обліку роботи (тут мало тільки перелічувати звичайні форми обліку педагогічної роботи, а треба накреслити кілька питань, які методичний осередок оформить, як досвід роботи в окремій рукописі, наприклад, робота на пришкільній ділянці, в майстерні, робота дитячих організацій та інш).

На основі загального річного виробничого плану складається календарний план проробки комплексових тем. Цей план і в цім навчальнім році треба складати за тією ж схемою, що й торік. Особливу увагу звертаємо на вибір і формулювання завдань з теми: треба вибирати завдання такі, що дадуть дітям змогу працювати самостійно.

У графі „зміст роботи“ матеріал треба розташовувати за хронологічною послідовністю.

Головсоцвих радить до того складати ще розклад навчальної роботи на день або на кілька днів.

Тут можна не вводити окремих зшитків, а складати ці розклади в щоденникові педагога.

Щоденник педагога повинен мати такі графи: 1) назва теми завдання, 2) місяць і число, 3) зміст роботи (саме тут і треба перелічити роботи за їх послідовністю на день або кілька днів), 4) чи виконали роботу; як не виконали, то чому, 5) цікаві моменти в роботі, 6) особливі примітки.

Завшколою повинен видати кожному груповодові особливі зшитки для цих щоденників. Вести їх треба справно, і закінчивши, здавати до шкільної канцелярії.

Складаючи загальний річний виробничий план і особливо календарний план проробки комплексових тем, треба звернути увагу на їх локалізацію і застосування змісту комплексових тем до місцевих умов.

Підсумки роботи минулого року в сільській школі за програмами ГУС'а показують, що відповідно до наших умов треба проробити комплекси в такому порядку:

I гр. 1) Перші кроки в школі, 2) охорона здоров'я, 3) осінні роботи й готування сім'ї до зими, 4) життя й праця узимку, 5) готування до весни й весняні роботи, 6) участь у звітній шкільній виставці.

II гр.— 1) Життя й праця влітку, початок осінньої роботи в школі, 2) осінні роботи на селі, 3) охорона здоров'я, життя й праця на селі взимку, 5) готування до весни і весняні роботи на селі, 6) підсумки роботи за рік і плани на літо.

III гр.— 1) Станиця, село, 2) село і місто, 3) весна на селі і робота селянина коло землі, 4) підсумки роботи за рік.

IV гр.— 1) Підсумки роботи учнів за літо і організація їх для роботи в новім навчальнім році, 2) Союз Радянських Соціалістичних Республік, 3) заходи Радвлади в справі поліпшення життя робітників.

У міській школі проробляють ті-ж комплекси і за тим же порядком як це подано в програмах ГУС'а.

Складаючи загальний річний виробничий план і календарний робочий план, треба звернути увагу на чітку локалізацію програму. Локалізація „повинна не змінювати обсяг знань, який накреслили центральні програми, вона полягає в доборі конкретних фактів, об'єктів для вивчення і шкільної проробки, в доборі трудових завдань відповідно до місцевих умов“. Таку роботу може провести кожна школа у себе на місці, бо вона найкраще знає всі місцеві „факти й об'єкти“. Складаючи календарний робочий план треба і зміст роботи заповнити місцевими фактами, об'єктами й трудовими завданнями.

Зазначену роботу можна успішно виконати з умовою, коли кожний вчитель знатиме своє село, район і край. Треба проводити краєзнавчу роботу. Два шляхи елементарні, приступні для кожного вчителя, кожної школи, можна порадити, як мінімум: 1) збирання матеріалів, реєстрація фактів місцевої природи, побуту та виробництва і зосередження всього цього в шкільнім музеї (дивись відповідні статті в н. журналі) 2) вивчення нашого краю за літературою, яка вже є.

Цей мінімум з краєзнавчої роботи повинен бути обов'язковий для кожної масової школи.

Райшколи й РайВНО повинні допомогти вчителю в цій роботі, а на себе взяти завдання—скласти огляд свого району.

Здійснюючи в шкільній практиці програми ГУС'а в новій редакції, вчитель не повинен забувати, що вони стабілізовані, отже обсяг знань і навичок з рідної мови, математики, суспільнознавства, природознавства з сільським господарством є обов'язковий. Проте цієї мети наші школи ще не досягли повнотою.

Робота з рідної мови що до розвитку самостійної усної й письмової мови, орфографічних навичок, граматичних навичок і знаннів, не може нас цілком задовольнити.

Види письмових вправ, зазначені програмом ГУС'а, ще не практикуються, самостійні компонування і ділове листування здебільшого випускаються. В школах переважно практикують перекази перечитаних ділових й наукових статтів, немає граматичних спостережінь з мови. У наслідок цього знання рідної мови, розуміння її слів, їх сполучень, форм дуже невелике, а іноді його й зовсім немає.

З математики мало уваги звертають на геометричні уявлення дітей та графічні навички, а також на усну швидку лічбу.

З суспільнознавства й природознавства мало уваги звернено на чіткість і правильність здобутих знаннів та їх закріплення.

Кожний учитель повинен старано переглядати роботи учнів і домагатися не більшої кількості, а доброї якості роботи.

Треба звернути найсерйознішу увагу на методи, якими прищеплювати ці навички. У поточнім навчальнім році, навчаючи граматики, кожний груповод повинен цілком вживати методи цілих слів — образів, запроваджувати елементи лабораторної системи, роботу з граматики повести за методом спостереження над мовою; треба широко застосовувати дослідні екскурсії, а там, де це залежить од матеріялу, використовувати наочне приладдя.

До цього ще часу в шкільній практиці помітно такі явища, коли навчання формальних навичок цілком відривається від проробки комплексів: „вправи на окремим спеціальнім матеріялі повинні бути, яко мога, мінімальними (програми ГУС'а)

У цьому ж році всі школи повинні перейти до реалізації Гусівського програму з праці. Роботу на пришкільній ділянці і в робочій кімнаті-майстерні або в звичайній класній кімнаті треба проводити регулярно. Цю роботу повинен вести кожний груповод, даючи на це в I гр.—1 годину на тиждень у I півріччі і 2 години у другім півріччі, у II гр.—2 години на тиждень, у III гр.—2 години у першім півріччі, 3 години у II півріччі і в IV гр.—3 години на тиждень (див. про норми розподілу робочого часу в школі I ступня, вип. II програм ГУС'а) із загального навчального плану.

Потрібно, щоб і ОкрВНО та РайВНО оцінювали роботу школи та її окремих робітників на підставі зазначених завдань. Неможна припустити невиконання їх або неуважне ставлення до них з боку окремих робітників.

Л і т е р а т у р а.

1. „Новим Шляхом“ за 1927-1928 р.
2. Правила приєма и выпуска из школы учащихся НКПроса, ц. 60 к.
3. Письмо Главсоцвоса: „Как составлять рабочий план к программам ГУС'а“—60 к.
4. В. Ш у л ь г и н. „О воспитании коммунистической морали“ — 35 к.
5. „Общественно-политическое воспитание в школе“—письмо МОНО.
6. В о л к о в — Стенгазета.
7. „Антирелигиозная работа“ — Глан и Кононов.
8. Р и в е с — Метод целевых заданий.
9. К о з ю п а, Д. Е. „Общественно-полезная работа“ (для станичних шкіл).
10. П и с т р а к. „Насущные проблемы современной школы“, „Самоорганизация учащихся“, „Труд в школе“.
11. Р о з а н о в — „Трудовая подготовка“, ч. I — 2 р. 25 к., ч. II — 2 р. 30 к.

ПЕРСПЕКТИВИ ВИДАВНИЦТВА ДЛЯ УКРАЇНЦІВ РСФРР.

Перебудова села за нових економічних, громадських та культурно-побутових засад вимагає не лише наявності певних економічних можливостей, але й піднесення загально-культурного рівня мас селянства.

„При нашій некультурності ми не можемо лобовою атакою знищити капіталізм“, сказав Володимир Ілліч на II-му з'їзді Політосвіт у 1921 році.

Року 1928 від тов. Бухарина чуємо таке:

„Одною з центральних, одною з головніших проблем, що стоять перед радянською владою й перед нашою партією — є культурна революція“.

Які ж завдання стоять перед нашими органами в роботі серед селянства? Ці завдання сформульовано на відповідних партійних з'їздах. Величезний потяг до культури, до придбання знаннів, що ми помічаємо серед свідомого селянства й переважно серед селянської молоді, виявляється попервах у двох головних напрямках.

Перший — селянство хоче економічно стати на ноги, а для того воно хоче підвищити свою кваліфікацію в галузі сільського господарства.

Машинізація сільського господарства, застосування в сільському господарстві складних машин, вміння користуватися з них, застосування штучних угноєнь, обробіток технічних культур, годівля племінної худоби,—все це може зробити господарство прибутковішим і культурнішим. І все це потребує знання, потребує відповідної книжки. Адже, знаємо, що навіть така проста річ, як очищення насіння, могла б на 10—15% піднести загальну продукцію сільського господарства, а про це селяни можуть довідатися з книжки.

Наші селяни це добре знають і ми помічаємо серед селянства нахил до надбання спеціальних знаннів.

Другий момент. Поруч з цим є також нахил нашої робітничої й селянської маси до придбання загально-освітніх знаннів, щоб стати дійсними громадськими активними робітниками в нашому робітничо-селянському суспільстві.

Що ж стає на перешкоді в цій роботі? Найперше, сливе повна відсутність укрлітератури, що відбивала б оточення українців в РСФРР.

З багатьох причин ми примушені користуватись з книжок, що їх видано в УСРР. Таке становище надто ненормальне.

Адже знання краю, його природних багатств, його історії, клімату то-що — надто потрібні, тому що від особливостей краю залежать, і культура, і, в значній мірі, побут.

З цього виходить, що слід подбати про книжку, яка б відбивала особливості районів РСФРР, де посідають українці.

У школі в нас так само не все гаразд.

До останнього року ми користувалися з підручників, що їх видається в УСРР за програмами НКО УСРР.

Оскільки УСРР має свій програм, що значною мірою різниться від програму ГУС'а, становище нашого вчителя надто тяжке. З одного боку він повинен провадити навчання за програмом ГУС'а, а з другого—він користується з підручника, що його побудовано за іншим програмом. Отже вчителів, окрім своєї прямої роботи, доводиться ще й правити за автора, доводиться пристосовувати підручника, комбінувати матеріал.

Може декому й пощастило впоратися з цією роботою, але безпечно вона забирає багато часу.

Так було, але не так мусить бути надалі.

Центрораднацмен весь час прагнув того, щоб вирішити цю справу, як того вимагали інтереси українців в РСФРР.

Нарешті, починаючи з 1927 року, ми маємо змогу розпочати роботу в цьому напрямку. Вже в-осени 1927 р. було видано буквар „Нове село“ для лікпунктів, а згодом на початку 1928 року й читанку „Нове село“ для шкіл м. п.

Протягом вересня, почавши з перших чисел, вийшли такі підручники: 1) Буквар „Живі звуки“, 2) „Новим шляхом“ книжка перша після букваря, 3) „Новим шляхом“ книжка для другого року навчання. 4) Математика для першого року навчання, 5) Методичні уваги до букваря „Живі звуки“, 6) Рідна мова в українській школі I ступня.

У жовтні мають вийти такі книжки:

„Новим шляхом“—читанка для 3-го року.

Математика для другого року навчання.

Російська мова в українській школі I-го ступ.

Крім того, здано до друку:

„Українська мова“—лекції для самонавчання.

„Курс арифметики“. Лекції для самонавчання.

Отже, як бачимо, справа йде на добре. Проте Центровидав не обмежується лише виданням підручників і масової літератури політ-освітнього характеру. За планом Центровидаву передбачається видати й дитячу літературу, що відбивала б своєрідні умови життя, оточення й побут української дитини в РСФРР.

Тепер погляньмо, як стоїть справа з газетами й журналами. Тут так само українці перебувають у ненормальному становищі. І справді: користуватися з газет УСРР недоцільно. Аджеж там висвітлюється життя УСРР (звичайно, переважно), оголошується заходи Радвледи, розпорядження й т. і., що стосуються до мешканців УСРР. Звідки ж довідатися про все, чим цікавиться наш селянин, звідки він довідається про те, як іде життя в РСФРР? Більшість звертається до газет російських. Отут і розпочинається наша трагедія. Ми поширюємо мережу українських шкіл. Витрачаємо кошти, силу. Наш учень за кілька років забуває мову й береться до російської книжки, до російської газети. Бачивши таке, селяни мають радію сказати:—Нащо ж нам вчитися по школах своєю мовою, коли доведеться знову переучуватися?

Таким чином, видання газети укромовою для українців у РСФРР нагальна потреба. Так само стоїть справа і з журналом.

Створити відповідне книжне оточення—це один із засобів повернути населення до української школи, це один з головніших засобів що до підвищення культурного рівня українського села.

Без цього мінімального плану ми ще довго будемо пасти задніх не лише в світовому масштабі а й у Всесоюзному.

Наприкінці кілька слів про наш журнал „Новим шляхом“. Мусимо зазначити, що ми сподівалися на більшу участь у цьому журналі нашого вчителя. Адже ж це єдиний орган в РСФРР, що висвітлює справи української школи, всі її досягнення й хиби, її перспективи.

Так само цілком незрозумілим є той факт, що тт. з України наче б то й не помічають нашого журналу: жодної статті, жодної поради ми не одержали від наших українських товаришів, хоч ми й зверталися до багатьох і запрошували подавати матеріял.

Все вищезазначене стосується й до газети „Червона газета“. Слід подбати як про поширення цієї єдиної у РСФРР української газети, так і про жвавішу в ній участь нашого вчительства.

Всі на допомогу важливій справі створення міцної Української преси в РСФРР!

Пам'ятаймо слова Володимира Ілліча:

„Перемогти народом некультурним — не можна!“

Міцніше ж зусилля всієї радянської суспільности в справі підвищення культурного рівня селянства.

ПРОБЛЕМА УКРАЇНІЗАЦІЇ НА ДАЛЕКОМУ СХОДІ РСФРР.

З давніх давен Далекий Схід являв собою величезний колонізаційний фонд для внутрішньої еміграції селян-хліборобів з аграрно-перенаселених смуг Європейських володінь колишньої „Російської Імперії“ до майже безмежних земельних просторів Азії.

Довжелезним ланцюгом тяглися туди раніш по великому Сибірському шляху і тягнуться по Забайкальській та Усурійській залізницях тепер окремі „ходоки“ і родини, цілі партії і навіть ешелони переселенців з різних кінців Радянського Союзу.

Серед них на першому місці Україна (Київщина, Чернігівщина, Харківщина та інші).

Проти інших—152-х „районів виходу“ УСРР має найбільший відсоток. Дорівнює він 34,5.

Інші місця СРСР (як, наприклад, Середньо-Волзький, Уральський, Центральнопромисловий, Північний то-що) мають за винятком БСРР (що має 20%), щось коло 1% з невеликими коливаннями в той або інший бік.

В абсолютній цифрі українців за один тільки 1926-27-й рік вселено 1250 родин,— тоб-то 6668 чол.

Цифра не маленька і спонукає до де-яких міркувань.

А скільки—можна запитати,— вселено їх на Далькраї і по Сибіру до цього часу?! А скільки у цьому році?!

Власно кажучи, ми маємо на території Далекого Сходу СРСР силу, часто досить компактно, заселених українцями цілих районів (особливо у Владівостоцькому, Амурському і Хабаровському округах).

В зв'язку з розгортанням переселенської п'ятирічки Наркомземів УСРР і РСФРР кількість українського населення на території Далькраю має дуже яскраву тенденцію до збільшення за рахунок все нових і нових кадрів селян-хліборобів з різних кінців аграрно-перенаселеної України.

Таким чином Приамур'є і Приморський район (останній відомий у нас під назвою „Зелений клин“) як що не перетворився ще, то поволі перетворюється в своєрідну „Другу Україну“.

Відрізняється ця „Україна“ від „першої“ України лише тим, що її українське населення поволі втрачає свої національні ознаки та особливості. Другими словами, українці русифікуються. Ось факти: (...А факти, кажуть, вперта річ!). Ні в офіційних виданнях,* ні в реальному житті за минулий учбовий рік ви ніде не знайдете будь-яких ознак того, що з цими українцями в будь-який спосіб ведеться освітня робота рідною їм мовою. Цього не дасть вам, а ні особисте знайомство з українськими оселями, а ні достві стовбці цифр, таблиць і звітів різних установ.

* Наприклад, „Народное образование в ДВК“. Видання Крайвно; Крайстат. Управління. Хабаровськ, 1928 р.

Цього ви там не знайдете!

У всьому краї немає жодної української школи, жодної хати-читальні, жодного пункту лікнепу, де українцеві надавалась-би змога вчитись і розвивати свою культуру не на російський, або корейський мові (корейські лікпункти там є), а на своїй рідній.

Не дивлячись на те, що в де-яких місцевостях ДВК (як наприклад, у Владівостоцькій окрузі) по школах 1-го ступня вчиться українських дітей на 5406 душ більше, ніж, навіть, росіян, а росіяни тут найбільшість (українців там 16666, а росіян 11260 чол.), українських шкіл нема.

Така ж сама картина і з школами сільської молоді.

На нашу думку, таке становище майже межує з русифікаторською політикою давно-минулих часів, коли колонізація цього краю була одночасово і „розрішенням“ національного питання.

Зазначені факти досить легко спричиняються до сумніву що до правдивого розуміння постановки цього величезного питання з боку відповідних установ цієї далекої частини нашої країни.

В такому ж стані, як перебуває справа соціального виховання дітей і професійної та політичної освіти молоді й дорослих, стоїть і питання з літературою.

Як нам це посчастлило з'ясувати безпосередньо в масі переселенців з України попит на українську літературу тут дуже великий. Задоволення ж з боку книжкового ринку майже ніякого. Коли ж припустити, що воно і є, то цілком випадкове безсистемне. Планово-організованого постачання української книжки в крайовому масштабі нема.

Українські драматичні гуртки, що зарождуються і існують майже без будь-якої ініціативи та допомоги з боку (але користуються серед українського населення великою пошаною і авторитетом), сидять або зовсім без репертуарів українських п'єс, або товчуться на тому, що з давних давень вже відкинуто на Україні геть і ніде не ставиться.

Це в кращому випадкові. В гіршому ж користуються „тим що є“ і що з ідеологічного боку часто-густо не витримує будь-якої сучасної критики.

Майже не таке саме становище і з газетами.

Були випадки, що нас прохали виписати їм „пару газет з далекої України“. Немає і художньої літератури, а та, що є в бібліотеках, дуже стара і по кількості занадто не значна. Цілком зрозуміло, що за такого стану немає й мови про українські підручники, учбові приладдя то-що.

В такому ж „цілком зрозумілому“ і не менш негативному стані знаходиться і питання про кваліфікованих робітників, що володіли б українською мовою. В цьому відношенні, як і в відношенні всього переліченого, в минулому учбовому році нічого не було. Не передбачається і в цьому.

А зробити хоч де що можна і потрібно (відкрити хоч одну українську школу, або відділ, де-кілько українських пунктів лікнепу в найщільніше заселених українцями районах, домовитись з НКО РСФРР і Профосом України відносно „кадрів“ (перш за все вчителів і політ-освіт-робітників), з Держ-видавком УСРР що до літератури, підручників і таке інше).

Нічого цього, на жаль, не видно і не чути. Не чути, навіть, нічого й сприводу відкритого листа до редакції крайової газети „Тихоокеанская Звезда“, що був їй в цій справі надісланий (копія Край-відділу Наросвіти і АПВ Крайкому ВКП).

З розмов же з місцевими робітниками (часто-густо досить відповідальними) не важко побачити, що всі вони у всьому цьому не бачать необхідности.

Одні кажуть, що між росіянами і „малоросами“ різниці немає... (!)

Другі, що в нас це питання ще не розрішалось... (?)

А треті прямо кажуть, що „наши малороссы ни в какой украинской культуре и языке не нуждаются, великолепно ассимилируются с старожилыми-амурцами и другими народностями“...

Одним словом, коли пригадати де-що з минулих дискусій на сторінках „Большевика“, з покійною опозицією, то де-що аналогічне з погляду декого з партменшости тут можна знайти.

Дивно у такого роду „концепціях“ місцевих робітників те, що вони страшенно схожі на спосіб мислення самих типових... обивателів.

Зовсім не дивно, що за такого розуміння питання про потрібність розвитку української мови (і взагалі про національне питання) з боку місцевої громадськости, українці дають найбільший відсоток, так званого „обратнічества“, тоб-то повертання на батьківщину).

Без великої натяжки можна сказати, що ті 10% „обратників“, що йдуть за офіційними відомостями переселенського управління під рубрикою „тоска по родине“ серед українських переселенців утворює саме таке становище на Далекому Сході. Коли б утворити там трохи (або навіть і значно) інші умови, коли б відірваного від рідних місць переселенця, оточити в новій для нього обстановці більш близьким і знайомим йому побутом, ми мабуть не мали б остільки часто-густо сумні слова богатьох: „не думаю і не згадую про рідну Україну... лише, коли сплю“...

Наш висновок з усього один: українцям-переселенцям треба допомогти.

МЕТОДИКА Й ПРАКТИКА ШКОЛИ

П. Г.

ЖИВИЙ КУТОК — ПІДВАЛИНА ДО ВИВЧЕННЯ ПРИРОДИ В ТРУДОВІЙ ШКОЛІ.

Краєкутним каменем програмів ГУС'а є дослід, особливо в природознавчій частині. Тут, як ніде, дослідний хід роботи має вдячний матеріал: екскурсія, спостереження, досвіди—все це не обминає моментів досліду.

Спостерігати і вивчати природні явища не завжди можливо в природних умовах: низка причин, суто кліматичних, може цьому стати на перешкоді.

Отже тут і виникає питання, як продовжити дослід над природою в штучних умовах, як наблизити до себе потрібних нам тварин та рослин. Цього можна досягти шляхом утворення живих кутків з акваріумами та приміщеннями для тварин і рослин.

Живий куток—це така частина обладнання нашої школи з її активним методом роботи, що її не можна замінити. Він потребує найменших витрат, але без нього не може обійтись жодна школа I та II ступня.

Брак найпростішого кутка в школі (клітка з пташиною, горщик з квітками, шклянка з водяними рослинами)—це злочин, що тяжить на сумлінні педагога. Жодні злидні не можуть і не повинні перешкоджати утворенню живого кутка, бо завжди вчитель за допомогою учнів зможе здобути найпростіше обладнання.

Школі не потрібні складні акваріуми з екзотичними рибками. Живий куток мусить бути в щільному зв'язку з повсякденною, звичайною шкільною роботою, з її навчальним програмовим матеріалом. Звідси видно, що куток II ступня буде ріжнманітніший від такого ж в I ступні.

Як-що взяти перший ступінь, то в I і II групі він буде зовсім у початковому стані, тоді як 3 та 4 групи зовсім не можуть без нього обійтись (такий у них програмовий матеріал).

Весна—це найпридатніший час за для утворення живого кутка.

Спинимось на таких питаннях: як утворити живий куток, що тримати в ньому, як доглядати за тваринами й рослинами і, нарешті, як вести спостереження в живому кутку.

Я вище зазначив, що живий куток можна побудувати з найпростіших приступних матеріалів.

Приміщенням для живих істот і рослин можуть бути:

- 1) клітки для ссавців і птахів;
- 2) шухлядки для гробачків та метеликів (садки);
- 3) горщики та шухлядки для рослин;
- 4) акваріуми—шклянки (з-під варення) для водяних тварин та рослин;
- 5) тераріуми (шухлядки) з дротяною сіткою, картонні коробки з серпанком для жаб, ужаків, ящірок та інш.

I. Клітки й шухлядки для свійських тварин і птахів.

Силами учнів готуємо шухлядки для кролів, голубів. В клітці з густо металевої сітки можна тримати наших звичайних мишей. Ще краще дістати білих, лабораторних мишей, яких можна тримати в дерев'яній шухлядці, бо вони легко при звичаються й не гризуть своєї домівки. Не зле завести морських свинок. Догляд за тваринами буде полягати в годуванні їх та в додержанні чистим приміщення. Кролів годують капустою, ялиновим галуззям, бур'яном, салдатиками, петровим батогом та інш.

Миші й морські свинки живляться зерном (люблять миші овес), сухарями, картоплею, морквою.

З птахів тримають у клітках чижів, щиглів, зябликів, зеленушок, синиць, коноплянок то-що.

Корисно, крім голубів, тримати в кутку для спостереження й курей. На корм їм іде конопляне сімя, просо, мурав'їні яйця, жмутки трави з насінням, шишки, реп'яхи, грона рябини й бузини.

Для живого кутка краще мати окрему кімнату, бо де-які тварини (кролі, миші) мають специфічний дух, шкідливий для загального шкільного робочого приміщення. У школах, що бідні на приміщення, куток можна тримати нарізно: квітки, рослини, птахів, акваріуми—у класі, а тварин—на дворі в хліві.

Для птахів добре використати велике вікно шкільної кімнати загнувши його дротяною або звичайною сіткою. Вікно далеко зручніше для птахів, в нім можна побудувати штучні кубельця, поставити зелені віти рослин та ін. До живого кутка ми можемо прилучити цілий скотський двір (кошару та конюшню) і пасіку школи, або сусіднього приватного господарства, в якому корисно улаштувати програмові спостереження.

Які ж спостереження тварин і птахів ми можемо ставити?

Спостереження повинні мати перед усім навчальний програмовий характер. Звичайно, гуртки аматорів природи, що утворюються в школі можуть поглиблювати роботу і ставити інші, ширші завдання. Візьmemo тему з програму: „Свійські птахи“. Весною ми можемо спостерігати міну гребішків у курей (почервоніння), відмітити, коли починають вони нестися, простежити як квочка сидить і т. інш. Нарешті курка з курчатами. Спробуйте де-який час стежити уважно за тим, як мати кличе дітей, як вона вчить їх знаходити харч, як захищає їх від ворогів, і ви зрозумієте, які різнобарвні життєві прояви цієї сім'ї.

Візьmemo гризуна кроля. Ми можемо поставити досвід годування його різним кормом (мета—знайти найпридатніший, найдешевший). Простежити злучання, народження, приплід (час), годування й розвиток крольчат. За для проробки еволюційної теорії кролі дають свій матеріал, наприклад: передача прикмет у спадщину то-що.

II. Шухлядки—садки для метеликів і гробачків (інсектаріум).

Садком для годування гробачків і метеликів може прислужитись накрита дротяною сіткою картонна коробка з шляними стінками (можна зробити серпанкове накриття). Замість шухлядки може прислужитись шклянка з-під варення, запнута згори сіткою, або серпанком. Поклавши на дно шар піску та моху, ми містимо комаху вкупі з стравою.

У садках тримаємо гробачків і метеликів наших шкідників, щоб вивчити їх життя. Для кожного типа гробачків заводимо окрему

шухлядку чи шклянку. Беруть для спостереження кубельці метеликів бояришниці, златогузки, яблуневої моли. Містять гілочки вкупі з гробачками кільцевого шовкопряда, пуп'янки пошкодженні гробачками цвітоїда. Цікаво взяти гілочку з тлями й туди ж помістити „сонечко“, посадити метелика білана капустяного й спостерігати, як він кладе яйця. В-осени слід для цих досвідів зібрати ляльки різних шкідників. А щоб краще вивчити життя суспільних тварин, цікаво завести мурашник.

В інсектаріумі потрібно поставити, або повісити пляшку з водою, а в неї покласти листя рослин, що йдуть на корм кохам. Посуду з широкою шийкою не треба ставити, бо комахи тонути будуть в ньому. Мурашки можна годувати цукром. Після того, як гробачки декілька разів виляють, вони досягають певного розміру й заклеплюються. При чім де-які, прикріплюються до стінки інсекторіума. Треба пам'ятати, що для ляльок метелика дуже сухе повітря шкідливе. Спостереження в садках полягає в вихованні гробачків шкідливих кохам, у вивченні їхнього перетворення та життя. Іноді з ляенок-метеликів вилуплюються (вилуплювання починається в листопаді) їздці, у яких самиці кладуть яйця в гробачки метеликів, сідаючи на них верхи й протинаячи їх своїм яйцекладом — відси і дістали вони прізвисьце їздців. Окрім спостереження над тваринами, що мають виробниче значіння, співучасники гуртка аматорів природи можуть поставити спостереження над тарканами, мокрицями, козинячою смертю, павуками, жуками, розвитком мух і т. інше.

III. Рослини в горщиках і шухлядках.

Ця частина живого кутка користується особливою увагою по містах і частково по селах (серед освічених людей і в крамарів). У селянські хати живі квіти просуваються дуже повільно. Звичайно, хатні квіти у селян не відіграють тієї ролі, яка їм належить у школі, проте, з де-якого боку вони культивують свого господаря. Ось чому на школі лежить громадський обов'язок бути розсадником хатніх квітів, постачання учнів та населення одводками, черенками то-що.

Звичайно, ми маємо в горщиках фуксії, калачики, бегонії, що швидко множаться через паростки. Стриваємо ми фікуси, кактуси, цитринні дерева, тисячолісник—це представники чужих далеких країв, але в кутку вони також коштовні й потрібні для навчальної праці: фікус дає уявлення про тропічну флору, кактус про пустелю, цитринне дерево—малюнки вічно зелених Середземноморських теплих країв. Всі ці рослини також легко множаться черенками й навіть лише листям. Догляд полягає в своєчасному поливанні, в пом'якшенні верхнього шару ґрунту і в заміні землі, звільненні її від черви, коли ці причини починають затримувати розвиток тієї чи іншої рослини.

Учні, крім догляду за рослинами, розмноження їх та широкого розповсюдження рослин серед населення, ведуть також цілу низку спостережень і досвідів суто навчального характеру. Утворюють, наприклад, найпростішу школу садових дерев та спостерігають їх розвиток: рядком у порожніх горщиках садять кісточку вишень, слив та насіння яблуні, груші. В-осени можливо перевірити, чи скидають дерева своє листя в кімнаті. Для цього ще далеко до „падолисту“ пересаджують з землею з саду або лісу молодняк клена, дуба, слив та інш. Можливо пересадити траву (клевер), папороть, ландиш і перевірити, чи не загине листя трави зимою в кімнаті, та коли почнуть розвиватися вони по весні. На провесні (лютий) можна приступити до

розпукування у воді гілок з дерев та кущів (калина, верба, ліщина). Можна прискорити розпукування, як що подержати гілку в воді з температурою 25—35° Ц. протягом 8—11 годин.

В шухлядках рано по весні ставимо досвіди засіву збіжжя з землею різного угноєння, а також засіву на глибину. Підготовляємо розсаду капусти, баклажанів, садових квітів, перевіряємо, як сходять насіння.

Нарешті, ставимо досвіди фізіологічного характеру: дихання рослин, утворення в листях крахмалу та інш.

Досвіди з водними культурами також повинні зайняти відповідне місце. Рецепти можливо рекомендувати хоч би ось які (найбільш вживані): 1) в шклянку на літр дистильованої або перевареної води один грам калійної селітри, $\frac{1}{2}$ гр. звичайної соли, $\frac{1}{2}$ гр. гіпсу, $\frac{1}{2}$ гр. сірчанокислої магnezії, $\frac{1}{2}$ грам. фосфорової вапни, 5—8 краплин розчину хлористого заліза або трішки залізного купоросу. Можливо взяти інший склад замість першого: на літр тієї ж самої води один грам азотнокислої вапни, $\frac{1}{4}$ хлористого калія, $\frac{1}{4}$ грама сірчанокислої магnezії, $\frac{1}{4}$ грама кислого фосфоро-кислого калія, 5—8 краплин розчину хлористого заліза або трішки залізного купоросу. На те, що осяде, не звертайте уваги—це залізо. Як що поставити досвід без заліза, рослина буде блідожовта; добавте заліза або помочіть ним листя, воно зазеленіє на ваших очах.

IV. Приміщення для водяних тварин і рослин (акваріум).

Шклянку з-під варення, шклянку з-під електричних елементів,— все це можна використати на акваріум, вага не в посуді, а в тому, щоб в ньому утворити умови найближчі до тих, у яких та чи інша тварина або рослина живе на волі, і тоді ці істоти будуть себе почувати неначе вони в природніх умовах. Як що з матеріального боку можливо, не зле мате великий чотирьохкутний шклянний акваріум, але це не обов'язково: акваріум улаштовуємо так: на дно посуду, добре вимитого, кладемо ґрунт із мішанини річного багна і товченого торфу (як що він знайдеться). Можливо обмежитись самим річним багном, туди закопуємо 2—3 самуварних вуглика (вугіль зменшує силу шкідливих газів, що можуть утворитись).

Ґрунт товщиною 7—8 сант. зверху накривається шаром чистого перемитого піску, на 2 сант. Добре покласти поверх вугликів по камінчику або черепку глиняного посуду; вони не дають вугликам випливати і крім того затуляють сильне світло для тварин, які його не люблять.

Населюємо тепер шклянку тваринами й рослинами, а в тім не треба забувати про 2 умови: містити тварин згідно об'єму посуду і не сполучати до купи хижаків і нешкідливих істот. Із рослин добре живуть—валісперія, посажена корінцями в ґрунт, роголистик, елодея, ряска, жабурина, що плавають по воді. Ці та інші рослини підтримують свіжу воду і добре розростаються; в той же час вони є частково покрим для де-яких тварин.

Із тварин ми можемо тримати в акваріумі майже всіх, що водяться в воді, але для цього потрібно мати придатного розміру посуд і відповідний догляд та покрим. З навчальною метою ми беремо місцевих риб (карасів, піскарів, линів, сазанів, окунів, щук та інш.), невеликих що до розміру, ракоподібних (річних раків, дафній, циклопів то-що), тритонів, пуголовків, м'якунів і різних водяних комах, та їх личинки (комарі, стрекози, п'явки). Хижаків слід тримати окремо. В окремих шклянках також тримати плавунців, водолюбів і гробачок стрекози.

Окремі великі акваріуми можуть бути живою ілюстрацією водозборів країни (акваріум річка, акваріум ставок, акваріум озеро). Акваріум ставок у нас може бути приміром, оселений так: місцеві риби, тритони, пуголовки, жаби, ставовики, котушки (вони саме чистять акваріум), водяні ослики (санітети акваріума), водяний павук, павук-вodomірка, вітрянка.

Догляд полягає в прибиранні акваріума, переміні води, в годівлі населення. Як що акваріум накривати шклом або папером від пороху, годувати тварин з окремого посуду, тоді перемінати воду майже не доводиться: її витрата від випару поповнюється і це раз-у-раз робить його свіжим. Чистити дно краще шкляною руркою, що через неї багно, витекає з струмком води. Годувати мешканців краще за все природнім покормом: личинками комах, дрібними рачками, дощовими червами і т. інш. Це можливо влітку, а зимою та й в інший час доводиться призвичаювати до сухої паляниці, крихот гречаної каші, манки, стружок сирого м'яса.

Акваріуми—багатючий матеріал для спостереження.

На провесні можливо зібрати в ставках жаб'ячу ікру й вести над нею спостереження, або стежити за розвитком з ікри рибок. Перший приклад (жаб'яча ікра) дає характеристику розвитку хребтових тварин (і людини): яйце, гробачок, рибоподібне, безноге, ящероподібне, і, кінець-кінцем, жаби. Тут ми знаходимо низку доказів розвою життя (біо-генетичний закон). Життя малярійного комаря, його перетворення—важливі для збільшення боротьби з малярією. Стаavimo досвід цієї боротьби, коли містимо в однім акваріумі гробачки комаря вкупі з гробачками стрекози, плавунців та рибу з природи сазанів (риби винищать гробачки малярійних комарів).

V. Тераріуми.

Для утримання ящірок, вужів, жаб, черепах, їжаків, утворюють тераріуми—шухлядки різноманітного розміру й форми. Можливо та й краще зробити дерев'яну шухлядку з 3-ма стінками з дротяної сітки, а одну зашклити (розмір залежить від кількості тварин та їх характеру). За для утримання дощових червків утворюємо просто шухлядку, наповнюємо її шаром піску, старого листа, потім землею. Для таких істот, як жуželиця, ведмідка, сарана та інші можливо утворити тераріум із картонної коробки з 2 шкляними стінками й кришкою, заплнутою міцною сіткою з серпанку. В кожному тераріумові утворюють ті природні обставини, в яких тварина перебуває на волі. В усіх тераріумах дно перекривають шаром піску й становлять миску з водою. По де-яких мають купки каміння (для гадюк і ящірок); добре-б посадовити відповідні повітряні рослини. За для жаб роблять чималенькі водойми зі стоками, щоб мешканці виходили на суху землю, береги засівають травою; у воді садовлять де-яку рослинисть.

Годують жаб—слизняками, жуками; вужів—невеличкими жабенятами; черепах—свіжою рибою; їжака—дощовими червами й жуками; ящірок—червами, жуками, тарканами, мухами. Це—влітку. В-осени й в інший час їх годують або м'ясом (дають його на трісочці), або земляними червами. Їжака можливо годувати молоком. Зимою, коли всі тварини засипають, потрібно підтримувати рівну низьку температуру, без коливань, інакше вони прокидаються, почувають себе неспокійно, відмовляються їсти й часто дохнуть. В кращім разі вони перезимовують і дають багатючий матеріал учням.

Спостереження в тераріумах, як і в приміщеннях для свійських тварин, можуть бути різноманітні, але школа повинна становити в першу чергу виробничі питання. Візьмемо дощового червака. Яку роль відіграє він в сільському господарстві. Придивіться до шару його землі: куди подівся шар, листя й пісок. Виявляється, що це невтомний помішник сільського господаря в справі оброблювання ґрунту, перетворення його в придатну чорноземлю. А прудка жужелиця наших городів або ящірка. Яку силу дрібної компанії—гробачків, мух, сарани та інш. вони знищують. Сіра жаба знищує на наших городах слизнів, шкідливих жуків та їх гробачки в ґрунті.

Спостереження в тераріумі за сараною та ведмідкою дають можливість практично підрахувати шкоду від них, підрахувати кількість рослин, що вони їх знищують в певний час.

Усю роботу в живому кутку повинні фіксувати в щоденникові спостережень самі спостерігачі. Певної форми рекомендувати не варто, кожна школа сама виробляє її. Важливо, щоб спостерігачі внесли туди так свої записи, як і нариси та малюнки, які зафіксують стан спостереженого явища і матимуть величезне навчальне та наукове значіння.

КАРТОГРАФІЧНИЙ І ГРАФІЧНИЙ СПОСОБИ ВИВЧАТИ РІДНИЙ КРАЙ

В сучасній школі краєзнавчий матеріал є та база, на якій ґрунтуються всі інші шкільні дисципліни. Не можна в школі говорити про явища матеріального або соціального характеру без конкретних прикладів. Треба завжди брати певні явища з оточення, бо вони найприступніші для спостереження та вивчення, і досліджувати їх разом з умовами, які утворюють ці явища. Щоб зрозуміти яке-небудь явище з географічного погляду, треба уявити його в просторі, уявити ті умови, що його визначають. Звідси виникає потреба змальовувати графічно на карті явища, які ми вивчаємо.

Картографічно ці явища можна досліджувати протягом довгого періоду. Наприклад, нам треба вивчати межі поширення будь-якої рідкої незвичайної рослини або тварини в нашій краї. Матеріали на це питання, які ми маємо, можуть бути надто обмежені і не охоплюватимуть усе завдання. Щоб відзначити на карті певно знаками межі, між якими водиться об'єкт нашого дослідження, треба або використати літературний матеріал на дане питання, або довідатися про це від осіб, компетентних в цій справі, або досліджувати особисто. Безумовно така робота вимагає багато часу, її не можна проводити в класі. Вона можлива лише в гуртках, де велике виховне значіння має самий процес довгочасного дослідження. Краєзнавча робота в класі ґрунтується на матеріалах більш загального характеру. До таких питань належать і усі географічні питання в межах краю. Тут ми дамо стислий виклад того, що і як можна замальовувати картографічно, вивчаючи географію рідного краю. Звичайно, ми накреслимо тут лише віхи, за якими можна і треба вивчати рідний край. Потрібний же конкретний матеріал кожна школа і кожен учитель поки що повинні добувати з місцевих краєзнавчих видань і різних збірників та енциклопедій, а також з окремих популярних нарисів та повних курсів географії СРСР.

Свої думки ми будемо конкретизувати прикладами з географічної дійсності Північно-Західнього Кавказу. Ми певні, що і в будь-якій іншій місцевості можна також проводити шляхом аналогії таку роботу над вивченням рідного краю.

Рельєф. Форма рельєфа завжди надає місцевості, яку ми досліджуємо, певні особливості. Через особливості рельєфу яскравіше виступають всі інші елементи ландшафту: підсоння, гідрографія розподіл рослинності та інш. Тому завжди, вивчаючи в школі рідний край, треба для більшої наочності змальовувати рельєф графічно, подаючи його розріз, коли він не складний, у двох напрямках.

Для прикладу візьмемо таку область як Північно-Західній Кавказ. Життя на Кубанській западині залежить не тільки від поступової похилости поверхні з півночі на південь, або зі сходу на захід, але великою мірою ще й від того, що на півдні знаходяться високі кряжі, які

займають майже третину цієї області. Отже треба дати і третій вертикальний розріз уздовж Кавказьких кряжів од гори Лисої (305 метр. над морським рівнем), біля Анапи, і до Ельбруса (5629 метр.) і відзначити на масштабі всі перевали й найвищі шпилі на цьому обширі. Викреслюючи профіль Кавказького пасма гір, треба користуватися таким масштабом: у довжину 1 сант.—10 кілом., у височину—1 сант.—1 кілом. Ці три профілі цілком визначають загальний характер рельєфа всього Північно-Західнього Кавказу.

Підсоння. Щоб змалювати картографічно підсоння, треба провести на карті ізотерми через один градус підвешення або зниження температури, а також ізогієти (лінії, які з'єднують місцевості з однаковою кількістю опадів). Ізотерми й ізогієти треба проводити тільки для типових місяців. Найкраще взяти один місяць найтепліший (липень) і другий—найхолодніший (січень), а також річні ізотерми. Карті з ізотермами та ізогієтами вказуватимуть на типовий для краю розподіл тепла та опадів.

Зокрема на Кубані карти з ізотермами змалюють такий розподіл тепла: найвища температура на долішній Кубані і поступове зниження температури на північ (збільшується широта) і на південь (через те що швидко зростають кавказькі верхів'я). Ізогієти на південь од Кубані зближуються між собою. Це свідчить про те, що кількість опадів залежить од височини місцевості над морським рівнем і від положення Кавказьких кряжів. До цієї карти треба додати рисунок, який з'ясує, що від верхобіжних течій над суходолом улітку залежить незначна кількість дощів біля Анапи і скрізь на північ на Озівському узбережжі і пояснить збільшення дощів вглиб суходолу. Тут же можна вмістити рисунок, який з'ясує природу дуже цікавого, але загрозливого явища у Новоросійському, так званого бора або Норд-Оста.

Гідрографія. Змалювати картографічно води суходолу це значить викреслити на карті системи річок, озера й канали, які зрошують дану місцевість, відзначити назви озер, річок, та їх допливів. Добре було-б додати до цієї карти рисунок, який-би пояснював височінь падіння найбільшої річки в краї та рисунок, що визначає швидкість течії в найближчій до школи річці.

Як змалювати води суходолу на Північно-Західнім Кавказі? Тут по-перше, треба змалювати систему Кубані. Її водозбір охоплює, всю західню половину північної похилости Кавказу. Її води трьома гирлами вливаються в Озівське море. По-друге, треба визначити всі значні лимани, а також всі степові річки на північ од Кубані. Вони течуть майже ідеальною рівниною, не доходять до моря і зникають в степах та плавнях. Щоб зрозуміти могутню творчу роботу Кубані в пониззі і усвідомити, як утворилися плавні, учні викреслюють поперечний розріз Кубані та прилеглих плавнів, з якого видно, що рівень Кубані від наносів значно вищий за плавні.

Ґрунти. Ґрунти нашого Союзу в загальних рисах досліджені більш або менш докладно майже всі. Отже картографічне змалювання ґрунтів не становить перешкод,—треба тільки уникати зайвої деталізації ґрунтових районів.

Деталізація їх може мати велику вагу для незначних районів. В школі-ж, де вивчають досить великі області, можна відзначити тільки типові ґрунти. Зайва деталізація буде тільки утрудняти дитячу пам'ять.

Отже для Північно-Західнього Кавказу ми відзначимо на карті такі ґрунтові райони: 1) Каштанові ґрунти Таманського півострова; 2) Сіро-лісові ґрунти всієї гірської смуги, критої лісами на північних і південних схилах Кавказьких кряжів; 3) Горно-лукові—по найвищих місцях Кавказького пасма гір, приблизно від гір Фішта й Оштена

й до Ельбруса і 4) Чорноземні райони — вся рівнина до передгір'я. Тут можна відзначити два підрайони в залежності від вилуження: а) смуга маловилужених ґрунтів і б) смуга ґрунтів великого вилуження. Межа між ними — по широті станиць — Медведівська — Коренівська. Виходить, схематична карта ґрунтів Північно Західнього Кавказу матиме тільки чотири фарби. Правда, чорноземлі доведеться дати два відтінки, які відзначатимуть неоднакове вилуження.

Рослинність. Змалювати картографічно місцеву флору не так легко.

Повстають де-які труднощі через те, що рослинність наших областей в адміністративних межах мало досліджена, або ці області становлять таку одноманітність з ботанічного погляду, що тяжко відзначити на карті особливості окремих районів. Крім того, в нашому Союзі є й такі області, де знаходиться дуже різноманітна рослинність, з її біологічними особливостями. До цього спричинилися, звичайно, неоднакові кліматичні режими на невеликім просторі та історія еміграції рослинності. Це явище трапилося внаслідкові боротьби між рослинними родами, що належали до різних рослинних центрів післяльодовикового періоду. Взагалі на ботанічній карті треба змалювати рослинні провінції, які виявляють типові особливості тієї або іншої місцевості. До таких треба віднести степи, півпустелі, листвений і хвойний ліс.

Коли-ж де-небудь є більші дослідження, то тоді можливо робити детальніші підрозділи і відзначати ботанічні формації, де значною мірою переважає та або інша порода.

Ботанічну карту Північно-Західнього Кавказу, за матеріалами проф. Кузнецова можна поділити на такі провінції: а) на північ од Кубани — приозівські степи; б) на південь од Кубани, на підгір'ях і до височини 2000 метрів над морським рівнем — провінція кубанських лісів; в) вище за 2000 метрів — провінція альпійських лук; г) на Чорноморським узбережжі від Анапи до Туапсе — провінція Кримсько-Новоросійська з двома формаціями: 1) держи-дерева в околицях Новоросійського і 2) яловища — в околицях Кабардинки й Геленджика; д) од Туапсе й далі на південь до Піленкова — провінція Понтійська. Проти відповідної фарби треба написати рослинні роди, типові для даної провінції.

Зоогеографічна карта. На цій карті треба змалювати типових представників фауни і межі їхнього поширення. Тут треба порозумітися з викладачем малювання, щоб учні на уроках малювання виготовили малюнки місцевих тварин і потім перенесли їх на карту. Безумовно, було-б добре, як-би викладач географії сам умів гарно малювати. Тоді-б після кількох підготовчих лекцій з малювання, можна було-б зробити зоогеографічну карту за одну-дві лекції. В СРСР таких областей, де зоогеографічна карта була-б дуже складною, не багато. Здебільшого вона дуже проста.

На Кубані зоогеографічна карта дуже складна. Тут доводиться відзначати тварини, які ніде в місцевостях з українським населенням не водяться: зубр, барс, сарна, тур, вепр, ведмідь, куниця, рись, пелікан та інш, або трапляються рідко: дрохва, фазан, сарана, малярійний комар та інш. Де-які тварини водяться на дуже обмеженій території, як от: зубр (у долині Загдану), біла чапля (на Озівським узбережжі між Дончаковим і Рясним лиманами), сарана (виводиться й гніздиться в плавнях між Варениківською, Темрюком та лиманом Цокур). Останні тварини треба нанести в кількох місцевостях, або зазначити певними лініями межі їхнього поширення.

Корисні копалини. Карта покладів корисних копалин особливо цінна. Ґрунтуючись на матеріалі, який вона подає, учні роблять

висновки про характер виробництва того або іншого району та про їх промислові можливості. Поклади пород і взагалі корисних копалин відзначаються на карті спеціальними знаками.

На карті корисних копалин Північно-Західного Кавказу треба найперше відзначити поклади нафтові у районах Майкопським, Ільським, і Таманським, в околицях Новоросійського й Геленджика—поклади цементового каменю, поклади соли в озерах біля станиці Приморсько-Ахтарської, главберова сіль в озерах Баталпашинського; поклади земляного вугілля біля Георгіє-Осетинівського села і по Зеленчуках, азбестові породи на горішній Кубані, там же по Худесу срібно-олов'яні й мідяні руди, мідяні руди—і по Мусі лівім допливі Теберди та інш.

Природні лікарські багатства. Карта лікарських багатств краю останніми часами набуває виключно важливого громадського значіння. Мережа будинків відпочинку та санаторій для широкого народнього користування зростає з кожним роком. Цей момент і спонукає школу ознайомити учнів з усіма цінностями кліматичного і бальнеологічного (водолікувального) значіння. Знаючи свої природні лікарські багатства, ми зможемо свідоміше ставитися до вибору потрібного місця відпочинку та лікування. Зокрема на карті бальнеологічних і кліматичних курортів, на які так багатий Північно-Західний Кавказ, треба відзначити такі кліматичні пункти:—Теберда, Сочі, Уч-Даре, Анапа, Кабардинка, Геленджик, Червона Поляна, бальнеологічні місця, де виходять мінеральні джерела та грязі—Гарячий Ключ—сірчасті, йодо-бромісті, арсенові, соляно-сугуваті, залізуваті, джерела в долині Убіна—луговато-солоні, йодно-бромісті; Семигір'я, Мацеста—сірчасті, грязеві лікування в станиці Голубицькій і на косі Тузлі. Вугле-квасні джерела (буркути), так званий нарзан, виходить біля Нахара, по Учкулані, на Джемахаті, за 8 верстов од курорта Теберди, на Енгельмановій галявині на Мзимті і в Кисловодським. Також відзначити П'ятигорське, Єсентуки і Гарячеводське.

Добре було-б також скласти і карту лікарських рослин.

Колонізація та етнографія. Етнографічний склад населення в центральній частині СРСР більш менше одноманітний. Навпаки території Союзу, віддалені від центру, мають населення дуже ріжноманітне з етнографічного погляду. Цю ріжноманітність і в той-же час певні сталі межі розселення окремих племен і народів можна найкраще зрозуміти студіюючи історію заселення даного краю. Вивчаючи етнографію краю, потрібно картографічну роботу зосередити на кресленні карти з історії заселення краю та складанні спеціальної етнографічної карти. Найважче викреслювати першу карту, бо на ній доводиться зазначати і часи заселення, і межі колонізації даної місцевости в різні часи.

Звичайно, не кожний край з цього погляду становить легкий і приступний матеріал для вивчення. Чимало наших областей заселенно так давно, що ніде не збереглося жодних вказівок про часи заселення.

Тільки колонізація останнього сторіччя ще не забулася і її легко відтворити, як от на Північно-Західнім Кавказі.

Тут ми повинні утворити скелет історії колонізації. Яскравий зміст йому нададуть окремі епізоди з історії переселення народів. Він, поперше, нагадуватиме дітям всю складну картину заселення, а по-друге, з'ясує, як, в наслідкові історичного процесу заселення, утворено сучасний етнографічний ландшафт, який і становитиме зміст етнографічної карти нашого краю.

Промисловість. Вивчаючи картографічно промисловість краю, треба дати не менш як дві карти. На одній треба передати характеристику сільсько-господарських культур по районам, на другій відзначити місця, де перероблюються мінерали та руди, а також де існують інші

галузі обробної промисловости. Фабрики й заводи треба показати типовими визначеннями, які-б указували на характер промисловости. Такі карти в уяві учнів об'єднуюватимуть природні багатства та людську діяльність і сприятимуть глибшому розумінню стосунків між окремими елементами ландшафту.

Зокрема карта сільсько-господарських культур на Північно-Західнім Кавказі може мати чимало фарб в залежності від ріжноманітності культур. Ріжноманітні культури знайдемо, як у царині збіжжя, олійного насіння, технічних рослин, тютюництва, так і в царині городництва, садівництва, виноградарства, млинарства, скотарства, нарешті, рибальства.

На північ од Кубани весь район покривається умовною фабрикою, що визначає культуру озимої пшениці, яка тут переважає. На схід од Краснодару треба виділити значну площу під кукурудзу та сояшник. Тут ми в районі Усть-Лабинської станиці відзначимо культуру, яка швидко поширюється останнього часу, а саме—культуру райдерера (рецини). З рецини вироблюється рецинова олія. І нарешті по районах цукроварень, на ст. Гулькевичі та в ст. Коренівській,¹ значна площа під цукровими буряками.

Між станицями Ільською та Абинською відзначити нерівну (горбокувату), передгірську смугу. Грунти її найбільше сприяють тютюництву і ця культура поширюється.

Усе Чорноморське узбережжя можна визначити, як садівницький район. Лінія цього району—Анапа, Абраву-Дюрсо, Новоросійське—можна зафарбувати фарбою виноградарства, а від Геленджика до Туапсе—фарбою садівництва, переважно груш. Сочі-ж, Хоста, Адлер—район кісточних, переважно слив, абрикос, і персиків; Слав'янський і Краснодарський, це мішані райони виноградарства і садівництва.

Фарбою лісівництва й скотарства треба покрити весь високогірський район, а на рівнині—лише одну навеличку територію²—Червоний ліс, як „релікт“ з правого берегу Кубани.

Добре було-б відзначити на цій карті культурні розсадники заводської-породистої худоби, дослідні станції зернових культур, тютюну, бавовника, садібні фруктових та інших дерев.³ Взагалі робота з цією картою може бути досить ріжноманітна в залежності від того, яке питання треба дослідити в царині сільського господарства.

На другій промисловій карті можна відзначити місця розробки руд і мінералів, а також різні промислові підприємства, фабрики й заводи. Зокрема на Північно-Західнім Кавказі треба відзначити такі пункти: в озерах біля Приморсько-Ахтарської здобувається кухонна сіль, в озерах біля Баталпашинського—главберова сіль, на Тамані біля ст. Ільської та в районі Майкопу—нафта; Хумаринські копальні зем'яного вугілля біля села Георгіє-Осетинівського, срібно-олив'яні руди по Худесу. Відзначити також заводи: Цементовий у Новоросійському, нафтовий у Краснодарі, маслобійні у Краснодарі, Армавірі, Крапоткіні й Усть-Лабі, цукроварні в Гулькевичих і стан. Коренівці, машинобудівельні— в Краснодарі і Новоросійськім, вагарня в Армавірі, гута в Краснодарі, тартак у Майкопі та інші.

Разробивши так краєзнавчий матеріал, учні зрозуміють і засвоять його значно глибше, ніж студіючи будь-яку одну книжку краєзнавчого характеру, як це часто буває в нашій школі.

¹ Цукруварню тільки почали будувати.

² Рештки колишніх лісів.

³ На Озівському узбережжі, у гирлах річок та лиманів відзначити рибальське господарство, типових представників місцевих рибних порід: осетера, білугу, пестрюгу, селяву, риба, сулу й тараню.

ПРИРОДОЗНАВСТВО В ШКОЛІ І СТУПНЯ ЗА КОМПЛЕКСОВОЮ СИСТЕМОЮ

Комплексова система викладання в радянській школі І-го ступня зв'язана з календарем погоди й сільсько-господарських робіт. Вона ставить дитячі трудові процеси в залежність від пори року, та від явищ природи. Весь свій програм школи будують на базі вивчення природи—природознавства, праці—сільського господарства, і суспільних стосунків. Це все зобов'язує вчителя готувати матеріал для кожної комплексової теми завчасу—за тримістр, а іноді й за два. Не так уже важливо розробити тему в календарних днях і годинах, або ув'язати навички рахунку з темою, бо нерівність підсоння, несподівані суспільні події так чи інакше порушують календар теми. Коли ж буде що рахувати чи міряти, то навички лічби самі собою ув'язуються з темою. Але тема знівечиться, коли на руках у вчителя й учня не буде нічого крім книжки для читання, часто з невдало підібраним текстом. Такий підхід неминуче приводить до того, що з теми випадає її зміст: природознавство і суспільно-корисна праця. Треба пам'ятати, що в кожній комплексовій темі є моменти її обладнання, які треба розкрити і знайти, розроблюючи її. Ці моменти самообладнання дуже різноманітні.

Не треба забувати, що учбовими підсобниками для комплексової теми служать: фізико-географічні і побутові умови краю, шкільна організація і її суспільно корисна праця, різні природні матеріали, використані дітьми. Задачі обладнання самої теми, орієнтовних і формальних навичок, легко виділити, навіть, за поверхового огляду. На місцях же, в процесі роботи, вони ще більше конкретизуються.

В зв'язку з підготовкою до нового учбового року, я подбаю спитися лише на перших 2—3 темах з кожного року навчанням з тим, щоб потім в наступних числах журналу продовжити і закінчити проробку всіх тем програмів ГУС'у з усіх років навчання.

Перший рік навчання.

Тема І. Перші кроки в школі. Ця тема на перший погляд проста і начеб-то не вимагає обладнання. На практиці ж вона ставить перед учителем певні завдання, до яких треба підготуватися. Проробка в школі цієї теми повинна дати такі конкретні наслідки: а) вчитель повинен вивчити своїх нових учнів, б) запровадити певний лад у групі, в) налагодити відвідування школи. В перші дні шкільної роботи дуже потрібно і цінно ознайомитися з дітьми в процесі гри та розмов з ними. Але ще цінніше, коли вчитель буде вивчати їх в домашній обстановці і під час забавок на вулиці. Тема за програмою починається з 15 вересня. Вчитель ще в червні і на початкові вересня може придивитися до побутових умов, серед яких живуть діти. Знати побут селянської дитини і близько стояти до її сім'ї,—це первооснова

в роботі школи I-го ступня і обладуванні тем для I і II групи школи. Предметові уроки з цієї теми проводяться під час ознайомлення з шкільним будинком, призначенням його частин і обладнання класів.

Одже треба, щоб учитель зосереджував свою увагу на таких питаннях, чи доцільно використала школа своє помешкання? Чи нема, часом, на горіщі непотрібних речей—мотлоху? Чи всі парти у класах мають ящики з кришками? Чи не шелестить, часом, по стінах торішня запаршена виставка?... Тема вимагає, щоб з перших же днів в школі діти навчилися обтирати ноги, заходячи в школу. Треба, щоб було об що їх витирати. Діти повинні навчитися користуватися уборною: для цього шкільні помешкання повинні мати уборну, санітарно впорядковану. Вказівка в програмові—не лити на підлогу води, призначеної для пиття, в свою чергу каже про потребу мати бак або відро, в яке б можна було зливати воду, споліскуючи кухоль. З першої ж гулянки з учителем діти приносять шишки, гіллячки, камінці, листя. Привчаючи дітей до порядку, школа повинна мати місце, де все це зберігати і ховати: шафу, ящик з полицками, полицку на стіні, пляшки на гвіздках, куточок класного музею. Все це треба мати в школі. Найважче завдання теми - навчити дітей приходити вчасно в школу і закликати своєчасно тих з них, кого домашня робота, або відсутність взуття затримує дома. Налагодження одвідування і збільшення учбового року не випадково відзначено в першій темі програму: організація одвідування під час перших кроків в школі зміцнює її і на дальші роки навчання. Одже тема має таке завдання з обладування: а) раціональне використання шкільного помешкання, б) посилене упорядкування його що до санітарії, в) наявність шафи, полицок то-що, щоб зберігати матеріали екскурсій, г) завчасне ознайомлення вчителя з сім'єю та побутом дитини, д) організація правильного одвідування учнями школи.

Тема II. Осінні роботи в сім'ї. Ця тема пропонує спостерігати явища осінньої природи і відзначати, що роблять діти і члени їх родин в-осени. Висновок із спостережень: в залежності від пори року і зміни явищ природи, змінюються дитячі забавки і праця дорослих. Спостерігати треба найяскравіші і приступніші—явища. Спостереження короткі. Багатий матеріал для цієї теми дає життя, що оточує дитину: збирання врожаю руками людини, барвиста осіння природа. Шедро дають матеріал і ліс, садок та горсд. Дітей треба втягти в сильну роботу в садку і на городі. Коли болото на вулицях і холод заженуть дітей в хати, школа повинна допомогти їм розвинути і зробити ріжноманітнішими їхні хатні іграшки. Для цієї теми треба мати: живий куточок в класі, матеріали для аплікації, вирізування та ліпки (запас глини, „бросового“ матеріалу, комплекти ножиць, красок, коли обладування мало, треба уміти розподілити різні роботи між невеликими групами-артілями); заготовити садове та городне знаряддя для дитячої роботи в садку і на городі.

Другий рік навчання.

Теми другого року навчання що до заготовок майже ті-ж, що і для першого. Але зміст їх глибший і захоплюють вони ширші питання (від родини до села і міста) і характер проробки інший (спостереження протягом довгого часу). Тому й завдання що до обладування їх повторюються,—і тільки вде-якій частині вимагають додаткових моментів.

Тема I. Життя і праця дітей літом і початок осінньої роботи в школі. Щоб краще обставити цю тему, треба обробити

зібраний літом ілюстративний матеріал. Ілюстрації і графіки дитячі з цього року вже можуть стати за справжній учбовий підсоби́ник. Ще краще, коли до малюнків і діаграм, складених дітьми, вчитель зможе додати, добути колективними зусиллями школи, картини й фотографії. Літні дитячі роботи, коли діти їх вели за планом, можуть дати, крім зарисовок, моделі, ліпку, таблиці та колекції, які треба розмістити в класному або шкільному музеї (таблиці хлібних рослин, сільсько-господарські знаряддя то-що). Згадки і зацікавленість, яку діти виявляють до літніх забавок, наштовхнуть дитячий колектив на обладнання школи новими забавками (городки, бабки, кеглі, змії та інш.). Треба прикласти праці і до живого куточка: що в ньому прибавилось за літо, які спостереження зроблено, що ще треба додати до нього? Цю роботу можна ув'язати з другою осінньою темою. Треба накреслити екскурсії, прогулки, групові завдання що-до збирання природніх матеріалів: глини, моху, грибів, шишок.

Тема II. Осінні роботи на селі. На другому році навчання спостереження провадяться протягом довшого часу, охоплюють роботи і побут всього села, збільшується суспільно-корисна робота школи і поглиблюється аналіза форм і знарядь праці людини. Тема „Осінні роботи на селі“ підводить дітей до машини (машина підвищує якість продукції і полегшує працю); тема ставить перед школою виробничу задачу: боротьбу з бур'янами і шкідниками сільського садка, городу. Вона, як всі сезонні теми, багато обставлена учбовим матеріалом з життя самої природи і людської праці і, хоча забирає, приблизно, місяць учбового часу, але навряд чи дозволить проробити все, що накреслено програмом і висувається життям. Щоб проробити цю тему треба: 1) стежити за озиминою, памороззю та іншими новими моментами в календарі години і роботи, 2) додатково обладувати живий куточок у школі, в зв'язку з вивченням шкідників і бур'янів: виготовити „садки“ для шкідників, заготовити роздаточний матеріал, графіки записів спостережень, налагодити постачання оприскування та інших засобів боротьби з шкідниками й бур'янами шкільного і селянського господарства, знаряддя, щоб перекопати шкільний город то-що. Боротьба з бур'янами та шкідниками вимагає від школи проектування плану роботи і заходів що-до цієї галузи на рік, на два вперед. Робота ця вимагає не просто допомоги селянському господарству, а підняття виробництва в самому селянському господарстві (боротьби з висіванням бур'янів на городах, з хижацтвом курей то-що). В процесі роботи школа може мати підтримку від сільсько-господарських гуртків молоді.

Разом із спостереженнями і дитячими трудовими процесами на шкільному городі та садкові, добре було-б робити поси́льні спостереження та досвіди в класі над продуктами садків і городів в їжі та в виробництві (добування цукру з буряків, крахмалу і клею з картоплі; варіння, маринування та сушіння плодів, заготовка на зиму овочів та грибів). В зв'язку з городно-садовими роботами повстає завдання—влаштувати насінники, зібрати насіння для посіву й досвідів, підготувати до зими ягодні куші та овочеві дерева, грядки на городі. Це робота загальношкільна і вона вимагає де-якої допомоги від населення (насі́ння, оранка). Екскурсії дітей до млина, на віяння то-що, дадуть школі багато роздаточного матеріалу і матеріалу для таблиць та плакатів. Не можна забувати і про обладнання школи всім потрібним для листування з іншими школами і для виготовлення плакатів, моделей, ілюстрацій.

В цій темі такий матеріал та ілюстративно-графічні дитячі роботи мають велике значіння, бо все це може піти на сільсько-господарську виставку і для шкільного звіту в дні урожаю.

Третій рік навчання.

Третій рік навчання виводить дітей за межі своєї родини й села, в село і місто взагалі, викриває основи сільсько-господарської праці і обопільні інтереси селян та робітників. Коли для того, щоб обладувати школу і комплекс в I і II групах потрібна послідовність шкільного учбово-виробничого плану з року в рік,— участь учителів в освітньо-господарському будівництві районного виконавчого комітету і зв'язок школи з батьками та населенням,— то для роботи з 3-ю групою, яка вимагає виробничої праці на пришкільній ділянці і підсилення суспільно-корисної праці, ці умови не придатні.

Програм III року вимагає для того, щоб охопити район, округове місто, край, краєзнавчих даних. Отже, щоб вірно поставити справу, треба колективної роботи вчительських груп для вивчення свого краю, для збирання й упорядкування краєзнавчих даних міських і районних центрів, підняття сільсько-господарської умілості і знань серед учителів, планування і підсумовування суспільно-корисної роботи шкіл у районному масштабі.

Тема I. Як виконано план літньої роботи, накреслений весною. Облік того, що і як виконали діти з работ і спостережень, накреслених ще весною, дасть школі цінний матеріал для дальшої проробки: календар години, календар природи, календар сільсько-господарських прикмет, календар с.г. работ, живі й змальовані об'єкти садка та города, а також колекції коріння, стебла і листя садових і городних рослин. Той самий матеріал дасть експонати для сільсько-господарської виставки та свята „урожаю“ і стане за вихідний пункт для дальшої теми.

Тема II. Село. Завдання, які висуває тема „Село“ такі: дати усвідомити життєві зв'язки між природою і працею людини: та суспільними організаціями села. Визначити найбільш істотні хиби сільського життя і їх причини; зрозуміти, як радянська влада дбає підняти селянське господарство, зробити життя села здоровим, ситим, освіченим і ясным. Разом з робітниками села закріпити початки кращого життя. Діти повинні усвідомити значіння для села індустріалізації і кооперації, придбати організаційні трудові навички в справі поліпшення життя села.

Облік урожаю, пророблений дітьми, що скінчили 2-ий рік навчання, лігом і почати в-осени, на 3-му році навчання, не може дати точних даних. Щоб уточнити їх, корисно вести обслідування за керовництвом учителя в трьох типових селянських господарствах: бідняцькому, середняцькому і заможному (програм зазначає обслідування „кращих“ господарств). Дані з обліку таких вибраних селянських господарств слід порівняти з даними обліку шкільної ділянки, колгоспа то-що. Спостереження над збиранням урожаю познайомлять дітей з млином (вітряним, водяним і паровим), з с.-г. машиною (віялка, молотарка). А звідцілья—досліди над тисненням пару. Забавки, які дають уявлення про силу вітру й води: паперовий млинок-вертунець, паперовий змій, гребля, саморобний млинок на струмочкові. В зв'язку з обліком урожаю висвітлюється значіння індустріалізації і кооперації (молочарське товариство то-що).

Не треба забувати і про художні сприйняття, зв'язані з картинами осінніх работ: сприйняття радості, тягаря праці, багатства фарб (корзини яблук, грибів, золоте колосся). Дитяча творчість в 3-ій групі може відійти від звичайних форм моделювання в осінній період і внести в них більше різноманітності: гірлянди з листя брусніки і гіллячок

рябини, ліщини, ялини, як рямці над краєвидом осені; інсценівка на тему „Урожай“ то-що. Треба широко використати для підтеми „Урожай“ і навіть для курсу всього учбового року—участь школи в святкуванні дня „урожаю“, дані місцевої сільсько-господарської виставки.

Матеріали з обліку урожаю на пришкольній ділянці, в селі, стації, районі, окрузі обслідування сільсько-господарської виставки—утворять куточок „Урожаю“. Він буде дуже корисним під час роботи з населенням, а також як матеріал, який зберігаючи що-року свою основну частину, даватиме динаміку розвитку сільського господарства в районі. Трудові та організаційні навички легко набути під час збирання урожаю на шкільній ділянці, допомагаючи товаришам-дітям в роботі на їх городах; пророблюючи матеріал для виставки. В цей же час перекопується город на осінь, використовуються городні покидьки й урожай. Готується насіння для роботи на майбутній учбовий рік, збираються природні матеріали.

Осінь життя села настільки сповнено кипучою домашньою і польовою роботою, що висуває на місцях низку конкретних посильних задач в справі поліпшення життя селянської родини: квашення на зиму нових видів грибів, заведення кращих засобів збереження овочів і багато іншого. Тільки не треба розкидатися, треба викінчувати й обраховувати досягнення.

Підтема „Урожай“ повинна дати вихідний матеріал для дальшої проробки теми „Село“, що до фізико-географічної, економічної і побутової її сторони.

Четвертий рік навчання.

Нові програми ГУС'у мають в собі багато географічного матеріалу. Виховальне та освітнє значіння цього матеріалу може виявитися лише за методичної обробки його. Недостатність місця не дозволяє в цій статті, хоч би в загальних рисах, охопити методику всього географічного матеріалу програму, тому я спинюсь лише на вивченні СРСР, який внесено в програм 4-го року. Весь матеріал я розбиваю на низку тем, проробку яких розраховую на дітей, які вже проробили відділ „про обертання землі навколо віси і навколо сонця“.

Тема I. Кордони СРСР і причини, які впливають на характер природних умов СРСР (географічне положення). Для того щоб діти зрозуміли особливості кожної з природних областей СРСР, треба щоб вони вивчили причини, які обумовлюють їх. Отже треба перш за все ознайомити дітей з географічним положенням СРСР і з тим, в яких кліматичних смугах лежить він. Само собою, що перед ознайомленням з географічним становищем треба, щоб діти вивчили кордони СРСР. Треба пам'ятати, що нема потреби, вивчаючи з дітьми кордони СРСР, говорити про їх значіння, як це, звичайно, роблять в підручниках географії. Це питання треба поставити не першим, а після того, як діти усвідомлять економічні й політичні зв'язки СРСР з іншими державами. За першого ж ознайомлення з СРСР, кордони держави треба визначити лише для того, щоб діти легше уяснили географічне положення Союзу.

Питання учням: відзначити на своїй бланковій мапі кордони СРСР і межі кліматичних смуг, в яких лежить СРСР.

(Продовження буде).

ШКОЛА В БОРОТЬБІ ЗА ВРОЖАЙНІСТЬ

Питання про збільшення врожаю на хліборобських полях і поліпшення якості с.-г. продукції стоять тепер в центрі уваги провідних органів Кубани.

В розв'язанні цих найважливіших питань не тільки економічного, а й політичного життя Кубани повинні взяти активну участь всі культурні сили станиці.

Найбільше значіння в справі підвищення урожайності і поліпшення якості урожаїв селянських полів може і повинна мати наша низова школа.

Станична школа по-де-куди на Кубані уже веде роботу в цьому напрямкові і досить успішно. Де-які наші школи не тільки готують культурних хліборобів з своїх вихованців, а і впливають через них на їх батьків, утворюючи з них хліборобів культурників.

Цікаво простежити тут досвід сільсько-господарського відділу кубанської газети „Красное Знамя“.

З 2.546 досвідних і досвідно-показових ділянок, організованих сільгоспвідділом газети, до 20% знаходяться на землі школі або в господарствах школярів. І треба сказати, що школярі—одні з самих акуратних досвідників, які найкраще виконують всі вимоги.

Цікавий досвід сільгоспвідділу газети „Красное Знамя“ з просуванням в хліборобську практику нових культур через школу і школяра. В широкому масштабі досвід цей поставила газета в юрті ст. Нововеличківської, Краснодарського району.

В цьому юрті дуже погано просувалися в хліборобське господарство кормові культури, надто ж кормовий буряк. Саме через це юрт станиці Нововеличківської і вибрала газета для зазначеного досвіду, а з культур—вибір впав саме на кормовий буряк.

За завданням сільгоспвідділу газети агроном станиці Нововеличківської, разом з педагогічним персоналом, повів серед школярів агітацію за утворення мережі досвідно-показових ділянок по кормовому буряку.

Школярам говорили, що кожний з них одержить безплатно насіння буряка, коли випросить своєму господарстві 50 кв. сажнів землі і захоче культурно цю ділянку обробляти і вести фенологічні записи.

На цей заклик учні відгукнулися в такій кількості, що довелося вдвоє зменшити площу кожної ділянки, а потім спинитися на площі в 20 кв. сажнів, бо, щоб задовольнити всіх, хто хотів перевести досвід при площі кожної ділянки в 50 кв. сажнів, у редакції не хватало насіння.

Тепер в юрті станиці Нововеличківської таких ділянок кормового буряка коло 200. Майже всі вони ведуться з виключною дбайливістю і „гоподарі“ їх—учні різного віку—готують детальні звіти для редакції газети.

Культура кормового буряка там гарно вивчена так взагалі, як і в пристосуванні її до умов Кубани. Ці ділянки нововеличківських школярів не є, звичайно, досвідними. Але вони мають надзвичайно важливе показове значіння.

За гарного догляду така ділянка кормового буряка в 20 кв. сажнів легко давала господарству 40 пудів цінного кормового продукту. Отже не може бути жодного сумніву в тому, що більшість господарств, які мають тепер такі ділянки, на майбутній рік без всякої агітації посіють кормовий буряк на більшій ділянці свого клину.

Таким чином „баловство“ школярів (так звуть де-які батьки роботи своїх дітей над ділянками буряка) зробить велику справу і допоможе швидко просунути в хліборобське господарство таку цінну в кубанських умовах культуру, як кормовий буряк.

Таким шляхом—через школи і школярів—можна найшвидче ввести в практику хліборобських господарств будлі-яку нову (для кожного даного господарства) цінну культуру.

Не меншу ролю може відіграти ця метода агророботи і в справі просунення нових, цінніших сортів наших звичайних культур, наприклад, високомасличні та імунні проти вовчка сорти сояшника (№ 631, № А/41 то-що), цінні за кубанських умов сорти кукурудзи („Айвори Кінг“, „Лімінг“) то-що.

Цією ж методою можна користуватися і для того, щоб просунути в хліборобську практику елементарні агро-технічні засоби.

На майбутній рік сільгоспвідділ газети „Красное Знамя“ думає широко використати кубанські станичні школи в справі просунення в хліборобські сівозміни кормового буряка та інших кормових культур, а також поставити аналогічний Нововисочанському досвід просунення в хліборобську щоденну практику боротьби з бур'янами, цим ворогом кубанського сільського господарства, то-що.

Передбачається в якому-небудь з юртів притягти школярів до переведення досвідів з ділянками, засміченими бур'янами і чистими від них.

Ці досвідно-показові ділянки познайомлять школярів з головними видами кубанських бур'янів, з їх життям, з їх впливом на врожай, з різними методами боротьби з бур'янами то-що. А разом з школярами будуть з тим самим знайомитися і їх батьки—керівники своїх господарств.

Нам здається, що зазначений спосіб участі шкіл в загальній боротьбі за підвищення кількості та якості наших урожаїв є одним з тих, що дають найбільші наслідки,—і його треба поглибити й поширити.

ЧИТАННЯ В ШКОЛАХ І СТУПНЯ.

(Методичні нотатки).

Наша Радянська Трудова Школа за короткий час свого існування набула чимало досягнень в роботі. Ці досягнення радують нас, бо це наслідок нашої напруженої роботи,—вони остануться тепер з нами назавжди.

Єсть і недоліки в роботі. Вони наганяють сум, про них то і хочеться говорити, бо їх треба усунути за всяку ціну.

В цих нотатках ми спинимо увагу на де-яких з них, саме таких, які зустрічаються в більшості шкіл.

Робота з читання в школах І ступня своїм змістом дуже складна. До неї належить: 1) навчання читання, і читання за букварем, 2) читання науково-ділових статтів, 3) читання художніх творів, 4) позакласове читання.

Ми спинимо увагу лише на одній найпоширенішій частині цієї роботи—читанні науково-ділових і напівхудожніх статтів.

Щоб мати уявлення, як провадиться читання статтів в школах І ступня, наведемо де-кілько прикладів.

1. У 2-ій групі читають статтю „День повалення самодержавства“. Стаття невеличка, читають її після того, як учитель провів бесіду про те, як діти провели день повалення самодержавства (12 березня). Почалося читання так: один учень читає статтю з початку до кінця, потім другий, третій і т. д. до 15 учня. Учитель спиняє читання словами: —Сьогодні ми не будемо всі читати, давайте побалакаєм. У кого є незрозумілі слова? Піднімається де-кілько рук.

Учень:—Самодержавство. Учитель:—Що це за слово самодержавство? Інші учні відповідають—Це цар. Це царювання царя. Учитель—Що таке повалення? Учні—Це скинули царя. Учитель—Що таке повалили? Учні—Це скинули, прогнали.—Так, це все одно, каже учитель, а що таке престол? Учні—Він всіма командував. Це стіл, що в церкві—престол. Учитель—Престол—влада. Скинули з престолу, це значить примусили відмовитися від влади. А що таке Ленінград? Учні—Це місто і т. д.

На цьому закінчився перший етап роботи. Далі робота продовжувалася так:

Учитель:—Ну, так. Хто тепер мені розкаже?

Один учень почав розповідати:—Царя примусили відмовитися від престолу, щоб його не було... Хлопчик мовчить.

Пропонують розповісти другому, учень розповідає—„27 лютого 1927 року російський нарід. Першими військами були. Скинули царя“.

— Ні, так не можна, каже учитель.

Учень пробує знову розповісти так само, як починав, але його спиняють.

Тут задзвонив дзвоник і учні пішли на перерву. Так веде читання вчитель, що скінчив Педтехнікум.

2. Ось як ведеться читання в I групі. На попередньому урокові вчителька провела бесіду про ознаки весни. Діти назвали шпака. Вчителька детальніш спинилася на ньому: вияснили, як його зустрічають, як роблять шпаківні, яку користь приносить шпак.

На другому урокові читали статтю „Шпаківня“.

Вчителька—Знайдіть статтю „Шпаківня“, будемо її читати. Слідкуйте всі, а я вам її прочитаю.

Учні стежать, а вчителька читає помалу, з останковками майже після кожного слова, пристосовуючись до того, як читають самі діти. Прочитала всю статтю. Після цього вголос статтю частинами почали читати діти. Прочитали всю. Потім вчителька запропонувала одному з учнів прочитати до слів: „так як же шпак вартувати буде“.

Вчителька—Що зробив дід?

Учні—Ящик. Дід зробив ящик. Вчителька—Що прорізав дід? Учні—Кругле віконечко. Дід прорізав кругле віконечко. Вчителька—Як він назвав ящик? Учні—Квартира. Вчителька—Хто спитав діда? Учні—Діда спитав маленький онук. Вчителька—Про що він спитав діда? Учні—Що він зробив. Вчителька—Хто розкаже про те, що відповів дідусь?

Один учень дає переказ того, що відповів дідусь. Вчителька—Так, дітки, от ми тепер знаєм, що робив дід. Як же сказати, про що тут розповідають?

Учні мнуться. Вчителька ставить низку допоміжних питань, підказує і, нарешті, добивається відповіді:—Що зробив дідусь для шпака. Це заголовок першої частини. Так само мабуть робота пішла б і далі, та урок закінчився, і діти пішли гуляти.

Так веде читання вчителька, що скінчила дореволюційну педагогічну школу.

3. А ось другий спосіб читання тієї самої статті в першій групі.

На урокові вчитель провів коротеньку бесіду про ознаки весни, бесіда звелася до шпака то-що.

Після цього діти взяли книжки і почали читати статтю. Вчитель сам викликав читати, несподівано припиняв читання і пропонував далі—читати іншому. Весь час він перебивав читання питаннями:—А який це глухий ящик? Діти насилу пояснили. Читають далі. Знову питання:—А у нас є внук? Один із учнів встає. Вчитель:—Ти внук? У тебе є дід? Учень—У мене „два діди“. Продовжують читати далі. Знову питання:—Чим шпак платитиме за квартиру? і т. д.

Так під час читання всієї статті вставляли ці питання,—одно, два, потім знову продовжували читати...

4. У II групі міської школи читають статтю „Водогін“. Перед читанням провели бесіду про роботу жінки в хаті, вияснили значіння водогону. Після цього читали статтю за таким планом: 1) вчителька сама читала всю статтю, учні слухали; 2) двоє учнів, продовжуючи один другого, прочитали першу частину статті за вказівками вчительки; 3) після цього один учень розказав зміст прочитаної частини статті; 4) далі так само почали читати другу частину, третю і т. д. Кожний раз учень, якого викликала вчителька розповідав про зміст прочитаного. Так дійшли до кінця статті. Через те що залишилась ще частина уроку, почали розв'язувати завдання приблизно такого змісту: „Сім'я в день витрачає три відра води. Скільки вона витратить в місяць, в півмісяць?“ то-що.

5. В 4-ій групі міської школи ведеться читання так: після бесіди про Червону армію, читають статтю „Радянський вартовий“ з книжки „Наша Спілка“. Вчитель пропонує одному учневі читати, інші стежать; через де-який час вчитель пропонує продовжувати другому,

всі останні стежать, і так до кінця статті. Прочитали статтю; учитель ставить такі питання:—Чому Васька хотів це зробити? Що ж трапилося з Ваською? Як назвали Ваську? (Васька—молодий червоноармієць—взявся піти й зірвати ворожу батарею. Зірвав її, але й сам загинув. На його могилі поставили стовпа з написом: „Герой революції“). Учні дали короткі відповіді на ці питання. Далі вчитель запропонував прочитати про себе статтю „Взяття Перекопу“. В ній дуже яскраво змальовано геройський вчинок молодого червоноармійця. Потім учитель шляхом запитань став порівнювати зміст прочитаного.

Бесіда ще не викінчилася, а учні почали знову вголос читати один за другим статтю „Взяття Перекопу“. Після читання статті вчитель запропонував розказати її зміст.

Ще приклад: в 4-ій групі ведеться читання статті „В шахтах“ з книжки „Наша Спілька“. Спосіб читати такий: один учень прочитує частину статті за вказівками вчителя, потім він же розповідає зміст прочитаної частини і за допомогою вчителя дає заголовок цій частині. Після цього другий учень читає другу частину, розказує її зміст, дає заголовок і т. д. Внаслідок цього склалися такі заголовки: 1) в шахті, 2) спуск в шахту, 3) нещасні випадки, 4) умови роботи.

За цим планом потім ведеться переказ.

Можна було б навести ще багато прикладів, але вони будуть схожі на ті, про які я тільки що розповів.

Такі способи читати застосовують і сильні робітники, і слабші.

Про що кажуть ці приклади? Чи можна сказати, що з методикою читання в нашій практиці все, як слід?—Ні.

Не так як слід перш за все ось чому: радянська педагогіка вимагає, щоб в школі діти активно працювали. Чи працюють же діти, коли читання ведеться так?—Ні, не працюють: вони слухають, виконують накази вчителя, відповідають на його питання то-що. Працювати—це значить знати мету роботи і способи, якими можна виконати цю роботу, а також в процесі самої роботи треба шукати висновків для поставленої мети і застосовувати їх в практичному житті. Цього немає в наведених прикладах: діти не знають, нащо вони читають, вони не знають і способів читання,—їх визначає своїми питаннями вчитель, а учні думають не про те, як виконати роботу, а про те, яку відповідь хоче чути вчитель на своє запитання і т. д. Ясно, що таке читання не розвиває у дітей суспільних навичок і не організовує їх.

А як же треба вести читання? Це питання турбує вчителів; на жаль, ясної відповіді на це питання вони не можуть знайти в методичній літературі; не дають такої відповіді і методичні записки ГУС'а. В останніх ми читаємо: „Як розроблювати прочитану статтю.—Це не завжди потрібно; іноді досить використати її зміст для будлі-якої роботи в звязку з найдетальнішою проробкою теми. Переказувати прочитану в класі статтю зараз же не потрібно. Всі і так засвоїли її зміст, а коли вони не засвоїли його повнотою, то значно легше допомогти засвоїти зміст де-якими питаннями, з відповідей на які буде видно, що учні зрозуміли і чого ні. Краще провести бесіду про вражіння від прочитаної статті, дати дітям можливість висловити своє ставлення до того, що вони з неї довідались, зв'язати це нове знання з старим, допомогти їм прийти до нових висновків“. Крім цього в інших місцях методичних записок ми знаходимо поради про те, що „раніш ніж дати читати в класі яку-небудь статтю, учитель повинен тим чи іншим шляхом вяснити все, що може бути незрозуміло в ній учням“ і другу пораду: „для того щоб було цільне вражіння, не треба переривати читання в середині будлі-якими поясненнями, розмовами, або ухилами в сторону“. Ось і все про розробку статті. Це надто загаль-

но і не ясно. Розроблювати статті не завжди треба, радять нам, а змістом її користуватися треба. Ну, а для того, щоб засвоїти цей зміст, хіба не треба провести ту чи іншу роботу? Погодимось, що переказувати статтю зараз же не треба, але як зрозуміти це: „значно легше допомогти засвоїти зміст де-якими питаннями, з відповідів на які буде видно, що дітям зрозуміло і що ні“. Ну, а коли побачиш, що вони не зрозуміли змісту, тоді що вчителеві робити?—Не ясно.

Наведені вище поради з методичних записок ГУС'а зовсім не дають вказівок, як організувати читання, щоб це була творча робота учнів. Таким чином це питання вимагає теоретичної розробки і практичної перевірки. Це справа найближчого майбутнього.

Тепер ми можемо дати вчительству лише такі поради:

1) Без самої серйозної уваги до планування роботи з учнями цього питання розв'язати неможна. Планування комплексу допоможе дітям усвідомити мету читання тієї чи другої статті.

2) Треба планувати з дітьми і роботу з читання тієї чи іншої статті. Коли дітям буде зрозуміла мета читання, а ця мета по надусе в тому, щоб використати її зміст, треба конкретно намітити з дітьми план роботи над статтею і засоби засвоїти її зміст.

Приклад: Стаття „В шахтах“—в 4-ій групі. Мета читання,—довідатися про роботу в шахтах. Ця мета буде дітям ясна після планування теми: „Що добувають з землі в нашому краї“. З дітьми накреслюється такий план: 1) Прочитати статтю про себе, 2) Пошукати відомості на такі питання: а) як робиться шахта? б) як спускаються в шахту? г) як поставлена охорона праці та здоров'я робітників? Питання діти висують самі, цим вони виявляють свій інтерес. 3) Під час читання треба позначити частини статті і про що в кожній з них говориться. Після складання такого плану йде вже сама робота: діти читають про себе, пишуть відповіді на питання, позначають частини статті то-що. Робота ця ведеться по ячейках групи.

Після того, як робота закінчена, підводяться підсумки роботи.

Така постановка роботи з читання приведе до того, що працюватимуть діти, а не вчитель, як це буває в більшості випадків в нашій практиці.

Наведені вище приклади роботи з читання в наших школах не тільки не задовольняють методичних вимог радянської педагогіки, а з боку змісту в них багато негативного.

Перший приклад показує, як не треба читати ніколи, ні за яких умов. Вся робота тут звелася до непотрібного тлумачення окремих слів (ми вже не кажемо про те, що тут багато неточних і не вірних пояснень). Що ж одержали діти в наслідкові такої роботи?—Зміст статті розповісти не могли; „пояснення“ слів внесло або безладдя в дитячу свідомість, або в кращому випадкові воно не залишило ніякого сліду, бо було зайве.

В інших прикладах вся справа зводиться до того, щоб засвоїти зміст статті і то не завжди вдало, як в третьому прикладі, коли читання ввесь час переривалося випадковими питаннями, в четвертому прикладі вчитель, не переконавшись в тому, що зміст статті засвоєно, перейшов до другої, зміст якої діти теж не охопили,—в наслідкові учні не могли розказати змісту, бесіди про статті не було.

В 5-ім прикладі зміст то засвоїли, але робота велася індивідуально з окремими учнями, не було колективної роботи.

Коли б навіть у всіх випадках робота йшла правильно, і діти засвоїли б зміст статті, то чи можна було б сказати, що цього досить? — Ні, по змісту робота була б не повною. Зміст роботи з читання повинен включати в себе такі моменти:

1. Читання для в'яснення змісту.

2. Аналіза змісту прочитаного з погляду плану викладу, значіння слів, зворотів мови, в'яснення основної думки статті і відношення цієї думки до другорядних думок, які її розвивають.

3. Спостереження над засобами викладу змісту статті, тоб-то формами речень, засобами змальовування то-що.

4. Розвиток навичок читання: хуткість, виразність.

В 3-ій і особливо в 4-ій групі всі ці моменти повинні мати місце в більше чи менше серйозній постановці, але в межах того обсягу знань і навичок, які визначаються для цих груп програмами ГУС'а. В останніх групах школи I ступня ці моменти роботи з читання можна проводити в доступних дуже елементарних формах.

Зазначені чотири момента роботи з читання можна було б об'єднати в дві частини: перші три момента,—це робота для того, щоб дати учневі навички використовувати той чи другий матеріял,—статтю, книжку,—в своїй роботі, в житті і в школі,—тим самим підняти його загальний розвиток,—четвертий момент—це вправи в розвиткові техніки читання. Ці два завдання в роботі з читання в школі I ступня мають самостійне значіння. Але не треба думати, що ці два завдання треба розв'язувати ізольовано одно від другого,—вони розв'язуються на одному й тому ж матеріялі і в один час. Проте, в цій роботі потрібна певна чіткість. Коли ви на даний урок поставили собі за мету провести роботу з першого завдання, то цю мету і треба висунути на перший план і їй віддати найбільше уваги. Коли ж ви поставили собі за мету вправи в хуткості та виразності читання, то це треба робити на тій же статті, яку вже розбирали, і цьому треба віддати і час, і увагу на даному урокові. От ці два завдання в нашій практиці ми теж плутаєм. Перший з прикладів, який ми тут навели, зазначає, що половина лекції пішла на те, що учні читали за чергою статтю. Нащо це?

Адже це треба робити лише для розвитку техніки читання,—проте не це було метою урока: учитель почав з тлумачення слів, а це друге завдання. Від такої плутанини мети роботи з читання наслідки її найчастіше бувають сумні.

Тепер ми знаєм, який зміст мусить мати робота з читання, як планувати цю роботу з учнями.

Коли ж в процесі роботи ви, наприклад, побачите, що діти читають не виразно, хуткість теж незадовільна, не зважаючи на те, що ви вжили заходів, щоб поліпшити їх на цьому ж урокові, поскільки вам дозволила зробити це головна мета роботи,—ви одводите черговий урок або частину його виключно на те, щоб на цій же статті проробити вправи з хуткості та виразності читання.

Такої роботи над статтею в практиці школи ми не зустрічали. А така робота потрібна. В такому напрямку нам треба вести читання.

УКРАЇНОЗНАВСТВО В ШКОЛАХ РСФРР.

„Щоб підготувати місцеве населення до переведення школи, яка вела до того роботу російською мовою, на рідну, також потрібна більша робота. З цією метою треба переводити ширше роз'ясняльну кампанію серед українського населення про національну політику партії і радянської влади“... (Обіжн. НКО ч. 18 від 30-VIII 27 р.).

Останні розпорядження НКО в справі українізації цілком визначили ті шляхи, якими повинна йти українізація шкіл та культурно-освітніх установ в місцевостях з українським населенням — і цим самим раз назавжди припинили непотрібні дебати. Справа ясна — українізація потрібна і має поширюватися та поглиблюватися там, де українське населення складає переважну більшість.

Українізація справа нова, складна і вимагає пильного та щирого ставлення до себе з боку тих установ та робітників, які мають її переводити.

Робота з українізації провадилась уже де-кілько років, але вона мала переважно стихійний характер. Такий же характер мало і українознавство, як складова частина в роботі з українізації школи. Чи то тому, що бракувало тут досвідчених робітників, чи тому, що не було часу розробити, як слід, це питання, чи може через те, що в справі українізації не було ясності ні в центрі, ні на місцях, — робота ця йшла неорганізовано й незадовільно. А треба одверто сказати, що потреба в викладанні українознавства на місцях почувалась і є дуже велика. Викладання українознавства, наприклад, на Кубані, розпочалося з 1924 року. КВНО розіслав по школах обіжника, в якому зазначав, що українознавство треба викладати там, де українських дітей в школі більшість... На підставі такого обіжника і почало жити українознавство. А що ж далі? Далі, звичайно, почали обережно вводити цю дисципліну в ту чи іншу школу, на підставі тих відомостей, про національний склад учнів, які подавала школа.

А чи правдиві були ті відомості? Чи відповідали вони дійсності? Трудно було перевіряти це, бо не було остаточно визначено, що повинно було стати за ознаку національної приналежності дитини, та наявність яких фактів треба було мати, щоб можна було запровадити українознавство в школу. Треба одверто сказати, що це питання на місцях і до цього часу остаточно не виявлено, а це значною мірою перешкоджає поширювати українознавство, і разом з тим гальмує розвиток самої українізації.

Через цю неясність нерідко можна спостерігати що статистичні відомості про кількість українських дітей в школі мінялися мало не що-року, не зважаючи на те, що школа обслуговує весь час одно і те ж населення. Такі випадки мали місце навіть у школах м. Краснодару, а про місцевості, які далеко від центру, звичайно, нема чого й говорити.

Не можна, звичайно, запевняти, що й надалі не буде подібних явищ. Такі ненормальні явища спричиняються тому, що цифра річ покірлива і охоче слухає того, хто її ставить, та й діти, звичайно, не менш податливі, а особливо тоді, коли вчитель допитує їх, до якої нації вони належать.

В цій справі і діти, і само населення надзвичайно мало свідоме, бо до цього часу ніхто не вів відповідної поясняльної роботи. Відома річ, що діти відповідали так, як того бажав учитель. А чи щиро поставилась школа та вчитель до виявлення кількості українських дітей в школі? Тут будуть красномовними такі явища. Коли про національну приналежність школа питала родину учня, то вона (родина) або мовчала, не розуміючи в чім річ, або відповідала ми „малороси“, „руські“, а то просто „хахли“ чи „козаки“. Від учителя залежало далі дати цим відповідям потрібну кваліфікацію. Наводити приклади та визначати відповідні місця немає рації. Це майже і до сьогоднішнього дня загальне явище.

Відома річ, що відсоток українських дітей в школі залежить цілком від того, хто і як запитує дітей, а іноді й батьків, та в яку графіку стануть покірливі та мовчазні цифри, що так голосно та багато говорять керовним органам наросвіти про те, чи має бути українознавство в даній школі і чи відпускати потрібні на це кошти.

Поки що українознавство мало місце лише в тих школах, де були робітники, які прихильно ставилися до української мови та культури, а також вірно розуміли національну політику партії та радвлди.

Як не скрутно було запроваджувати українознавство, проте воно одвоювало собі місце і привилося в багатьох школах I і II ступня, і навіть в де-кількох технікумах.

Ця молода дисципліна не раз перебувала в скрутному стані. Були такі випадки, коли українознавство замість того, щоб поширюватися, скорочувалося. Так наприклад, в місті Краснодарі скоротили українознавство в школах підлітків, а в III групах шкіл для викладання українознавства відвели лише одну годину на тиждень, скасували також українознавство і в медичному технікумові то-що.

Зменшення кількості годин та припинення викладання цієї дисципліни трапилося ніби через те, що бюджет минулого 1927-28 навчального року був в скрутному стані. Це так, але-ж рятувати скрутне становище бюджету за рахунок скорочення годин українознавства, чи повного скасування його, було недоречним тим більше, що ця молода робота вимагає весь час підтримки і як-найбільшої уваги до себе.

Цього було досить, щоб „прихильникам“ національної політики взагалі, і зокрема українізації, одверто говорити, що українознавство в російській школі це зайва, а іноді й просто шкідлива дисципліна і т. д. Коли такі думки панують і досі серед де-якої значної частини робітників шкіл, то немає нічого дивного, що і населення часто байдуже або навіть вороже ставиться так до українознавства, як і до навчання рідною мовою. Таке ставлення до українознавства, а разом з тим і до українізації приводить до того, що в де-яких школах українознавство припиняло свій розвиток і залишалося в школі лише, як гурткова робота, а то просто діти вивчають українознавство до 4 групи, а в 5 групі його вже нема. Ці факти мали місце в центрі, в школах м. Краснодару, а на місцях, як загальне явище, діти чотири роки вчать в українській школі, а продовжують навчання в II ступені майже завжди лише російською мовою. Про такі ненормальності чимало розповідали представники II української конференції вчителів Кубанської округи. А чи знали про них відповідні органи та особи? Знали, але виправити не могли, чи не бажали.

В таких умовах доводилося розвиватися українознавству. В такому оточенні та за такого непевного стану працювати в школі українознавцям було надзвичайно тяжко. Він був у школі без права голосу, в такому ж становищі, як і сама дисципліна. На всі його прохання, а іноді може й вимоги, відповідали раз-у-раз так: „Спішити нема чого, хіба ви забули, що ця дисципліна поки що другорядна, можна почекати“... Далі говорити не було про що. Робітник мусів погоджуватися на тому, що й справді спішити не варто. А коли до всього цього додати ще й те, що роботу доводилося провадити без певних підручників, без сталого та перевіреного на практиці програму, без відповідної методики, та без гарної підготовки, — то цілком ясними стають всі ті труднощі, в яких доводилося викладати українознавство. Вже де-кілька років перебуває ця робота в такому становищі. Проте до цього часу ні одного разу не скликалося ні однієї конференції або хоч наради, чи то коротко-термінових курсів, де можна було б освітити стан цієї роботи на місцях, поділитися досягненнями і послухати поради та вказівки досвідчених товаришів.

Треба одверто сказати, що викладачі українознавства поки що були самотні в своїй роботі. Їм всюди доводиться вести уперту боротьбу з байдужістю населення і перешкодами, які чинили товариші-педагоги іноді свідомо, а іноді й не свідомо.

Не зважаючи на всі перешкоди, українознавство чим далі, тим міцніше закріплювалося в школі, бо вчитель мав за собою багато прибічників українознавства—дітей, які охоче вивчали рідне слово та поширювали його серед широких кол українського населення.

Бажання дітей працювати над вивченням рідної мови і культури розбивалося об малу кількість часу в школі та відсутність відповідних підручників і літератури, не тільки в шкільних бібліотеках, а також і в громадських книгозбірнях. А діти, чим далі, все більше вимагають для себе літератури рідною мовою.

Тепер, коли справа українізації Кубани стає на певний шлях, треба звернути як-найбільшу увагу на поліпшення стану українознавства.

До цього часу українознавство мало місце головним чином в школах I та II ступня, а до профшкіл, технікумів та інститутів воно майже не доходило.

Час же і життя вимагає, щоб українознавство мало місце так в середніх, як і в вищих школах, бо фахівцям доведеться в практичній роботі мати діло, наприклад, на Північному Кавказі, на Вороніжчині, Зеленому Клині з українським населенням, де без знання мови вести роботу і мати гарні наслідки майже неможливо. Про потребу і фахівцям користуватися рідною народів мовою визначено в обіжникові НКО так: „Не тільки хатач та вчитель, але й лікар, ветеринар, агроном, суддя, слідчий і інші представники влади в зносинах з населенням повинні переходити на рідну мову його“. А щоб це не було лише побажанням, треба насамперед вивчити мову, а потім уже користуватися нею.

Щоб українознавство дійсно відповідало своєму призначенню і могло стати на відповідну височінь, потрібно підвести під нього постійну міцну, економічну базу. Справу слід би поставити так, щоб кожна школа, де викладається українознавство, виділила певний відсоток на українські учбові приладдя та поширення української дитячої шкільної книгозбірні. Без твердої та постійної економічної бази не варт запроваджувати в школі українознавство, бо така робота не буде корисна.

Чим ширше та глибше буде розвиватися українізація, тим, звичайно, викладач українознавства мусить краще озброїтися відповідними

знаннями. Робота і час вимагають того, щоб місцеві органи народо-світи подбали про те, щоб в найближчому часі було організовано курси, чи то скликано конференцію українознавців. Самим же робітникам слід пам'ятати, що задовольнятися тими знаннями, які вони мають, не можна: робота складна і вимагає від робітника упертої та щоденної праці в справі підвищення своєї кваліфікації. Крім того на черзі дня у нас стоїть велика робота що до ознайомлення населення з національною політикою партії та радвлади і підготовки його до українізації. Ця робота вимагає від викладача українознавства великої роботи над собою, а саме: вивчити постанови XIII, XIV та XV з'їздів ВКП (б) про національну політику та задачі культурної революції в зв'язку з будівництвом соціалізму в республіках, а також постанови місцевої влади про українізацію то-що. Найбільшу увагу тут треба звернути на обіжника НКО від 30-VIII 27 року та постанови I сесії Центро-раднацмену, затвержені НКО 20 серпня 1927 року і обіжники Кубанського ВНО (див. наш журнал ч. 1, 2 за 1927 рік і ч. 4—5 за 1928 рік).

Всі ці питання ми повинні самі вивчити і широко освітити перед населенням. Цю роботу вчителство мусить насамперед погодити й переводити в тісному контакті з партосередками, ВЛКСМ, станрадою, хатою-читальнею та громадськими робітниками. Треба щоб партійці та комсомольці не тільки допомагали, а самі приймали активну участь в ній. Це має великий вплив на населення, бо всім буде ясно, що це говориться не для того, щоб тільки послухати, а щоб переводити його в життя.

В справі викладання українознавства ми повинні поки що самі шукати відповідних методів, бо ніяка теорія не зможе цілком охопити та передбачити ті чи інші явища молодій практичній роботі з українознавства, та й скласти методіку її за такий короткий час неможливо.

Час та сама праця вимагають від нас, щоб ми не ховалися зі своїм досвідом і поділилися ним на сторінках нашого журналу „Новим Шляхом“. Тільки таким чином ми зможемо спільними силами знайти найкращі методи викладання українознавства. Практика за минулі роки показала, що не досить гарно володіти літературною мовою, а неодмінно треба добре вивчати народню мову. На початку праці з дітьми обов'язково слід користуватися переважно народньою мовою, бо без цього праця здається дітям не цікавою і вони скажуть: „Мова не наша, ми мало розуміємо“, а це, звичайно, приведе до небажаних наслідків. Хто з робітників не ознайомиться з особливостями народньої мови і місцевого говору та не буде користуватися ними на першому році навчання, той не допоможе українізації, а лише пошкодить їй.

Найкраще вивчати народню мову практично, спостерігаючи живу народню мову. Збори, бесіди та розмови з окремими особами мають стати за школу до вивчення народньої мови і місцевого говору.

Щоб не бути самотнім у викладанні українознавства, слід на початку роботи погодитись з педколективами та з окремими викладачами, щоб і вони допомагали в роботі та агітували серед учнів і населення за українізацію. Без спільної допомоги працювати важко і діти не так уважно ставляться до роботи.

Не мало перешкоджає роботі також і відсутність відповідних підручників. Підручники, якими доводилося користуватися до цього часу, мало придатні до роботи, а іноді й їх не вистачає. Тут слід перейти до користування окремими маленькими дитячими художніми оповіданнями. Дістати та підібрати такі комплекти завжди можна, а незначна ціна книжечки дає можливість кожній дитині придбати її у власність, що, звичайно, поліпшить роботу, а разом з цим рідна книжка буде поширюватися по-за межами школи.

Пристаючи до роботи з дітьми, слід пам'ятати, що успіх її та наслідки залежать переважно від того, як педагог зацікавить дітей, а також і від того, який матеріал та як він піднесе дітям. Роботу треба провадити на близькому, цікавому дітям художньому матеріалі, бо через нього найлегше зацікавити дітей українською мовою, літературою та культурою. Вибираючи той чи інший художній матеріал для дітей, треба пам'ятати, що мова у них ще тільки встановлюється, лексичний матеріал у них бідний, а тому педагог повинен дбати про те, щоб змістом і формою твори відповідали силам та розумінню дітей. Найкраще роботу починати з коротенької розмови про те, що вони будуть вивчати рідну мову, що вивчати її дуже легко, бо вони вже й тепер знають її і т. п. Бесіда мусить бути коротенька і проста та зрозуміла дітям. Потім слід прочитати невеличке художнє оповідання, яке б запалило дітей своїм змістом. Далі шляхом питань та бесід діти повинні усвідомити, що українська мова, то є їхня рідна мова, що вона близька і цілком зрозуміла їм. На читання оповідань слід відвести не менше чотирьох годин класної роботи. Потім завчити з дітьми зі слів один—два гарненьких маленьких віршичка і тільки після цього можна знайомити дітей з друкованими та писаними літерами української абетки.

Тут справу треба поставити так, щоб діти самі шляхом спостережень довідалися, яка різниця в написанні окремих літер то-що.

Коли діти зацікавляться матеріалом, то вони домагаються, щоб їм давали роботу на дім. Давати треба, але кожне завдання слід проробити в класі так, щоб дитині зосталося дома лише закінчити роботу. Пророблюючи матеріал, треба не тільки дбати про засвоєння його, а також слід звертати увагу і на збільшення дитячого лексикону та наближення їхньої мови до літературної. В процесі роботи діти що-разу будуть зустрічати нові слова та літературні звороти. Діти гарно засвоюють їх, коли для цього будуть подані відповідні плакати. Самі діти охоче малюють плакати, а тому треба уміло використовувати ці їхні нахили для розвитку мови. Учитель має подати дітям де-кільки зразків плакатів, звичайно, художньо виконаних, з цілком зрозумілим змістом. Потім пропонує дітям написати де-кілько плакатів, зміст яких подає на дошці. Діти перечитують, уяснюють їх зміст, а потім записують їх в зшитки. Записи уважно перевіряються, а далі учні самі дома готують плакати.

Виготовлені плакати знов перевіряє група і потім уже їх вивішують на видному місці в класі.

Такі плакати дають велике задоволення дітям, а крім того на них учні бачать завжди вірно написані нові для них слова, а це, звичайно, допомагає скоріше засвоїти елементарні правила правопису.

Правописні таблиці, різні гасла, плакати дають можливість дітям самостійно та поволі ліквідувати свою неписьменність, краще засвоїти нові слова і швидче приступити до складнішої роботи.

Щоб глибше засвоїти нові слова та художні звороти, треба проводити роботу з словником: всі нові слова, художні звороти учні мають записувати в свої словники. Найкращі наслідки давав запис за таким зразком:

Нові літературні слова	Відповідні їм місцеві слова або російські	Речення з новими словами
Праця	Робота	Праця єдина з неволі нас вирве.
Пролетарі	Робітники	Пролетарі всіх країн, єднайтеся.

Таку роботу з словником можна починати лише з другого року навчання. На початку треба пильнувати, щоб записи провадилися вірно. Речення з новими словами повинні давати і складати самі діти. Їх треба ясно і вірно записувати на дошці, а потім уже учні занотовують їх в свої зшитки.

В розвиткові живої дитячої мови не досить користуватися лише книжним матеріалом. За центр уваги тут має бути дитяче життя та спостереження над мовою того оточення, в якому обертаються діти. Дитячим розмовам та доповідям треба одвести в роботі з українознавства чільне місце, бо чим більше діти будуть розмовляти, тим краще та дужче вони оволодіють мовою.

Слід також звернути увагу на розвиток дитячої творчости.

Діти охоче беруться до творчої роботи та часто не знають про що можна розповідати чи то писати. Тут учитель має стати їм на допомогу так своїм прикладом (розповісти їм що-небудь цікаве), як і читанням кращих зразків дитячої творчости старших товаришів. Корисно в цій роботі практикувати колективну розробку в класі плану на дану тему, а також складання колективних оповідань.

Кращі дитячі твори слід зачитувати в групі чи на окремих зборах гуртка, а також містити їх в дитячому журналі або газеті. В крайньому разі можна видавати невеличкий літературний листок. Коштів на це майже не потрібно. Стара газета для наклейки дитячих оповідань та трохи паперу, фарб,— от і все чим можна задовольнитися на початку роботи, а далі діти самі допоможуть цій справі.

Українознавство не можна обмежити лише класною роботою,— воно мусить стати складовою частиною всієї шкільної й позашкільної освітньої роботи. Коли, скажем, шкільна бібліотека має українську літературу, то треба, щоб діти самі читали її, а також прочитували ці книжечки дома родині. Добре було б закласти гурток, який турбувався б про читання та поширення серед батьків і населення книжок рідною мовою.

В дні урочистих зборів школи та пролетарських свят діти мають виступати з піснями, інсценівками, декламацією та доповідями рідною мовою. Школа має бути приоздоблена відповідними гаслами.

Треба також мати в школі куточок, де знайдуть собі місце великі українські письменники, сучасні діячі, постанови про нацпитання, дитячі твори та різні види мистецтва.

Українознавство має заглянути і до хати-читальні, книгозбірні, клубу, сільбуду, станради і залишити там свої сліди. Там повинні найти собі місце гасла, плакати, схеми, діаграми, писані й розроблені учнями рідною мовою. На демонстраціях та на святах треба, щоб поруч з іншими плакатами знайшли собі місце і плакати рідною мовою.

Там, де українознавство викладається в де-кількох школах, слід улаштувати одну— дві дитячі конференції, де представники поділились би досвідом своєї роботи, а це, звичайно, значно сприяло б розвитку та поліпшенню українізації.

Школи підвищеного типу повинні вжити заходів до того, щоб їх учні допомагали населенню ліквідувати неписьменність рідною мовою.

Тільки тоді, коли українознавство стане складовою частиною всього дитячого і громадського життя, воно забезпечить за собою вільний і успішний розвиток, а також утворить шлях до дальшої українізації.

РОБОТА НАД СКЛАДАННЯМ МІСЦЕВОЇ КРАЄЗНАВЧОЇ КНИЖКИ ДЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ ПІВНІЧНОГО КАВКАЗУ.

Українська школа Кубанщини і всього Північного Кавказу перебуває в незрівняно гірших умовах що до забезпечення місцевим підручником, ніж російська.

Російська масова школа на Північному Кавказі має де-кілька робочих книжок, які задовольняють всі її групи: перші групи мають робочі книжки замість букваря— „Путь к грамоте“ і „Мы работаем“ і першу після букваря книжку „Товарищи“, другі групи мають такі книжки, як „Жизнь и школа“ і „Молодая станица“, треті групи російської школи мають новий підручник „По нашему краю“ і нарешті початок 1928-29 учбового року позначився виданням книжки для 4-го року навчання, що поступила вже в продаж, „Новая стройка“, яку склав невеликий колектив учителів все тієї ж ст. Усть-Лабинської.

Найщасливішою що до цього треба вважати російську школу Кубанської станиці: такі підручники, як буквар „Путь к грамоте“, друга книжка після букваря „Жизнь и школа“ і 4-та книжка „Новая стройка“ склало низове вчительство Кубани (ст. Усть-Лабинська) і, стаючи крайовими книжками, вони відбивають своїм змістом перш за все життя Кубанської округи. Всі ці книжки, за винятком „Новой стройки“, вийшли вже другим, кількісно збільшеним і якісно поліпшеним, виданням.

В зовсім іншому становищі перебуває справа з забезпеченням підручником української школи Північного Кавказу.

Минулий учбовий рік відзначився виданням лише однієї робочої книжки для першого року навчання—буквар Павленка „До науки“, якому судилося до кінця учбового року пролежати на полицях книжних крамниць, бо він вийшов з друку уже в 2-ій половині учбового року, коли робота школи над абеткою закінчилася. Таким чином, українська школа Кубани весь учбовий рік і у всіх гуртках провела з тим підручником, який привезено сюди з України.

В чому ж причини такого явища?

Було б величезною помилкою думати, що причина ця криється в меншій потребі в українському підручникові. Недооцінкою була б також і така думка про кубанські школи, яку висуває КрайВНО для всіх нацменівських шкіл, що ніби вчителі шкіл нацмен не мають потрібної підготовки для цієї роботи.

Потреба в крайовому українському підручникові величезна, вона не менша, ніж потреба в російському підручникові, і її—цю потребу—перш за все почуває безпосередній робітник в групі—учитель. Де б ви не підняли питання про підручники, чи то при зустрічі з учителем біля його виробничого станка—в школі, чи під час обмірковування цієї проблеми на конференції,—скрізь і всюди ви зустрінете від кожного вчителя одне і те ж незадоволення підручником, яке формулюють приблизно так:

- а) книжка не відбиває нашого місцевого життя і
- б) книжка не відповідає програмовим комплексним темам.

Характерною ознакою української школи тут є досить цікаве явище, яке виявила інспектура ВНО під час обслідування шкіл: батьки учнів рішуче заявляють про недоступність для дитячого розуміння тих українських підручників, якими користуються школи. Були випадки, коли батьки з обуренням вимагали відповіді на таке питання: чому єсть місцеві книжки на російській мові, а нема на українській.

Словом, потреба в українському підручнику така велика, як і потреба російської школи в російському.

І коли вчитель української школи трохи відстав в цій роботі, коли краща частина українського вчительства трохи спізнилася з утворенням місцевого підручника,—то причину цього явища треба шукати не в меншій потребі, не в бракові підготованих сил (українське вчительство не нижче російського по своїй кваліфікації)—її треба шукати в відсутності організованості в цій справі, у відсутності заходів, які б могли виявити авторів і подати їм своєчасну певну і потрібну допомогу.

А що це саме так, то про це свідчить той невеликий досвід роботи, який ми мали у другій половині 1927-28 учбового року, який займав дуже короткий час, але дав дуже значні наслідки.

Округовий відділ Народно́ї освіти, здійснюючи видавничий план КрайВНО, в лютому 1928 року, розпочав певну роботу, щоб виявити авторів, які б могли взятися за складання підручників і об'єднати їх в невеличкі колективи.

Перед Окрметодбюро поставили завдання, яке багатьом тоді здавалося нездійснимим до середини літа одержати від авторів три рукописи—рукопис першої книги після букваря, рукопис для другого року і рукопис для третього року навчання. І не тільки одержати рукописи, а й пропустити їх через рецензентів, Окрметодбюро та Крайметодраду.

Щоб здійснити це завдання, щоб виявити на місці окремих авторів і об'єднати їх в невеликі колективи, треба було провести цілу кампанію так для популяризації ідеї самої роботи, як і для виявлення авторів.

Були дані завдання Райметодбюро, були викликані де-які робітники з місць, була зроблена спеціальна доповідь про роботу над підручником на округовій конференції, була проведена величезна робота в цій справі і серед масового вчительства під час обслідування шкіл округи.

І за найкращу форму втягнення вчительства у видавничу роботу була саме остання форма—це тісна товариська бесіда інспектора ВНО з робітниками освіти там, у них на місцях, біля їх „виробничого станка“, після обслідування школи, під час розмов про те, як усунути ті труднощі, що зустрічають учителі у всій своїй роботі і зокрема в користуванні підручниками, що не відповідають місцевим умовам.

В наслідкові цього робота над підручником закипіла в різних місцях округи: працювали над складанням букваря, працювали над першою книжкою після букваря, три колективи взялися за складання книги для другого року навчання, один колектив працював над перекладом книжки, два колектива працювали над третьою книжкою.

Багато перешкод було у всій цій роботі. Гальмували її і перешкоди об'єктивного порядку (брак потрібної літератури, переобтяженість місцевою громадською, академічною роботою то-що), і суб'єктивного.

Цікаво, що найбільшою перешкодою була та надзвичайна скромність учителя, яка межує з втратою віри в себе: кожний робітник майже кожного колектива не вірив в те, що він може бути автором, що його праця може побачити світ.

Потрібна була постійна підтримка, яка б підбадьорювала робітників, щоб ці робітники довели справу до кінця.

І як тільки помічали, що хтось, десь припиняв роботу,—ми знову вели переговори з ним, вели товариське листування, прохали прислати для ознайомлення проект книжки, виготовлений матеріял то-що.

Ми проглядали надісланий матеріял дуже обережно і давали вказівки, які могли б з одного боку допомогти в роботі, а здругого — підбадьорити робітника.

Коли виявилось, що переобтяженість громадською роботою зв'язана з різними кампаніями, настільки відривала наших робітників, які працювали над книжкою, що могла зовсім припинити розпочату справу,—ми поставили перед АПВ Окружному ВКП (б) питання про потребу послати на місце тверді директиви про звільнення авторів від громадської роботи. Таку директиву послали, і вона мала величезне значіння: учитель-автор відчув, яке величезне значіння надають його роботі і це дало йому стимул до дальшої творчості.

А коли на Окружній конференції українського вчителства активно обговорювалося питання про роботу над підручником, то було підкреслено, що місцеву книжку для української школи дасть тільки кубанський український учитель, що коли ми самі її не утворимо, то її зовсім не буде, і ми примушені будемо користуватися непідходящими підручниками, які сильно гальмують роботу школи.

Час літнього відпочинку після конференції прискорив роботу, і до середини літа—14 липня ми мали вже цілком виготовані рукописи трьох книжок: 1-ої книжки після букваря, складеної колективом учителів ст. Полтавської, 2-ої книги після букваря, складеної для II групи невеликим колективом учителів ст. Уманської, і 3-ої книжки, складеної об'єднаним колективом станиць—Новотитарівської і Калужкої.

На кінець липня ці рукописи були прорецензовані і уважно переглянуті в Окрметодбюро та в Крайметодраді. Зауваження, які дані були, в наслідкові всебічного перегляду рукописів, автори використали для ґрунтової переробки матеріялів і на 26 липня цього року ми вже мали готові до друку рукописи, ухвалені й допущені.

Рукописи здали до друку. Але тут трапились нові непередбачені перешкоди—відсутність на ринкові паперу. Негайні і самі енергійні заходи в справі набугтя паперу, за директивно-керовною допомогою АПВ Крайкому ВКП (б), дали гарні наслідки,—папер здобуто в потрібній кількості.

Але видавничі органи (Краснодарський відділ Українського Державного Видавництва і Ростовський „Северный Кавказ“) так довго, злочинно довго ведуть якісь свої „комерційні“ розмови, зв'язані з друком, що в даний момент—на початку жовтня знаходиться поки що в друковій лише друга книжка.

Перша книжка після букваря, правда, відкладена з важливих причин (вона потрібна в школі з січня місяця і її можна надрукувати в листопаді),—але задержка з друкуванням 3-ої книжки, на яку давно вже складено (три місяці тому) угоду, в рахунок гонорарної плати за яку давно вже видано відповідні суми, на яку видав центр папер,—ця задержка, що межує з злочинством, повинна потягти за собою певне слідство, при чому в розслідування треба втягти і КрайВНО, який не вплинув відповідно на „Северный Кавказ“, з яким в близьких керовних стосунках стоїть, здається, і сам зав. КрайВНО.

Але не цим хотілося закінчити свою коротку статтю, хотілося зайвий раз підкреслити два моменти—це те, що вся робота пройшла під гаслом велетенської колективної творчості, що всі ці книжки створило низове вчительство, що рецензувала їх методично гарно озброєна міська частина вчительства, яка знає умови станиці, що організаторську і керівну роль взяв на себе Округовий відділ Народньої освіти,— словом, вийшло те, що книжки ці створив великий колектив педагогічних сил. Другий момент це той, що вся кипуча робота в справі складання підручників, яка так успішно закінчилася в частині саме складання, свідчить так про величезні творчі скарби, які є серед українського вчительства Кубани, як і про великі перспективи в справі дальшого утворення місцевої книжки для української школи Північного Кавказу, які можуть бути і будуть здійснені в найближчий час.

А на наступний рік, на нашу думку, виходячи з потреб нашої школи, ми повинні будемо створити для шкіл П. К.: а) робочу книжку для 4 групи; б) підручник хрестоматійного типу з українознавства для шкіл підвищеного типу і в) місцеву робочу бібліотеку для учня, яка складалась би з де-кількох брошур в 1—2—3 друкованих аркуша і була б підсобником до загальнокомплексової робочої книжки.

Це той план-мінімум, який на нашу думку, повинен буде лягти в основу діяльності Округового бюро по лінії видавничої роботи в галузі обслуговування Української школи.

З метою точнішого вияснення того, що може являти собою робоча бібліотека для школи I ступня, ми містимо тут низку орієнтовних назв:

- а) Громадянська війна на Кубані;
- б) По Кубані— від Темрюка до Ельбруса;
- в) Заселення Кубани;
- г) Курорти і багатства нашого краю;
- д) По заводах нашого краю;
- е) Кубанські паризани;
- ж) Рибні промисли на Кубані і в нашому краї;
- з) Як родилась Кубанщина (малюнок геологічного минулого Кубанщини).
- і) Чорноморці і лінейці;
- к) Чорноморці і г. рці.

Крім того що повинен буде мати у себе на руках учень, для вчителя треба буде скласти округовий чи крайовий краєзнавчий довідник, роботу по складанню якого повинен взяти на себе сам Округовий відділ Народньої освіти.

ЗАВДАННЯ ПОЛІТОСВІТРОБОТИ В ЗВ'ЯЗКУ З ПОСТАНОВАМИ XV ПАРТЗ'ІЗДУ.

Питання культурної революції завжди були в плані роботи партії, але у всій широчині їх поставив лише XV партз'їзд.

Це свідчить про те, що в будівництві нового життя ми підійшли до потреби використати всі не лише існуючі, а й непробуджені ще, невиявлені культурні можливості.

Чи ж повинна у зв'язку з цим переозброїтися політосвіта і як саме?

Постанови з'їзду і відгуки делегатів з місць свідчать про те, що принципи і форми політосвітроботи цілком життєздатні, але багато незалежних від політосвіти причин підривають її.

Загалом перед з'їздом розкрилася сумна дійсність. Наприклад, у Володимирській губернії в 1926-27, а в Вотській області в 1927-28 учбовому році скоротили всіх бібліотекарів; в Ульяновській губернії в 1927-28 р. також скорочено бібліотекарів, а на літературу ніяких коштів не відпущено. І так майже скрізь. Ці дані, за словами тов. Крупської, „як найяскравіше малюють бюрократизм, що виростає на ґрунті нашої убогости“.

Проте справа цим не вичерпується:

„Хатача використовують, щоб збирати сільгосподаток, насіннову позику, описувати майно неплатників то-що, а хата-читальня, стоїть замкнута. Не розбереш, кажуть селяни,— не то хата-читальня, не то „чижовка“ (Сталінград).

Таких випадків, не зважаючи на постанови XIII партз'їзду про неприпустимість об'єднання в особі хатача де-кількох видів роботи, дуже багато.

Також дуже болючим місцем є скорочення кошторисних асигновань на господарну і учбову частину політосвіти, яке практикується майже скрізь.

Наслідки ясні: в холодну непривітну, неустатковану хату-читальню, в якій нічого нема, селяни не йдуть.

„Вдома у мене краще і чистіше, дома й відпочину“.

Завершенням цих недоліків є те, що зветься службовою чехардою.

„У трьох повітах: Лужському, Кипчисепському та Волховському з 35 волосних хат-читалень за останні півтора роки лише 6 хат-читалень мали по одному незмінному хатачеві. В інших: в 10 читальнях було по 2, в 11-ти — по 3, в 2-х — по 4, в 5-ти — по 5 і в одній — 6 хатачів“.

Безперечно, що, витрачені за таких умов на утримання хатачів, гроші треба вважати цілком пропащими, розтраченими.

В галузі ліквідації неписьменности така сама картина.

Село безупинно росте. В нього по-за школою і лікпунктом зі всіх боків просякає культура: з усною агітацією, газетою, кіно, радіо—шляхом все більших і ширших зносин між містом і селом,— а проте населення майже на половину неписьменне.

„Виходять, ніби ножиці між культурністю села, що значно піднялась, і його письменністю“ (Крупська).

Селянство почуває це провалля і з тривогою шукає виходу: звертається до газети, до Головополітосвіти, до тов. Крупської...

За найшкідливіший недолік треба вважати недостатнє втягнення в ліквідаційні пункти дорослого селянства, на яке власне і розрахована вся робота.

В першу чергу це можна пояснити недостатністю шкіл соцвиху, через що населення заповнює лікпункти дітьми, які залишилися по-за школою; по-друге, поганою, або не вірно поставленою масовою агітацією.

Перші труднощі що до обмежености бюджету не завжди можна усунути повнотою, через це особливу увагу треба звернути на те, щоб усунути недоліки в галузі масової агітації.

Практика виховної роботи показала, що співзвучні почуття з боку аудиторії виявляються найповніше тоді, коли бесіда ув'язується з потребами та найближчими інтересами слухачів; а тому треба в першу чергу вести роботу рідною мовою корінного населення і обов'язково обгрунтовувати її на його господарних та побутових інтересах.

Політосвітробота також по над усе повинна обслуговувати бідноту та батрацтво. Суцільний підхід до справи, без ухилу в бік охоплення переважно низових шарів села не можна вважати за вірний.

Шкідливо також позначається на роботі недостатнє обслуговування малописьменних і рецидив неписьменности.

Цей недолік безпосередньо зв'язується з педагогічною малоцінністю робітників лікнепу, що в свою чергу можна пояснити поганою оплатою їхньої праці.

Завдання, що виникають з всього цього, відзначено на з'їзді ясно і певно:

„Треба категорично заборонити шкідливі за всяких умов виявлення адміністративної ініціативи в справі скорочення існуючої сітки установ політосвіти“.

„Обростання „твердих“ — бюджетних хат-читалень, так званими, „мякими“, які утримує населення на свої кошти, треба підтримувати, давати їм посильну допомогу“.

„Особливу увагу звернути на „подомове“ обслуговування селянства через делегаток, комсомол, піонерів то-що“. Ця форма роботи дає гарні наслідки, коли подомове обслуговування переводиться уміло і за певним планом. Хата-читальня повинна підготувати певний кадр робітників для такого обслуговування, встановити певний порядок їх роботи і головне розрахувати, яка саме брошурка, — із виданих українською мовою, — найбільш відповідає інтересам даної селянської родини.

Завдання, які висловили делегати з'їзду, загалом можна розподілити на такі групи:

1. Боротьба за кадр кваліфікованих робітників політосвіти, які добре знали б місцеву мову.

Задовільне розв'язання цього завдання дасть, з одного боку, значне поліпшення матеріальної бази, з другого — безперечне підняття якості роботи як в напрямку поглиблення її, так і в напрямку охоплення політосвітроботою населення.

2. Категорична заборона будлі-якого скорочення сітки політосвітустанов, хоч би воно переводилося під спокусливими гаслами „реорганізації“, „раціоналізації“, „режиму економії“ то-що.

3. Повна підтримка і потрібне виявлення та скерування по вірному шляху ініціативи передового селянства в галузі політосвітроботи.

4. Боротьба за усунення ненормальностей, які перешкоджають розгорнути роботу (сполучення де-кількох посад, часта зміна політосвітробітників, призначення робітників, що погано володіють мовою населення то-що).

5. Підготовка окремих кадрів робітників при хатах-читальнях для пересувних форм роботи.

Це першорядні завдання. Вони мають своєю метою підготувати політосвіту до роботи широкого розмаху. В постановах з'їзду вони виявлені в директиві:

„Підсилити політосвітроботу на селі, підняти її якість“ (§ 8, пункт „Ж“ резолюції на доклад Молотова).

Що-ж повинно стати за центр уваги зміцненої і підготованої до широкої роботи політосвіти.

Історичний зміст нового етапу будівництва — соціалістичне перетворення села.

Завдання це є не що інше, як соціалістичний переворот в галузі сільського господарства, і тому вимагає найбільшої єдності та співробітництва всіх передових сил села.

За постановами партз'їзду треба:

... е) „Збільшити увагу до справи утворення нових і підняття кваліфікації теперішніх кадрів сільської інтелігенції, утворюючи з них активних і свідомих діячів соціалістичного перетворення села“.

... и) „Всіма засобами притягати демобілізованих червоноармійців і червонофлотців до радянського і культурного будівництва на селі“ (§ 8, пункти „Е“ і „И“ резолюції на доклад Молотова).

Дуже важливо цю безперечно активну силу використати так, щоб:

1. Розподіл суспільної роботи між притягненими до неї передовими діячами села цілком відповідав загальному і політичному розвитку кожного з них.

2. Найвідповідальніша робота (завідування хатою-читальнею та лікпунктом, доповіді на загальних і кварталних зборах громадян) доручалась в українських районах класово витриманим і добре грамотним українцям.

По суті в цій справі уже є певний досвід. Треба тільки обрахувати помилки і досягнення минулої практики, значіння і розмір майбутньої роботи, в'яснити кількісне і якісне значіння сільської інтелігенції, демобілізованих червоноармійців та червонофлотців, свідомої молоді то-що.

З цими даними хата-читальня, відповідно до завдань партосередка і за його безпосереднім керівництвом, повинна скласти чіткий план роботи об'єднаними силами села.

Робота безперечно важка. Тут потрібно велетенської організаційної волі, глибокого знання політики партії, взагалі, і національної політики зокрема, ясного розуміння чергових завдань радянського будівництва і форми їх здійснення в умовах місцевої дійсності, повної усвідомленості і справжньої ув'язки кожного завдання і кожного окремого кроку з загальним рухом планової роботи.

Тоді справді буде сила, здібна охопити село культурним впливом і направити його на шлях соціалістичного перетворення.

За такого розмаху звичайні форми політосвітроботи недостатні.

Їх треба поповнити новими формами широкої масової роботи, яка змогла б захопити низові шари села.

Директива з'їзду дає такі вказівки:

... ж) „Особливу увагу звернути на розвиток справи сільських радіоустановок, кіно, збільшення мережі бібліотек то-що“ (§ 8 пункт „Ж“ резолюції на доклад Молотова).

Культурне зростання села, що сильно відчувалося в період відновлення господарства, тепер, в період соціалістичної перебудови його, далеко більшою мірою буде висувати низку складних завдань, щоб задовольнити культурні потреби села.

В розв'язанні цих завдань величезне значіння буде мати друковане слово.

Потреба в книжці виростає в багато раз, а проте уже і тепер „постачання села книжками не поспіває за вимогами читачів“. Ця досадна задержка на найважливішій ділянці культурного фронту значною мірою поглиблюється випадковим підбором матеріалу, який направляється на село. Від цього найбільш терплять українські райони, куди до останнього часу висилається переважно російська преса. За даними Головополітосвіти* на 1 грудня 1925 року в 41 губ. і в 5 областях було 4.640 бібліотек-стаціонарок. Дальші роки не дали скільки-небудь значного збільшення їх числа. Можна отже вважати, що на рівні 1925 року сітка стаціонарних бібліотек стабілізувалася.

Мережа пересувних бібліотек, у відміну від стаціонарних, бурхливо зростала:

В 1923 р. їх було 2.326, в 1924 р.—4.579, в 1925 р.—13.707, в 1926 р.—25.579.**

Це каже про велику пристосованість пересувних бібліотек, про гнучкість їх в справі обслуговування селянських мас.

Можна вважати за встановлене, що пересувна бібліотека є кращим засобом просунення книжки в бідняцькі та середняцькі маси, але склад пересувних бібліотек в минулому був далеко не задовільний. Крім того на всьому терені РСФРР українських бібліотек майже не існувало. Отже треба щоб кожна серія пересувної бібліотеки відповідала черговим завданням будівництва місцевого життя і трактувала їх на материнській мові.

У питанні про підбір книжок виборочними обслідуваннями встановлено, що доросле населення виявляє великий попит на белетристику, книжки з сільського господарства і потім на політичну літературу.

Художні форми масової роботи ще тільки намагаються собі дорогу на село. В 1927 р. село мало коло 25.000 своїх драмгуртків, 1.989 гучномовних установок, 3.500 пересувних кіноустановок і коло 800 стаціонарних кіноустановок. З числа останніх—440 в УСРР, але, на жаль, з них працює лише коло 120—150.

Драматичні й музично-хорові гуртки об'єднують навколо себе коло 500.000 чоловік молоді. З них до 20% бідноти і коло 65% середняків.

Протягом року гуртки обслуговують не менше 45 мільйонів чоловік.

Цифра ця заслуговує на увагу. Проте політосвіта, звичайно, не віддає цим гурткам потрібної уваги: гуртки віддані самим собі і старцюють. Виручку, за незначними винятками, майже завжди забирає хата-читальня на загальні потреби.

Розпочате зверху скорочення кошторисних асигновань на хата-читальні докочується до зовсім непричасних до цього самодіяльних гуртків і через них б'є по тяжінню до культури, яке зароджується в низах села.

Ще гірше стоїть справа з обслуговуванням села кіносеансами. З 358.000 населених пунктів обслуговується не більше 6—7%, хоча селяни дуже люблять кіно і часто виявляють велику настирливість в справі набуття його для села.

* На жаль, даних про українські політосвітустанови в РСФРР ми не маємо, а самі ці установи в більшості ледві животіють і робота їхня перебуває лише в початковій стадії.

** „Коммунистическая революция“, № 24. 1927 г.

В Бачайському районі, наприклад, весною минулого року проведено цілу кампанію збирання коштів на набуття кіноустановки, з ідока по 3 копійки. Тепер кіно уже набули, і селяни кожний раз зустрічають його з радістю.

Треба вжити всіх заходів, щоб село одержувало матеріал доброї якості, революційного, виробничого і доступного для дітей розуміння, з написами рідною мовою.

Але найбільше захоплює селян радіомовлення.

За один рік, — з жовтня 1926 р. по вересень 1927 р., кількість гучномовних установок збільшилася в 3—5 разів.

Проте це зовсім не каже, що ми вже маємо значні досягнення.

Коли від темпу зростання сільських установок перейти до кількості їх, то буде маловтішна картина: із 6.907 гучномовних установок СРСР на село приходиться лише 1.989.

Так само погано стоїть справа з аматорськими установками.

З 210 000 таких установок на село приходиться менше 26.000.

Така кількість радіоустановок на селі, як гучномовних, так і детекторних, ні якою мірою не може покрити вимог села, і ні в якому разі не дасть того ефекта, якого ждуть від цієї форми політосвітроботи.

Треба додати, що відсутність на селі людей, які б мали достатні технічні навички, перетворює значну частину гучномовних установок в „трагічні гучномовчателі“.

По Московській губернії, наприклад, більше 50% гучномовних установок хронічно мовчить.

Загалом радіомовлення було справою швидче випадку, ніж планової волі установ політосвіти, і переводилося, звичайно, без певного плану.

Треба встановити стараний відбір радіопередач, з таким розрахунком, щоб радіо було справді рідним по мові і змістові роботи агітатором-пропагандистом на селі.

Накреслені з'їздом форми художньої роботи є новим могутнім засобом культурного впливу на село. Саме вони можуть „утворити мітинг з мільйонною аудиторією“, — як говорив про радіо Ленін. Перед цією мільйонною аудиторією вони розкриють безмежні обрії наукових досягнень і наукових можливостей, і тому будуть бити в самий центр сільської косности: в забобони, застигли звичаї і віджилі форми господарювання.

Треба, нарешті, скінчити з кустарництвом в цій справі.

Театр, кіно, радіо слід взяти на облік, як засоби виробництва соціалістичної культури.

Для цього треба:

1. Вияснити наявні ресурси і майбутні можливості так зверху — по відомчій лінії, як і знизу — по лінії організації місцевої ініціативи в селах.
2. Розплутати всі труднощі, утворені неумілим поводженням з апаратами кіно та радіо.
3. Налагодити планомірну доставку на місця кінофільм високої якості з написами рідною мовою.
4. Налагодити роботу місцевих радіогуртків.
5. Організувати старане обслуговування гучномовних установок, так через підсилення інструкторської діяльності місцевих ТДР, як і через використання технічно грамотних червоноармійців — відпускників.
6. Добитися поліпшення радіопередачі, звертаючи особливу увагу на улагодження роботи місцевих радіостанцій і складання фонда на своєчасний ремонт радіоапарата.

Гаслами в цій справі повинні бути:

1. Ні однієї хати-читальні без гучномовної радіоустановки і без сеансів пересувного кіно.
2. Ні одного попсованого кіно, ні однієї радіомовчальної установки на селі.
3. Ні одного села без розумно складеної бібліотеки, газет і журналів рідною мовою.
4. Ні однієї політосвітустанови без достатньо кваліфікованих робітників, які б знали місцеву мову, місцеве життя і побут.
5. Повна погодженість роботи суспільної з національною політикою ВКП(б) і тісна ув'язка кожного культосвітнього заходу з особливостями побуту і потребами та інтересами бідняцько-середняцьких мас.
6. Максимальне втягнення передових сил і широких груп населення в справу соціалістичного будівництва села.

Література:

1. Політзвіт ЦК — доповідь Сталіна на XV партз'їзді. — „Правда“ № 293. 1927 р., видана також окремою брошурою.
2. Доповідь Молотова — „Про роботу на селі“ — „Правда“ № 294. 1927 р., видана також окремою брошурою.
3. Промова Крупської — „Правда“ № 294. 1927 р. „Коммунистическая революция“. № 24. 1927 р.
4. П е л ь ш е. — „Художественные формы массовой работы в деревне“. „Коммунистическая революция“. № 24. 1927 г.
5. Криницький. — „На пути социалистического строительства“, „Коммунистическая революция“ № 1 за 1928 р.
6. „Політосвіта“. Журнал політосвітньої роботи, за 1927 і 1928 рік.
7. „Селянський Будинок“. — Орган ВУСБ та Управління Політосвіти УСРР, за 1927 і 1928 рік.

НАШІ ЗАВДАННЯ В СПРАВІ ЛІКВІДАЦІЇ НЕПИСЬМЕННОСТІ.

„Не може бути боротьби і перемоги там, де майже поголовна неписьменність“.

Ленін.

Велике прагнення до письменности й культури помітно за останні роки серед національних меншостей. Не стоїть осторонь від цього й українська людність.

Неписьменність українців, що переважала всі інші національності західньої групи народностей, висуває ліквідацію неписьменности, як основне завдання політосвітроботи.

Перепис 1926 року, виявивши стан письменности по окремих національностях, особливо яскраво підкреслює, що українці одстануть. Про це свідчать такі дані по європейській частині РСФРР.

Національність	Чолов.	Жін.	Разом
Євреї	85,8	80,0	81,9
Литвини	84,5	71,6	78,8
Латиші	82,2	76,6	79,4
Чехи й словаки . .	80,2	70,4	75,9
Поляки	80,1	76,6	75,6
Білоруси	67,8	39,9	54,7
Українці	56,9	30,6	43,3

Коли неписьменність українців у європейській частині досягає майже 50%, то в азійській частині письменність ще менша. Ось, наприклад, Славгородська округа на Сибіру чоловіків—42,2, жінок 16,3, по Казакстану—Джетивсуйська губ. —чоловіків—39,5, жінок—13,2.

Треба також зазначити, що основна маса неписьменних припадає на жінок.

Не вважаючи на те, що за останні роки помічаємо зменшення громадської уваги до справи ліквідації неписьменности (за відомостями ВЧК лікнепу), зменшення кредитів і мережі російських лікпунктів,—мережа українських лікпунктів хоч і повільно, але зростає. Так, ми маємо по РСФРР українських лікпунктів на 15 грудня 1927 року 233. Мережу лікпунктів на 1927 рік розміщено так:

Центрально-Чорноземна область . .	110
Середне-Волзька	13
Нижне-Волзька	11
Уральська	9
Північний Кавказ	62
Сибір	28

Але поруч із зростанням мережі є низка причин, що перешкоджають у роботі й гальмують її розвиток. Дані обслідувань цього року

виявили, що відношення до нацменської роботи взагалі, і до української зокрема, не досить уважне.

Так, інспектор НКО, обслідуючи нацменроботу в Уральському краю, не знайшов цифрових відомостей, що характеризують письменність кожної окремої національності, хоч Уральськ обслуговує по-над 20 різних національностей.

В одному з сел Кубани (с. Арзпира) органи Відділу Освіти заборонили відкрити український лікпункт, не вважаючи на писану заяву учнів про бажання вчитися рідною мовою.

50.000 українська людність Далекого Сходу досі обслуговується російською мережею.

Таку ж картину відсутності обліку потреб можна спостерігати й по інших губернях і областях.

Трапляються перешкоди й що до втягування людности в лікпункти, а особливо гостро стоїть це питання що до жінок. Оскільки мало втягнуто жінок у лікпункти, буде видко, коли порівняти відсоток жінок і чоловіків, які відвідують лікпункти.

За відомостями статвідділу НКО на 1 червня 1927 року, з усієї кількості українців-учнів д. п., чоловіки склали 72°,0 і тільки 18% припадає на жінок.

Не менш гостро, ніж питання втягування жінок, стоїть справа складу учнів лікпунктів що до віку. Дорослих на лікпункті дуже мало. Здебільша там вчать підлітки й молодь. „Клієнтуру лікпунктів частогусто підмінюють: набирають письменних підлітків, до них приєднуються поодинокі, справді, неписьменні і така школа для підлітків видається за лікпункт“. (Із матеріалів обслідування).

Укомплектування лікпунктів провадиться здебільшого стихійно.

До лікпунктів не втягується батраків і бідноту. Хоч трохи точних цифрових даних, що малювали б склад лікпунктів на місцях, немає...

Саме навчання грамоти має чимало хиб. Досі навчання провадиться переважно російською мовою. По українських лікпунктах, після навчання за російським букварем, учням роздавали українські буквари й рекомендувалося читати їх дома. Тоб-то учні мали самі з себе навчитися укромови.

Особливо важке таке навчання для жінок, що, звичайно, погано знають російську мову. Вивчення російської мови, замість рідної, понижує якість і наслідки роботи. Звичайно, тут досягається тільки доброї техніки читання й письма, але суть, прочитаного й написаного, залишається мало зрозумілою. Не вважаючи на те, що систематично провадиться що-року перепідготовку робітників лікпунктів, відчувається недостача вчителів-ліквідаторів, що знаються на рідній мові людности. Ліквідатори здебільшого — росіяни.

В умовах української роботи, курси перепідготовки є в той же час і підготовкою українських робітників, що цілком підготовлюються на короткотермінових курсах, куди командуються здебільша комсомольську молодь. На тих курсах або вивчають українську мову й літературу, тому що не всі слухачі добре письменні з своєї рідної мови, або з них готують політосвітробітників, які б розумілися на цій справі.

Все це робиться протягом одного-двох місяців. Зрозуміло, які наслідки можуть бути за таких умов.

Перешкоджає роботі також і те, що не скрізь раціонально використовуються нових робітників, що побували на короткотермінових курсах. Подекуди частина робітників лікнепу йшла в школи соцвиху, частина в російські установи, як було, наприклад, з минулими українськими курсами ліквідаторів у Курську.

Що до кількісного охопту робітників, робота перепідготовки ліквідаторів за 1926-27 і 1927-28 роки виявилась в таких цифрах:

- 1) За 1926-27 рік переведено 9 місячних курсів на 310 чоловік.
- 2) За 1927-28 рік переведено 3 двохмісячних курсів на 80 чоловік.

Час навчання на курсах того ж року збільшено з 1-го до 2-х місяців.

Минулого (1927) року, видано буквар для лікпунктів і книжку для малописьменних.

Перекладено на рідну мову й пристосовано до особливостей українських лікпунктів програми для лікпунктів і шкіл для малописьменних.

Готується й незабаром має вийти бібліотечка для малописьменних, що повинна охопити чотири теми: влада рад, народне господарство, сільське господарство, побутові оповідання.

Здійснення ліквідації неписьменности рідною для населення мовою зустрічає на своєму шляху великі труднощі, тому що місцеві органи народної освіти мало звертають уваги на потрібне вивчення цієї роботи і утворення передумов для її зростання. Особливу увагу треба звернути на те, що потрібна широка громадська увага до цієї справи. Мережа українських лікпунктів далеко ще не задовольняє потреб людности. Темп ліквідації неписьменности серед українців повинно прискорити в два, в два з половиною рази, тоб-то виконати декрет про ліквідацію неписьменности.

Треба налягти, щоб більше пристосувати темп роботи до населення, організуючи різні форми навчання, а також перевірити класовий напрямок роботи: як навчається біднота, наймити і т. і.

Охоплення роботою ліквідації неписьменности с. г. робітників українців і організація лікпунктів по колгоспах висувається, як одно з актуальних завдань наступного року.

Національний підручник і національний ліквідатор — основні чинники підвищення якості національного лікпункту. Звідціль основна увага цій роботі не тільки в частині підвищення кваліфікації ліквідатора, але й утворення нових робітників шляхом організації довготривалої підготовки їх.

Потрібно також утворити допоміжну літературу для малописьменних і, нарешті, основне завдання — поступовий перехід лікпунктів на рідну мову й пропаганда цього серед населення.

Виконання цих завдань не тільки буде зміцнювати справу з ліквідацією неписьменности, але сприятиме підвищенню культурного рівня українського населення. Не тільки в центрі, але й на місцях треба нагадати, що поскільки будівництво соціалізму не можливе без підвищення письменности і піднесення культурности широких мас селянства, незалежно від його національности, ліквідація неписьменности є надзвичайно відповідальною ділянкою в переведенні основних завдань партії і радянської влади.

М. БИКОВЕЦЬ.

МУЗИЧНА ТА ХОРОВА СПРАВА НА УКРАЇНІ.

Походження музики й пісні.

Музика, нехай у найгрубших формах, існує скрізь, де є людське життя. В найдавнішу добу свого існування людина вже має в своїй обиходці музику. Мова звуків народжується одночасно з мовою слів, і важко виявити той час, коли ці дві мови з'явилися.

Дикуни найдавніших часів чули спів пташок, шуми води й вітру, гуркіт грому, завивання вітру в скелях, шелест тирси в степу. Вся природа повна звуків. І в ті давні часи первісні люди мали певні відчуття, вони раділи, сумували, працювали. Свої почуття дикун висловлював може так, як і дикий звір висловлював свій гнів, свої задоволення, бажання свої.

Тож під впливом звуків природи за зразками своїх сусідів—звірів, маючи в собі почуття, дикун створив пісню. Використовуючи—природний свій струмент музичний—горло, дикун супроводив і свою працю і свій спочинок пісню та музикою.

Цокаючи паличками, гупаючи в щит, а пізніше в барабан, дикуни робили музику, що їх задовольняла й для них була приємна.

Розвиток музики й пісні.

Чим складніше ставало життя, чим тяжче було здобувати собі їжу і все потрібне для життя, тим все дужче розвивалася техніка праці людської. А разом з покращанням техніки йшов і розвиток пісні, танків, музики, взагалі всього того, що ми звемо мистецтвом.

В могилах наших предків ми знаходимо різне музичне приладдя, барабани, дзвоники, свистілки, сурми то-що.

Зрозуміло, що першими музичними струментами були ті, що відбивали ритм, допомагали рухам людей, цеб-то струменти бійні. Вже значно пізніше люди знайшли струменти духові, що збільшували голос (сурми, свистілки), і нарешті стрункові. Оці останні були найудоскональнішими знаряддями музичними в перші часи існування музики.

Самого звуку замало. Він ще не дає повної насолоди слухачеві. І люди винайшли великий секрет звуковий—поєднання кількох звуків в такий спосіб, що утворювалася мелодія, цеб-то сполучення окремих звуків в певному ладові. А ще лалі людина дійшла уміння передавати цілу пісню, мотив, висловлювати різним сполученням звуків, мелодій, різними мотивами—свої почуття.

Для чого нам потрібна музика та пісня.

Ми любимо музику й пісню, бо бачимо в них відбиток нашого життя, бо чуємо в мелодіях свої переживання, горе й сум, чи то радість і задоволення.

Музика і пісня, є засіб передати ті глибокі людські переживання, про які часто нічим іншим не розповіси краще.

Музика та пісня дуже впливає на людину, хто не помічав, як легше йти походом під звуки маршу? В часи французької революції спів „Марсельєзи“ запалював серця багатотисячної юрби і настроював цю юрбу на одну спільну чинність.

Інтернаціонал Великого Жовтня викликав героїчну боротьбу, надавав нових сил змореним бойцям.

Музика, як ніщо інше, має дивну силу вплинути на масу, охопити її одним почуттям одною волею.

Музика—є чудесний засіб спочинку від щоденної тяжкої праці, а разом із тим вона допомагає людині набрати нових сил йти вперед.

Вся історія людства свідчить, що спів і музика завжди були найкращими помічниками людині в усіх хвилинах трудового життя і підбивали людину навіть на героїчні вчинки.

Початок музики на Україні.

Музика на Україні почалася дуже давно. Вже в літописах згадується про музику на Україні - Русі за часів князів. Описуючи похід князя Святослава на болгар, літописець пише „пойде полк по полце б'юще в бубни, і в трубі, і в сопелі“. Це саме бачимо і на старо українських малюнках, де разом із військом князя їдуть сурмачі. В арабських письменах 9 століття згадується, що в слов'ян були восьмиструнні лютні, гуслі та довгі на два лікті сурми. Пізніше на Україні з'являються скоморохи, мандрівні музики, що ходили по селах і жили з платні за музику свою, згодом їх заступили каліки - перехожі, мандрівні співці-жебраки.

В 17 столітті в Києві панувала ціла музична організація „музикантський цех“, що мав свій статут і правила прийому в члени цеху нових музик, як ділити зароблені гроші то-що. В 1768 році Київський магістрат завів при військовому загоні постійну оркестру, яка грала що-дня ранком і ввечері зорю. Було там 16 музик, а при оркестрі—школа музична.

Єсть ще згадка, що в Кам'янці на Поділлі в ті часи існував скрипичний цех, що виробляв скрипки для музик.

Року 1737 „правитель Малороссии“ А. Румянцев видав наказа заснувати в Глухові музичну школу й набрати туди учнів з дітей козаків та міщан, а вчителями найти „искуссных мастеров из иностранных и малороссиян и оных учеников обучать и струнной музыке“. Таку школу дійсно було в Глухові засновано. За часів цариці Катерини другої князь Потьомкин хотів заснувати в Кременчуці музичну академію і директором її був призначив українського композитора Березовського. Через смерть Потьомкіна цей проект загинув.

Стародавні пісні.

В далеку старовину наші предки слов'яни, весною і в інші часи року співали релігійних пісень на пошану сонцю, місяцеві, зіркам,

яких вони визнавали за богів. Предки вірили, що це також живі створіння, з таким же життям там, на далекому небі, як і в людей на землі.

В піснях вихваляли слов'яни поганських богів, богинь, їхніх діток і просили їх про допомогу собі на війні, в хазайстві, на полюванні звіря.

Коли князі почали заводити християнську віру, яка давала їм великі бариші, бо полегшувала торгівлю з греками, то слов'яни-українці замість богів поганських, почали вславляти Христа, діву Марію, святих, апостолів. Церква на Русі-Україні перейняла від греків разом із усією церемонією служби церковної й пісні духовні. Народ чув ці пісні, перевертав їх на свій голос, співаючи вже в себе на різних походах церковних, на святах, похоронах.

До церковних слів народ додавав своїх, про своє життя, про свої бажання й радощі.

Багато допомогли поширенню таких пісень школярі-бурсаки. Розходячись на літо додому, вони вештались од села до села, співали псалмів та духовних пісень і з цього жили. Бурсаки й самі пробували складати пісень до смаку своїх слухачів-селян.

Так із духовних пісень почали утворюватись пісні народні: хліборобські, ловецькі, скотарські, пізніше чумацькі пісні, косарські, фабричні, загалом—пісні про ту роботу чи ремесство, з чого жили люде, що пісень слухали, або й самі вигадували. Кожен співав про своє життя.

Пісні до свят—колядки, щедрівки, посипальні, купальські, в петрівку, пісні весільні—з найдавніших часів дійшли аж до революції 1917 року, та ще й тепер залишилися. Це показує, що ці пісні були дуже близькі до простого народу, були для нього зрозумілі.

Про українську народню музику й пісню.

Українська пісня здавна була в повазі серед народу. Українська пісня дуже приваблива на голос, вона чарує й заспокоює слухача.

У всьому світі визнано, що пісня українська є одна з кращих, вона дорівнюється пісні італійській та сербській. Італія піснями своїми та співаками славиться на весь світ.

Українську пісню занесено й до білорусів і до Москви. Білоруські народні пісні, здебільшого, подібні й мелодією (голосом) і словами до пісень українських. По всьому Радянському Союзу можна почути українських пісень, співають їх і в Сибіру, на Кавказі, на Волзі.

Ще за часів царя Петра I посилали з Москви людей шукати на Україні співаків для царського двору, або до церковних хорів. Це-ж робила й цариця Катерина II.

Був час, коли українська народня пісня була відома й за кордоном. Це було в часи культурного розвитку України (у 16—17 столітті). Тоді на Україні були свої друкарні, багато шкіл, між ними вища школа—Київська Академія, були й співочі школи.

З українських народніх пісень великої слави набули думи, що їх співали сліпці-кобзарі. Це були сумні, журливі згадки про козацькі походи, про неволю турецьку, про минуле життя України.

Українські думи мають велику вартість. Почались вони в давні часи, ще за походів слов'ян на своїх ворогів—половців. Складали думи невідомі співці, мандрівні кобзарі, що завжди ходили з військом. Часто кобзарі були й учасниками тих подій, що про них співали.

Кобзарські думи зробили великий вплив на твори нашого великого поета-революціонера Т. Гр. Шевченко, на твори М. Гоголя, Грінченка, поета Щоголева, Квітку-Основ'яненка.

Думи ще й досі живуть у народі, їх можна почути на ярмарках, святах (дума, скажімо, про „Морозенка“).

Музика українська теж збереглася лише серед народу. Народ мав багато різних музичних струментів. Були часи, коли народні струменти, як от: кобза, бандура, ліра, гуслі, цимбали, бубон, скрипка, дудка, коза, трембіта, ріг, свиріль поширені були по всій Україні. Дуже великою славою між селянством користувалася скрипка. Всюди на весіллі можна було зустріти „троїсті музики“—скрипку, бубон та цимбали. Та з часами де-які струменти почали зникати і лише скрипка та бубон ще й досі всім відомі.

Колись, кобза й бандура—були два різні струменти. Кобза значно старіша за бандуру. Про неї є згадки, що вона була в половців. Це кобза на три струни. Перейшовши до Русі-України, кобза стала мати по 8—16 струн. Бандура—струмент досконаліший за кобзу, мала багато струн. В часи казацької бандура була спершу в замкніших, а згодом перейшла до рук народніх співців, усунула з вжитку кобзу і переняла оцю назву.

Тепер же поняття кобза і бандура означають один й той струмент.

Дуже старовинний народній струмент ліра, що попав на Україну з Заходу. На Заході в Польщі, Німеччині ліра була поширена скрізь. Але з 15 століття значіння ліри на Заході підупадає і зате ліра стає улюбленим струментом на Україні. Ліра має три струни, на ній грають під спів сумних пісень. В останні часи ліра—струмент сліпців, що всюди по ярмарках, коло церков співають різні псалми та жалісні пісні і в такий спосіб збирають милостиню.

В Галичині й досі вживають трембіту—довгу (на три метра) дудку, в яку грають, подаючи знак про смерть когось із родини. Гуцули (в Галичині) ще вживають флюяру та денціоку, зроблені на зразок сопілки; там же можна зустріти козу, ріг, свиріль.

В 13 столітті серед панства українського і литовського було поширено торбан, схожий на кобзу струмент, але з 30 або 60 струнами. Грати на торбані дуже трудно, а тому цей струмент серед селянства не був поширений.

Збирачі народніх пісень.

Народні пісні, думи, пісні жартівливі переходять від батька до сина і з часом змінюються. То ж і важно записати старі пісні, записати слова і на який голос пісні співають. Цією роботою давно вже зацікавилися українські музики та вчені—етнографи. Ще року 1819 вчений Цертелев зібрав і видрукував книгу різних народніх пісень. У тій книзі було подано також і кілька українських пісень.

А вже року 1827-го, як раз сто літ тому, було видано велику збірку українських пісень, над якою працював український перший вчений в цій справі (етнограф) Михайло Максимович. Минулого року вся Україна урочисто відзначила сторічний ювілей появи в світ цієї книжки Максимовича „Малороссийские песни“ (так було названо цю книжку в ті часи). Сто літ тому поява збірника пісень мала велике значіння. Кращі письменники, як М. Гоголь, Ол. Пушкин, Тарас Шевченко, П. Куліш, Микола Костомаров користувалися з цього збірника, писали вірші й статті, беручи з українських пісень теми для свого писання. Дійсно, лише з появи книжки Максимовича починають вчені й письменники, як слід знайомитися з нашими народніми піснями з'являється охота ці пісні збирати, вивчати їх.

Після Максимовича коло збирання українських народніх пісень багато праці поклали вчені: Антонович, Драгоманів, В. Гнатюк,

Ф. Вовк, Яворницький, Оп. Сластьон, Грінченко, Демущький та інші. Збирали й записували народні пісні наші старі письменники, вчені, студенти, вчителі.

Українська Академія Наук скоро видасть велику збірку народніх дум, під назвою „Корпус українських дум“. В цій книжці, крім дум, будуть малюнки кобзарів, лірників, портрети вчених-етнографів, розповідатиметься про колишні кобзарські школи.

Українські композитори.

Та одного збирання і запису пісень мало. Треба народню мелодію (пісню) як слід обробити, щоб її можна було в хорі співати, виділити кращі місця, покласти на ноти. До цієї справи взялися українські музики-композитори.

Різні перешкоди й утиски царського режиму сильно гальмували розвиток української музики. Проте, знаходились талановиті діячі, що віддавали свої сили цій справі. Прикладом, А. Артемовський (небід українського письменника Гулак-Артемовського, родом з Київщини), написав оперу „Запорожець за Дунаєм“. Ця опера ще й досі йде по театрах, а окремі місця, як пісні „Місяцю ясний“, „Чорной хмарою діброва“ вже пішли в народ. Ніщинський П. Ів. (1832—1896) написав музику до п'єси Т. Шевченка „Назар Стодоля“. Сам син сільського дяка, Ніщинський знав народні пісні, знав життя, селянства, а тому його „Вечорниці“—це прекрасна музика, повна щирих народніх мелодій. Крім „Вечорниць“ написав Ніщинський дві думи: „Про Байду“ та „Про козака Сафрона“.

Микола Аркас—автор відомої історії України (народився в м. Миколаєві), відомий в українській музиці оперою „Катерина“ на слова поеми Т. Шевченка.

З інших композиторів того часу слід вказати таких: В. Заремба (написав музику до 30 поезій з „Кобзаря“ Шевченка), Банковський, Коціпінський, Малашкін (записували народні пісні).

Найбільше попрацював над українською музикою і піснею видатний український композитор Микола Лисенко (народився 1842 р., помер 1912 року).

Трудно в коротких словах оцінити величезні заслуги й працю цього композитора. Починаючи з 1866 року, як у Німеччині він видрукував першу збірку музичних творів до слів Т. Шевченка, і кінчаючи днем смерті—р. 1912—ці всі 46 років присвятив М. В. Лисенко рідній йому українській музиці й пісні. Він відродив українську музику, обробив її і поставив поруч із кращими світовими музичними творами. Лисенко вславився і як творець нових пісень, переважно на слова Шевченка, опер, і яко організатор хорів, збирач народніх пісень, вчений у справі української музики. Багато написав Лисенко мелодій на слова поетів Франка, Олесья, Грінченка, Л. Українки; він створив ще й такі опери: „Різдвяна ніч“, „Утоплена“, „Тарас Бульба“, „Коза-дереза“, „Енеїда“, „Літньої ночі“, „Зима й весна“ й інші.

Значіння М. Лисенка в українській музиці таке-ж велике, як Тараса Шевченка в нашій літературі. Він був першим українським композитором великої слави. Його музична діяльність дала змогу виявитись новим музикам, як Стеценко, Степовий, Леонтович, Сениця, Кошиць і навіть цілій низці композиторів сучасних.

З руських композиторів, що працювали над українською музикою були такі: Глинка (пісні „Не щибечи соловейку“, „Гуде вітер вельми

в полі“) Мусогоорський— („Сорочинський ярмарок“), Серов— („Максим — козак Залізник“), Чайковський („Журавель“) і інші.

Велику роль виконали українські співацькі товариства та український театр. Вперше такі товариства закладались по духовних школах, звідки молодь розносила українську пісню на села.

Як де на Україні були хори (в Харкові, Полтаві, Києві). Ці хори дуже бідували, бо влада намагалася всякими способами забороняти влаштувати концерти, не дозволяла нових пісень і т. ін.

Як і українське слово друковане, так само театр і пісня українська зазнали чимало перешкод у своїй історії. Був час, коли царська цензура не дозволяла друкувати ноти з українськими словами, і тоді доводилось писати слова французькою мовою. Не дозволялося влаштувати концертів, заводити хори, співати пісень на селі. Та не в силі були царські поліцаї заткнути рота всьому народові. В селах України вдержалась пісня, дійшла до наших часів. А видрукувані збірники пісень народніх з нотами дали змогу і тепер кращих пісень співати, навчати їх по школах, в сельбудах.

Трохи вільніше стало для культурної справи на Україні по революції 1905 року. Тоді засновано музичні товариства „Боян“ в Києві та в Полтаві. Велику допомогу розвитку музичної справи на Україні зробила Галичина, де, з 1848 року (після заведення в Австрії конституції) було значно вільніше творити українську культуру.

З революцією настала воля й пісні українській. Густою мережею укривають Україну селянські хори. Залунали нові революційні пісні, повні радості, бажання, віри в перемогу.

Музика й пісня по Жовтні.

Революція в Жовтні 1917 року поставила нові вимоги до української музики і діячів музичної справи. Треба було щоб музика, як і інші види мистецтва, обслуговувала трудящі маси України і оспівувала революційну боротьбу та нове будівництво.

Музика в країні, де вся влада належить трудящим, повинна допомагати політичному вихованню робітничо-селянських мас.

Музику треба наблизити до мас, а, значить, в першу чергу, використати народню українську пісню і збагачувати ці скарби народнього мистецтва новими творами радянських композиторів.

Ось чому наші сучасні композитори беруться передовсім за музичні твори для клубів, сельбудів, для Червоної армії.

Хорова справа на Радянській Україні.

Радянська влада широко йде на допомогу що до організації великих хорів в столиці України—Харкові, в Києві та на місцях. Виконками допомагають утворювати хори по округах, в селах і т. і.

Спершу не було нових пісень з революційним змістом. Тоді наші молоді композитори почали укладати пісні на слова нових революційних поетів.

Вірші П. Тичини, Ан. Панова, Гр. Плискунівського, Вал. Поліщука, Ів. Шевченка, Марка Кожушного, П. Голоти і інших покладено було на ноти. В цій роботі найбільш діяльними були композитори: К. Богуславський, П. Козицький, М. Вериківський, Гр. Верьовка, В. Верховинець (що переробив для українського хору „Інтернаціонал“),

Ф. Попадич, Толстяков, В. Ступницький, Костенко. Лісовський, Дрімцов, Коляда, Стеблянка, Яновський, Л. Ревуцький.

Їхні пісні вже пішли в народні маси, їх співає й Червона армія.

До багатьох старих пісень було написано нові, революційні слова, що також допомогло оновленню пісні (прикладом: „Ой, що то за шум, учинився, комсомол на Україні народився“)

„Думка“.

З великих хорів найбільшої слави здобула „Думка“ Державна Українська Мандрівна Капела, що вже сім років працює під орудою Нестора Городовенка. Засновано було „Думку“ року 1920 при Київському Кооперативному союзі „Дніпросоюз“. Це був хор на 45 співаків на чолі з Н. Городовенком. Того-ж року хор об'їхав Лівобережну Україну і дав 31 концерт.

Під кінець 1920 року „Дніпросоюз“ було розформовано, а капела перейшла до Київської Наросвіти.

З того часу цей хор виступає вже як Державна Мандрівна Українська Капела (скорочено—„Думка“), мандрує по Україні, дає всюди концерти.

В 1922 році „Думка“ побувала в Москві, де її концерти відбулися з великим успіхом. Після цього „Думка“ переходить до відомо Наркомосвіти, а з 1925 року Рада Народніх Комісарів України надала капелі ім'я „Першої робітничо-селянської капели“.

„Думка“ вміє виконувати велику кількість різних пісень, музичні твори кращих композиторів українських і закордонних, пісні інших народів (італійські, сербські, білоруські, грузинські, вірменські).

Особливо гарно виконує капела українські народні пісні, так звані— „народні примітиви“. Ці пісні викликають у слухачів величезне захоплення, остільки їх вірно, красиво й мелодійно капела виконує.

Була „Думка“ в Білорусі, на Кавказі, двічі в Москві, в Ленінграді, майже завжди виступає на Всеукраїнських з'їздах Рад.

Постійний осередок „Думки“—Київ, але вона значну частину року мандрує по Україні. Так і цього року—„Думка“ об'їхала Миколаїв, Одесу, Дніпропетровське, дала багато концертів, всюди викликала здивовання великим умінням та чудовим виконанням пісень, особливо народніх.

В Харкові п'ять років існувала капела „Дух“ імени Леонтовича. Ця капела також подорожувала по Україні, була на Полтавщині, Дніпропетровщині, Харківщині, давала всюди концерти. По своєму складу ця капела значно слабша за „Думку“. Тепер у Харкові організовано нову капелу під орудою відомого композитора В. Верховинця.

Хори по містах і на селі.

По окружних містах України майже всюди є великі хори-капели в Полтаві (під орудою Ф. Попадича), Черкасах, Гумані, Херсоні, Чернігові, Миколаєві, Винниці, Лубнах, Ромнах, Одесі, Сумах, Дніпропетровському, Кременчуці.

Тепер майже кожна трудова школа має свій хор. А хори при школах семирічних, школах професійних та вищих існують всюди. Таких шкіл на Україні буде до двох тисяч. Є невеличкі хори при робітничих клубах, при сельбудах, хатах-читальнях.

В 1927 році було на Україні окремих сільських хорів коло двох тисяч. Це тільки ті хори, що про них подано відомості Наркомосвіті.

Але в дійсності хорових гуртків по Україні чи не найбільше, як яких інших гуртків. У всякому разі можна кількість хорових гуртків визначати приблизно в 15—20 тисяч.

Капели кобзарів.

За допомогою радянської влади відроджується на Україні кобзарська музика. Ми маємо три державних капели кобзарів та кілька капел місцевих. Ці капели подорожують по Україні, влаштовують концерти, співають уже й нових пісень про бої Червоної армії, про комуні й колективні господарства, про революцію і сучасне життя. По всій Україні засновуються кобзарські гуртки, з'являється зацікавлення цією занедбаною за царського режиму мистецькою справою. Вже робляться спроби влаштувати цілі концерти з кобзарів. Одна лише капела кобзарів Київська за п'ять років існування дала 1297 концертів і обслужила 400 тисяч слухачів. Капела побувала в Москві, в Білорусі, на Кавказі, Кубані. Капела Харківська, молодша, влаштувала 300 концертів. При вищих музичних школах в Києві та Харкові почато навчання гри на кобзі. В 1928 році намічено скликати перший з'їзд кобзарів, який ще дужче допоможе поширити кобзарську музику.

За старих часів такий з'їзд-концерт був лише в 1902 р. в Києві, під час наукового археологічного з'їзду, скликаний заходами письменника-бандуриста Гната Хоткевича.

З кобзарів того часу відомими були Пархоменко, Кравченко, Шевченко, Дравченко, Гончаренко, Келеберда, Байдала і Гн. Хоткевич. Останній живий ще і працює під Харковом, керуючи селянським хором.

Але в старі часи годі було думати про таке поширення кобзарського мистецтва, яке бачимо нині, за допомогою радянської влади.

Музичне товариство ім. Леонтовича.

Велику роботу провадить музичне товариство імени Леонтовича, яке засновано вже кілька років для того, щоб об'єднати українських музик, допомогати їм вести в гурті свою працю, видавати п'єси й загалом—всім, хто цього потребує, допомагати в музичній роботі.

Музичне товариство це має коло 1000 членів, об'єднує 13 філій і 7 музичних осередків. За 1926 рік товариство перевело ось яку роботу: дало 3147 порад, склало на замовлення 265 невеликих бібліотек з нот та 42—великих, мало звязок з 1000 організацій, а саме з 347 селянськими хорами, з 211—робітничими клубами з 367 шкільними хорами, з 82 духовими й струнковими оркестрами.

Товариство видає журнал „Музика“, що в ньому вміщає різні статті про музику й хорову справу, подає відомості про музичне життя то-що.

Музичне товариство імени Леонтовича допомагає молодим музикам, розглядає їхні твори, дає вказівки, складає книги про музику, та турбується про видання нот для робітничих та селянських хорів. З почину товариства що-року по всій Україні проводиться „Всеукраїнський День Музики“ для ще більшого й кращого поширення музичної справи на Україні.

На Всеукраїнському з'їзді т-ва, що відбувся літом 1928 р., це товариство перейменувалося в „ВУТОРМ“ — цеб-то Всеукраїнське Товариство Радянської Музики.

Тільки в УСРР вільно розвивається українська музика й пісня.

Заходами радянської влади Україна має 3 державних опери і для того, щоб в цих театрах виставляли нові п'єси, українські композитори працюють над новими операми з життя трудящих України. Влаштований на день 10 роковин Жовтня музичний конкурс виявив, що нова революційна музика йде вперед, і нові композитори уперто працюють над створенням нових пісень. Україна збирає все талановите для кращого обслуговування музикою широких мас трудящих. Нещодавно почав працювати в Харкові галицький композитор Антін Рудницький, скоро приїдуть з Галичини відомі музики на піаніно Любка Колеса і С. Людкевич, Барвинський та музика на віолончелі Бережницький, вже другий рік співає на Україні в опері галичанин Михайло Голинський.

Сучасна Радянська Україна в музичній справі випередила вже Галичину, де робітники і селяни і досі перебувають у лабетах пана і де після війни Польща почала душити все українське, як це було і в нас за царів.

Поширення праці українських державних театрів викликало збільшення роботи композиторів, бо театрам до нових революційних ідей потрібна й нова революційна музика.

Музика й пісня через радіо.

Новина сучасного життя—радіо—так само в значній мірі спричинилося до розвитку музики. Радіомовна станція Наркомосвіти (в Харкові) утворила свою капелу музичну, і що-дня передає по всій Україні концерти та гру окремих музик. Ця робота вже зовсім нечувана для старих часів обслужує вона широкі маси, бо радіо з кожним днем все дужче шириться, воно приступне для кожного робітника, для кожного сільбуда й школи.

Радіо-капела часто влаштовує концерти музики східних народів, концерти музики єврейської, до пісень та музики дається пояснення.

Де-які концерти станція передає по всьому Радянському Союзу і навіть за кордон, по всьому світу.

Музичні квартети, ансамблі та гуртки.

Крім роботи радіо-станції, єсть ще на Україні кілька невеликих об'єднань музики—квартети та ансамблі. З них визначаються своєю грою музичний квартет імени Леонтовича (4 музики на скрипках і віолончелі), струнний ансамбль імени Андреева, що виконує народні пісні, квартет імени Вільйома, ансамбль імени Раковського, київський гурток музик на мандолінах і кобзах (МІК).

Треба не забувати, що на Україні ще є велика кількість музичних гуртків та оркестрів. По містах оркестри єсть по робітничих клубах, на селах при сільбудах і школах, особливо-ж при школах професійних і вищих. Багато зробив у справі музики для дітей композитор В. Верховинець, який переробив для українського хору гімн пролетаріату „Інтернаціонал“.

За неповними відомостями Наркомосвіти в 1926 році було на Україні коло двох тисяч музичних гуртків,—це тільки по селах одних.

Цілком зрозуміло, що така велика кількість музичних організацій і гуртків викликали серед хорів велику потребу в нових піснях та музичних творах. До цієї видавничої справи взялися два видавництва— Книгоспілка і Державне Видавництво України. Вони видають ноти, збірки пісень; але попит на це такий великий, що надалі видання нот буде ще поширене.

Про що дбає Радянська Влада.

Широка допомога з боку радянської влади хорам, капелам, товариствам, допомога композиторам, що творять нові пісні й мелодії, піклування про капелу „Думка“ та інші капели, все це свідчить, що для радянської влади справа хорово та музична дуже близька й потрібна.

На Україні є музично-драматичні школи для підготовки керівників хорів, співаків до капели, до українських опер. Є музичні відділи при школах педагогічних, щоб навчати майбутніх вчителів керувати хорами по школах.

Наші видавництва розпочали широке виготовлення нот до нових пісень. В усіх частинах цієї хорової справи йде гаряча робота. Радянська Україна спішить зробити те, що було згаяно за довгі роки соціальної і національної неволі часів царату.

Книжки до статті.

- М. Грінченко—Історія української музики. К. 1922 р.
Музичне мистецтво на селі—Порадник для керівників хорам та оркестрами на селі. 1924 р.
Журнал „Музика“—За 1925, 1926 і 1927 р.р. Видає Музичне Товариство імені Леонтовича.
Журнал „Нове мистецтво“—За 1926 і 1927 р.р. Видає Наркомосвіта.
Журнал „Сільський театр“—За 1925, 1926 і 1927 р.р. Видає „Радянське Село“.
Журнал „Музика масам“, ціна на місяць 30 коп.

ЛИЦЕМ ДО ВИРОБНИЦТВА.

(До питання про масову економроботу).

(Продовження).

Загальні принципіві установлення форми масової економроботи в достатній мірі визначені постановами VI З'їзду нашої спілки і останнім IV Пленумом ЦК.

Відомо, що масова економробота набуває особливого значіння тому, що робітники не тільки беруть безпосередню органічну участь в самому процесі виробництва, а й в організації та керуванні ним.

Відомо, що за вихідний пункт економроботи є допомога раціоналізації виробництва і, як наслідок, підвищення якості продукції—підготовка випускників наших шкіл, кваліфікація фахівців то-що.

Відомо нарешті, що економробота має взагалі велике виховне значіння, сприяючи підготовці кадрів організаторів і адміністраторів нашого виробництва.

Разом з тим, цілком безперечні, достатньо виявлені і організаційно чіткі, є і форми масової економроботи, вони не вимагають додаткової проробки та деталізації.

Справді: вже скучно говорити про „місце“ такої форми роботи, як шкільна рада, методосередок; уже не цікаво говорити про потребу скликати наради по окремих типах наших культустанов—дитбудинків, профшкіл, шкіл 1-го ступня то-що. З'їзди та конференції по виробничих питаннях, які скликалися і по лінії НКО, і по лінії спілки виявили і виправдали себе.

Проте, існуючі форми вимагають, щоб їх заповнили найціннішим якісно матеріалом. Перевіряючи практику економроботи спілки, доводиться признатися, що питання це упирається в відсутність дійсно масової постійної роботи низових профосередків в своєму виробництві.

Осередки дуже часто не знають з чого починати, за що братися. Нема достатньо виявленого досвіду.

І звичайно, обслідуючи профосередки, звертаючи увагу на постановку економроботи, одержуєш щирю і правдиву відповідь: „А ми не знаєм, що тут робити в цій справі. Іноді думаємо, що не в свої справи втручаємося, що це інспекторова справа“.

В тих же випадках, коли МК або профосередок і стають на вірний шлях, цеб-то дійсно ставлять виробниче питання на обмірковування мас, то, звичайно, постановка питання має надто загальний характер. Це звіт культсекції станради, звіт завшколою. І природно, загальним зборам дуже важко загострити увагу на окремому спеціальному питанні з загальної суми питань діяльності культсекції станради чи школи.

В таких випадках „з'їдаються“ окремі питання, які мають велике практичне значіння, і всебічного обмірковування не буває, а в наслідкові формальна, на сім метрів завдовжки, резолюція.

Це перша велика хиба нашої економроботи.

В ухвалених постановах, звичайно, нема тісного зв'язку з матеріальними можливостями. Простий приклад: комісія охорони праці встановила, що працювати в пральні дитячого будинку неможливо і рекомендує терміново зробити капітальний ремонт; заяву зав. дит. будинком про те, що реалізувати цю постанову неможна, бо нема відповідних асигновань у кошторисі, комісія охорони праці не бере на увагу. Своєю постановою комісія підриває свій авторитет в очах членів спілки.

Вихід звичайно є: треба, констатуючи факт, що працювати в пральні неможна, передати це питання на розгляд правління спілки і ВНО—і тоді вищі інстанції мають більше практичної можливості задовольнити господарну потребу дитячого будинку—ремонт пральні.

Це другий недолік нашої економроботи—відсутність ув'язки окремих заходів з матеріальними можливостями культустанов і „неграмотна“ постановка питань.

Нарешті дуже часто і ділові резолюції—вказівки спілчанської маси лежать під сукном.

Є випадки, коли профосередок з цікавістю ухвалює і обговорює на зборах колективну резолюцію, в надії, що резолюцію адміністрація реалізує, як слід, а МК простежить за її виконанням.

Але ... час іде, а резолюція обертається в труп—МК забуває про її існування.

Це третій недолік нашої економроботи—нема перевірки і контролю з боку МК у виконанні адміністрацією постанов маси.

Ці недоліки викликають пасивність і недовір'я членів спілки до економроботи.

Профорганам треба їх усунути за всяку ціну і утворити умови, які б сприяли розв'язанню економроботи.

В основному ці умови такі: перша умова—роботу будувати в напрямкові розв'язання „дрібниць“, конкретних питань, центр уваги треба направити на постійну чорнову проробку окремих виробничо-економічних питань,—тих конкретних і живих, може й „дрібних“, питань, розв'язанням яких можна зацікавити спілчанську масу і притягти її до обмірковування їх.

Це значить, що на загальних зборах профосередка культустанови треба говорити, наприклад, не взагалі про українізацію, українознавство, учбові приладдя, план ремонтних работ по ВНО, а про українізацію таких-то культустанов, про заведення українознавства в такій-то школі, про використання такого-то учбового приладдя, про ремонт такої-то школи. І тоді безперечно, таке „дрібне“, але близьке і життєве для робітників даної школи питання викличе активність і дасть низку цінних практичних поправок для ВНО так в справі українізації, як і в справі обладнання, ремонту то-що.

Друга умова,—обмірковуючи виробничі питання, спілчанські органи повинні перейти від загальних міркувань, нездійснених бажань і проєктів, від скарг і нарікань на ненормальності і недоліки до практичних, здійснених постанов.

Це значить, що побажання членів спілки треба будувати на розрахункові—„по одержці простягай ніжки“—і тоді постанови МК, з'їздів, конференцій, нарад і загальних зборів колективів робітників освіти не будуть хворіти на „маніловщину“.

Третя умова—спілчанські органи повинні організовано й планово контролювати постанови спілчанської маси—крайових, округових і

районових професійних, національних і методичних з'їздів, конференцій і нарад—і стежити, щоб адміністрація виконувала ці постанови.

Це так зрозуміло. Ми часто слухаємо, ухвалюємо плани, проекти і пропозиції, але забуваємо перевіряти: чи здійснили ж ці плани?

Надалі в системі нашої практики треба обов'язково внести перевірку. І коли економнарада профтехшколи, ВУЗ'у то-що винесла постанови на певне питання, то обов'язково повинен бути пункт, який би обумовлював виконання постанови економнаради по цьому питанню.

Зазначені недоліки примушують нас загострити увагу на питаннях про зміст практики економроботи.

Справді: чи не краще замість загального характеру звітів ВНО про свою роботу, заслухати окремі питання його роботи: наприклад, методи роботи в українській і російській школі, чергові завдання нацшколи в зв'язку з переведенням плану загального навчання, підсумки та перспективи шкільного будівництва в певній галузі то-що.

Чи не доцільно визначити низку питань з окремих розділів роботи ВНО—і на них направити „вогонь“. Хоч би, наприклад, на вирівнювання лінії в українізації культосвітніх установ, збільшення антирелігійної пропаганди, підняття суспільно-корисної роботи то-що.

Чи не практичніш в кожному розділі роботи чи в групі питань виділити ударні питання. Чи не варто збудувати орієнтовну „схему“ підходу спілки до виробництва.

Думаю, що нема нічого страшного в будівнанні такої схеми, плануванні, конкретизації практики економроботи.

Отже, виходячи з цього, всю виробничу економроботу можна розбити на такі групи питань:

- а) бюджетово-господарні;
- б) організаційно-планові;
- в) методично-програмові;
- г) умов праці і виробничого побуту.

Відомо, що спілчанським масам раз-у-раз доводиться пророблювати бюджетові питання. Тут не тільки для правління спілки поле діяльності, воно, звичайно, повинно проробити всі джерела матеріальної бази ВНО (місцевий бюджет, держбюджет, спецкошти, комсодовські кошти, виробничо-господарну діяльність установ профосвіти, допомогу суспільних організацій—ДТК, ТГН то-що), але ще більше тут роботи для МК, які особливу увагу повинні віддати роботі в справі найраціональнішого використання коштів в середині культустанови.

Кожний профорган, особливо МК, не може і не повинен обходити питань складання кошторису своєї культустанови, витрати коштів на основну та додаткову зарплату, ремонтні роботи, обладнання й набування, які робить учбова частина, витрати на паливо та інші господарні потреби то-що.

Нарешті розпочата практика, так званого, „самооподаткування“ вимагає організованої спілчанської думки у питанні про напрямок, чергу, доцільне використання коштів, цеб-то:

а) куди витратити кошти: на капітальне будівництво, на поширення гуртків, на обладнання, на дитмайданчик — (напрямок);

б) що буде більш вчасним збудувати: школу чи хату-читальню — і яку саме—українську чи російську (черга).

Профоргани, звичайно, повинні знати і господарство свого району в цілому, щоб відповідно до загального господарного становища висувати вимоги про ту чи іншу участь культустанов в загальному бюджеті.

Знати господарство свого району та його бюджет дуже потрібно. Це приблизно перше коло низки бюджетово-господарних питань.

Зрозуміло, що правильна організаційно-планова робота гарантує найбільший ефект всіх розділів роботи ВНО. Тому допомога в проробці планів ВНО і контроль за виконанням всього плану і його окремих частин, робота дуже потрібна. Це питання — виробничого плану, планів культурстанов, по-части, плану окремих заходів — українізація шкіл і культосвітніх установ, різні перепідготовки і підвищення кваліфікації робітників російських і національних шкіл, план загального навчання то-що.

Справді, хіба можна кабінетним порядком продумати таку велику й відповідальну роботу, як проробка, а потім і здійснення плану загального навчання або українізації культурно-освітніх установ. Участь радянського суспільства, і в першу чергу самих робітників освіти, тут дуже потрібна. І тільки справжня участь мас знизу допоможе апарату ВНО розв'язати це колосальне завдання, яке вимагає матеріальних коштів, самодіяльності й активності мас. В пробудженні активно-самодіяльних та ініціативних сил радянського суспільства відповідне місце повинен взяти і робітник освіти.

Далі, часто радянська суспільність незадоволена невмілим організаційним будівництвом шкіл різних типів і ухилів. Дуже часто в сільсько-господарському районі школа II ступня має педагогічний або адміністративний ухил, — в той час, як господарне життя району висуває настирливу потребу в кооперативному ухилі, або перебудові школи II ступня в ШСМ. Крім того, наші школи, які готують робітників для станиць з українським населенням — акушерок, педагогів, агрономів, кооператорів, техніків то-що, часто не тільки не українізовані, а навіть не мають в своєму учбовому плані українознавства, а тому і випускають робітників мало придатних для роботи серед місцевого населення, а значить витрачають свої кошти не за призначенням. Чи ж пророблюються такі питання на засіданнях профорганів чи зібраннях спілчанських мас? Можна без помилки сказати, що ні. Отже, в таких питаннях суспільно спілчанська думка не приймається на увагу. Або, наприклад, таке важливе організаційне питання, як стосунки між завідувачем установою і колективом, між колективами українських і російських культурстанов: треба визнати, що органи ВНО і спілки не вивчали зовсім. А проробити питання про права і обов'язки завідувачів школами, про унормування взаємин між українським та російським вчительством дуже і дуже потрібно.

Доцільно також скупчити нашу увагу на розв'язанні питання про практичне переведення на місцях національної політики і будівництва національних культурстанов та на утворенні контакту всіх робітників освіти в цій роботі.

Нарешті з'їзди і конференції по лінії ВНО часто відбуваються без попередньої спільної проробки масами матеріалів, повісток з'їзду. А проте скликання будь-якого з'їзду можна виправдати тільки наявністю актуальності інтересу до тих питань, які має розглядати з'їзд.

Це приблизно друге коло групи організаційно-планових питань.

Всім відомо, що спілчанські організації найбільше відійшли від участі в програмово-методичних питаннях. Проте спілка, як безпосередній організатор суспільної спілчанської думки взагалі, не може одмовитися від коректування методичних питань. Звичайно, спілка не претендує бути консультантом ВНО. Але не буде гріхом, коли спілчанська організація буде в курсі процесу виробництва, в курсі підго-

товки матеріалів до процесу виробництва. Дуже корисно, наприклад, коли профосередки і методосередки продумують порядок обліку роботи шкільного робітника то-що.

Часто казуїстичний футлярний „щоденник“, розбитий на 5 розділів або де-кілька штучних схем, розхоложує всяке бажання обраховувати роботу за такою формою. Чому не запротестувати і не добитися заведення природнього, без ВНО'вських пірамід, щоденника. Дуже значне місце займає і питання про підвищення кваліфікації вчительства взагалі, і вчителя національної чи української школи зокрема. Тут свої недоліки: ріжноманітність керовництва, суперечності в методах, формах то-що.

Взяти, наприклад, Краснодарську нараду заочників, які вчаться при Інституті Підвищення Кваліфікації ГСВ, скликане цього літа за його ж ініціативою.

На нараді найгостріше стояло питання про те, що методичні завдання ВНО дуже розходяться з матеріалом Інституту ГСВ і вимагають певної ув'язки. Хіба це не важливе питання, яке вимагає, щоб за нього взяли методосередки і в першу чергу саме Методбюро ВНО за участю спілчанської думки.

Дуже важливе значіння має підвищення кваліфікації українського вчительства через заочні педагогічні ВУЗ'и, Консультаційне бюро українознавства та відділ „Самоосвіта“ при газеті „Народній Учителю“ (Харків), а також постановка і практичне розв'язання методично-виробничих і самоосвітніх питань культустанов на сторінках журналу „Новим шляхом“. На жаль, наше українське вчительство і місцеві проф-організації мало уваги віддають цим огнищам самоосвітньої роботи.

Це питання вимагає конференцій, „засідань“ і „дискусій“.

Це приблизно третє коло групи методично-програмових питань.

І, нарешті, в галузі питань праці і виробничого побуту є низка справ, які вимагають постійної організованої уваги з боку спілчанських органів і маси.

Наприклад, питання про продукційність праці в нашому виробництві є сирове, недороблене, почасти специфічне, або зв'язане з ним питання про трудову дисципліну, прогули.

Хіба тут не треба освітницького НОП'у.

Або питання про бюджет часу і навантаження, довжину учбового дня і року, довжину й використання вакацій, питання „формочки“ і „спецодягу“ та інші „дрібниці“, із яких складається побут виробництва,— хіба все це не питання нашої економроботи, які можуть справді захопити масу?

Це приблизно четверте коло групи питань про умови праці та виробничого побуту.

Отже, накреслена „схема“, яка трохи конкретизує деталі економроботи, дуже потрібна. Тільки наповнивши практику економроботи близькими, частковими, конкретними питаннями,— спілчанські органи зможуть зацікавити і зробити активною спілчанську масу, органічно притягти її до всіх ударних ділянок виробництва.

Такі шляхи і напрямки мусить мати практика нашої масової економроботи.

СИГНАЛИ Й РАКЕТИ.

— „Краще не сигналізуйте“... (З промов на українській учительській конференції Кубанської округи 5—8 червня 1928 р).

Повернувшись з округової української вчительської конференції, з новим запалом заходились ми коло станради... Засигналізували їй різними обіжниками й розпорядженнями та так, що простісінько тобі через три дні зразу одержали платню аж за два минулі місяці.

Хоч ми в цій справі тримали себе досить тихо й чемно перед очима станради, та секретар, віддавши гроші, патетично вигукнув ко-мусь в розчинене вікно.

— „Учителя—его такая каша!..“

За вікном зляканий півень протестував, а ми, миролюбно посмі-хаючись, навшпиньках виходили з канцелярії, благословляючи цей день та годину і боячись покласти двохмісячну платню в подрані кешені. А в голові бренила радісна думка: „Сьогодні ж розквітає з хазяй-кою за квартиру й харчі, бо вона давно вже мені про це сигналізує пісним борщем та цвілим хлібом без усякого „второго“.

Заплатити хазяйці,—ах, яка-ж це радість,—одним же ворогом по-меншає!

А ворогів у нашого брата хіба мало?

Є, доволі є, як і у всякого громадського робітника. Але-ж учи-тель—це людина занадто миролюбна: ось через що поменшити кіль-кість ворогів для нього справа дуже важлива.

* * *

Та як не мудруй, а непорозуміння (а значить і вороги) на су-спільній ниві зустрінуться.

Я вже не кажу про ворогів з куркульського або попівського стану: проти них ми йдемо єдиним фронтом—з ячейкою, станрадою,—гуртом не страшно. Он мій товариш, молодий учитель, в редакції стінгазети свіжо строчить:

„Праця наша, праця кубанського вчителя-українця йде серед зе-лених паростків сучасности, спотикаючись через старі пеньки гнилого минулого“... і т. д.

Звичайно, коли „пеньок“—куркульського, протирадянського кодла, його корчують. А от, коли отой „пеньок“ іншого сорту, то краще обійди, щоб часом сам через нього сторчака не дав.

— Ох, пеньки, пеньки! Одіб'єте ви радянському вчителеві печінки!

Не зарікайся ці пеньки обминути. Ось.

Готуємо виставу. Розподіляємо ролі... Треба бути станичним Чи-чериним, щоб не образити кого під час розподілу ролів.

— „Ганно Василівно, вам Галю грати!“

Обличчя Г. В. трояндно розцвітає в той час, як Ліда Павлівна—ракетною вилітає в другу кімнату... до свого чоловіка—секретаря. І грюк дверей за Лідою Павлівною, і тьохкання мого серця сигналізують мені, що завтра в мене з секретарем буде „службова“ розмова.

Так і є.

— „Товарищ учитель! Ви там школу українізуйте, но штоб без усяких там „перше травня“, без „алеканья“, нашему крестьянству нужно кубанское наречіє, а не українській язык“.

Всякі дискусії в цій справі зайві, бо перш за все ясно, що цю розмову треба розуміти „наздогад буряків, щоб дали капусти“, а друге—у нас у станиці для такої дрібної, вузької справи, як українізація, ні в якій установи і ні в якого службовця, крім школи й учителя, немає часу.

Але це все дрібниці. Сигналізацію я зрозумів. Ролі можна й перемінити... В кожному разі, секретар—сильна людина, і ми з ним обов'язково помиримось, бо живу я тепер високим почуттям боротьби за нове будівництво української школи на Кубані, і мені, ой як потрібні союзники!...

Адже-ж я недавно з конференції...

* *
* *

На округовій конференції, як з високої гори, побачив я, як промайнув передо мною колишній стан кубанської української школи і замріли в тумані перспективи майбутньої українізації.

Стало ясно, як радянський день, що не тільки в нас, за Кубанню, спотикаються через пеньки, а що й скрізь по Кубанській окрузі, навіть на рівних степах, навіть на краснодарському тротуарі часто трапляються ще й які „вивихи“ (слизький шлях українізації!). У боротьбі навколо української школи не то що руки, а й ноги де-хто вивихнув, а то й з посади звихнувся, або, спіткнувшись через пеньок і язык звихнувши, поточивсь у російську школу навчати українських дітей російською мовою.

Педагогічні й політичні принципи в справі українізації кубанських шкіл збито якоюсь юрбою... Кажуть, що юрбою батьків, яким молода українська школа не зуміла довести свою вартість в сучасному житті.

Кажуть, що перші квіти українізації зійшли на необробленому ґрунті, при битій дорозі: одних—заскубли, других—стоптали, треті—так посохли... Кажуть, що тут не без гріха й саме вчительство,—і російське й українське...

Як зазначив представник ОкрВНО, в своїй доповіді на конференції, перші вогні українізації шкіл на Кубані спалахнули, невчасними ракетами над освітнім фронтом: не довго, хоч і яскраво, вони горіли та й згасли.

Так напр., станиця Пашківська, що під самісіньким Краснодаром, в якій до 90% українців, заілюмінувала такими ракетами, що п'ятнадцять груп, цеб-то всі українські школи, розукраїнізовано, або простіше—перетворено в російські. Сіверський же район побив рекорд у виробництві ракет з українських шкіл, і йому урочисто піднесено пальму першенства в справі розукраїнізації.

Від тих ракет, що освітлювали доповідь представника округового ВНО про перспективи українізації на Кубані, танцювали чортики в очах конференнтів... І саму перспективу конферененти побачили дуже туманно, хоч і напружували свій зоровий и слуховий апарат.

Були на конференції якісь нові „клюквені усмішки“ (це зауважив один із членів президії конференції).

Від чого ж ракетами спалахнули українські школи? Яким сірничком їх підпалено?—Отут найгірша трагедія.

Сталося так, що, бачучи „вивихи“ в справі з українізацією, Наркомосвіта сигналізувала в Край; з Краю сигнал передався в Округу; з Округи—в Райони. У горі сигналізували й сигналізували, а внизу розуміли й „розуміли“. І несподівано завіхрила така розукраїнізація, що держись!..

* * *

З округової конференції роз'їхались ми з новими настроями.

Хочеться вірити, що ця конференція—не ракета, а смолоскіп нашої майбутньої роботи; що ОкрВНО тепер уже навчить місця розуміти його сигнали; що ми залікуємо свої „вивихи“ й збудуємо кубанську українську школу з вогнетривалого матер'ялу; що ми цей матеріал підготуємо загальними зусиллями всіх робітників радвлади, що чесно розуміють і проводять її національну політику і в справі народньої освіти, без усяких вишневих чи клюквених усмішок.

Я так вірю в кращу долю кубанської українізації, що, заплющивши очі, бачу, як розпорядження Наркомоса уже втілюється в кубанське життя:

„Не тільки хатач та вчитель, але й лікар, ветеринар, агроном, фінінспектор, начальник міліції, суддя, слідчий і інші представники влади в зносинах з населенням переходять на його мову. Всі свої об'яви, розпорядження, плакати, також вивішують вони по можливості виключно на тій же мові для того, щоб населення відчуло реальну потребу знання рідної грамоти“. В таких умовах щасливо працює кубанська українська школа, викорчувавши останні „пеньки“ на своєму шляху, і не спотикаючись, без „вивихів“, разом з усім радянським суспільством прямує до ясних зор комунізму.

Це—майбутність, може, і недалеко...

А сучасність нам сигналізує:

— „Нумо-ж до праці, разом з громадськими та партійними організаціями і радянськими установами—до переведення національної політики радвлади в справі народньої освіти!“

Р. С. Я гадаю, що в мене в станиці ця справа піде як-найкраще. Хоч у хаті-читальні ще ні однієї української ні газетки, ні книжечки немає, зате-ж у нашого хатача прізвище Л о б о д а,—адже-ж українець? Він і сам про себе якось казав: „Да, я—українець!“.

Його прізвище подає мені великі надії.

А вам, товариші, які надії подають прізвища ваших хатачів?

За кордоном.

Тиждень освіти.

В листопаді ц. р. намічено влаштувати по всій території Сполучених Штатів „тиждень освіти“. Мета цього тижня ознайомити суспільство з працею шкіл, їх ідеалами, досягненнями та потребами. Що до програму тижня, то намічено кожний день присвятити на окреме питання, яке буде широко пророблятися в суспільстві в цей день так пресою, як і на спеціальних зборах. Питання намічено такі: здоров'я, родина і школа, знайомство з своєю школою, шкільні блага (професійна орієнтація в школі), громадське виховання, місцева громада і освіта, день миру.

Перепідготовка вчителів.*

Університет в Вісконсіні організував бюро з співробітників своїх 22 відділів, яке ставить своєю метою допомагати недосвідченим учителям, вихованцям університету.

Цю допомогу університет здійснює такими засобами: листуванням з учителями, які просять допомоги, одвідуванням їх, коли вони запрошують, виданням бюлетеня, в якому розроблюються проблеми виховання і різні педагогічні теми та спостереження, дослідницькою роботою над перепідготовкою вчителів в процесі їхньої роботи, яка включає постійні спостереження, труднощі, помилки і шукання молодих учителів та інше. Бюро підкреслює, що його мета — допомога, а не інспектування.

Літні школи і курси за кордоном.*

В Європі і Америці широко розгортається рух за перепідготовку вчителів під час літніх вакансій в тих напрямках, які висуває само життя.

Хроніка закордонних педагогічних журналів переповнена відомостями про літні школи, семінари, курси то-що. Багато уваги в Європі віддають справі поширення серед учителів знання чужоземних мов.

Типовими курсами такого роду є короткотермінові курси для вивчення французької мови та літератури в Женеві при університеті. Цікаві літні школи Відня—організовані спеціально для американців туристів. Мета школи—познайомити з сучасними політичними, економічними, соціальними, релігійними та іншими культурними умовами життя центральної Європи. Педагогічні дисципліни складають переважну частину програму.

Радіомовлення в англійській школі **

За останні роки радіомовлення, як певна форма шкільної роботи, почало швидко поширюватися в Англії. В 1926 році 2.000 шкіл приймало на свої гучномовці спеціальні лекції-бесіди, і що-дня, в пів на третю 70.000 дітей слухали радіо-лекції з історії, рідної мови, музики або якоїсь іншої дисципліни. Як і всяка нова ідея, радіомовлення придбало собі в педагогічних колах і щирих прихильників, і впертих супротивників.

Щоб підійти об'єктивно до оцінки цього нового педагогічного засобу, в Кенті переведено в широкому масштабі дослідження над результатами вживання радіа в школі. Було вибрано 50 початкових шкіл, що працювали в рйжних умовах,—сільських, напів-сільських і міських. Їм передано радіом, протягом довшого часу, три серії лекцій. Щоб досягти одноманітності в підході до експерименту та усунути виявлені в процесі роботи хиби, перед кожною з цих серій скликалося конференцію вчителів заінтересованих шкіл. Після кожної серії школи заповняли анкети про наслідки експерименту. Підсумки всієї роботи недавно опубліковано в звітї „Виховальне радіомовлення“.

Загальна думка вчителства що до використання радіа в школі була така:

Радіо-лекції 1) давали учням знання фактів; 2) дуже помітно підвищували інтерес; 3) залишали вражіння, що своєю силою не відрізнялись від вражінь, створених на

* Journal of Educat. Method, 1928 p., липень.

** Журнал Nature № 3070, вересень 1928 року.

звичайних уроках; 4) не збільшували неуважности до роботи; 5) особливо заохочували здібних дітей; 6) давали таке освітлення і такий фактичний матеріал, що їх самі вчителі не могли б дати; 7) давали вчителям свіжі ідеї для уроків; 8) зацікавили частину батьків роботою, яку їх діти провадили в школі*.

З другого боку, „не всі курси мали одинаковий успіх“, вчителі повинні бути „обізнані з тим, про що говориться“, і успіх залежить великою мірою „від координації роботи вчителя й лектора“.

Отже, загальні висновки сприятливі для шкільного радіомовлення. На особливу увагу заслуговує той вплив, який воно через учителя справляє на школу. Коли радіо може надхнути вчителів нові ідеї для роботи, дати йому в руки свіжий фактичний матеріал, то воно може зробитися важливим чинником в житті школи, особливо сільської, рятуючи її від рутини й шаблону в навчанні.

Пленум Амстердамського вчительського інтернаціоналу.

В квітні місяці в Відні відбувся пленум Вчительського Професійного Секретаріату, що виник років півтора тому при Амстердамському інтернаціоналі. До нього приєднуються де-які вчительські спілки Франції, Голандії, Люксембургу, Австрії та Німеччини.

До секретаріату не приєднуються ні передові, ні консервативні вчительські спілки, бо він є принципово компромісною витівкою, притулком для тих, хто бачить в Інтернаціоналі Робітників Освіти (ІРО) „надто однобічну перевагу московського напрямку“, але разом з тим не хоче приєднатися до непрофесійної, буржуазно-пацифістської Міжнародної Федерації Учительських організацій.

Пленум ухвалив, що треба вжити всіх заходів для „зміцнення міжнародного звязку“. Ухвалено видавати інформаційно-організаційний міжнародний бюлетень.

Детально обговорювалося питання про ІРО та МФУО. Прийшли до висновку, що за даного моменту злиття з ІРО неможливе, але про контакт з генсекретаріатом ІРО були різні думки і це питання осталося нерозв'язаним. Що ж до МФУО, то визнано, що в цьому „нейтральному“ інтернаціоналі засіли найлютіші вороги проффруку і ухвалено всім організаціям, що входять одночасно і до Профсекретаріату і до МФУО вийти з останнього.

Президії доручено розробити на майбутній пленум конкретні пропозиції про взаємини з Міжнародним Бюро Праці при Лізі Націй.

Фізичні кари в школах.

Пруський міністр народної освіти Беккер звернувся до всіх шкіл з обіжником, в якому висловлює побажання, щоб тілесні кари в школах поступово зводилися на нівець. Цим обіжником тілесні кари не забороняються в цілому, а висловлюються лише принципові заперечення проти де-яких випадків уживання фізичної кари. Тих педагогів, які порушуватимуть цього міністерського наказу притягатиметься до відповідальности дисциплінарним порядком.

Студентство в Німеччині.

За даними державного статистичного управління в Німеччині нараховують зараз до 88 тисяч студентів, з них жінок 7 з половиною тисяч.

До 50% студентів вчать на факультетах юридичних та державних наук, 20% на медичних. Жінки працюють переважно по біології, математиці, фармацевтиці, германістиці та новій філософії.

В Берліні 12% студентів — чужоземців переважно з Болгарії, Польщі, Росії та Латвії.

З числа всіх студентів 6,000 працюють на виробництві, бо інакше не могли б учитися, проте студентів з робітничої класи дуже мало. Це можна пояснити тим, що умови доступу до вищої освіти в Німеччині майже не змінилися і мають класовий характер.

Освіта в Персії.

Зараз у Персії є 250 державних середніх шкіл, 250 приватних, що перебувають під доглядом уряду і дістають від нього грошову допомогу і 100 незалежних приватних шкіл. Початкові школи організовано останніми часами майже по всіх великих містах і багатьох селах.

Місіонерських шкіл в країні щось коло 80. Є також два коледжа. В минулому році в різних школах і коледжах Персії було 74 тисячі учнів.

По перських школах вчать перську мову та літературу, арифметику, географію, перську та всевітню історію, природознавство і одну з європейських мов — англійську, французьку або російську.

Жіноча освіта в Персії до недавнього часу була зовсім занедбана. Лише в 1919 р. виникло де-кілька шкіл для дівчат. З цього часу жіночі школи стали швидко збільшуватися числом. Тепер лише у Тегерані їх по-над 40. В кінці 1926 року в різних школах Персії вчилася по-над 17.000 дівчат.

По СРСР.

Радянська Україна.

А. В. Луначарський про розвиток української культури.

Народний комісар освіти РСФРР тов. Луначарський тепер, подорожуючи по Україні, заїхав до Києва, де він має прочитати дві лекції—про життя у Західній Європі та про виховання нової людини у нас.

Тут ми подіємо кілька думок тов. Луначарського про розвиток української культури.

— Без сумніву,—казав тов. Луначарський—український народ і своїм числом, і своєю долею, і своїми духовними здібностями є великий народ. Безперечно, він творить своєю мовою такі культурні скарби, що піднесуть український народ на високе місце серед національностей всесвіту. Коли навіть за тих часів, як український народ пригнічували, він міг висунути великих поетів та діячів, то тепер за радянських умов на наших очах його творчість бурхливо розвивається.

Ми, російські комуністи, з обуренням ставимося до тих людей, що ладні вбачити в швидкому розвитку української мови та української культури, якусь небажану конкуренцію. Дальший швидкий розвиток самостійної національної української культури буде мати велике значіння в розвитку нового людського інтернаціоналу під прапором пролетаріату.

Коміттери, як відомо, не тільки, не заперечує розвитку національних культур, а й навпаки, активно підтримує цей розвиток. Ми з величезним захопленням бачимо, як за невеличкий час дерево української культури вкрилося чудовими квітами.

Треба сказати, що такі поети українські, як С. Сюра та Тичина, заслуговують, щоб їх добре знали й по-за межами України. Картини українських художників свідчать про дуже своєрідні шляхи українського образотворчого мистецтва.

Ми добре знаємо про величезне зростання наукової думки української Академії Наук, що робить нові внески у загально-людську науку. Українські вчені разом із російськими вченими взяли участь у тижні історичної науки в Берліні й сприяли його блискучому успіхові. Є думка кількох українських учених обрати до Всесоюзної Академії Наук.

Швидке зростання української літератури й науки покладає на нас обов'язок серйозно подумати про заходи, щоб поширити знання української мови й серед російської людности. Насамперед у РСФРР гадають відкрити де-кілька кафедр української мови та української літератури по вищих школах.

Про роботу заочного Педвузу.

Нарком Освіти тов. Скрипник заслухав інформацію директора заочного Педвузу про діяльність Педвузу. З цієї інформації видно, що заочний Педвуз, заснований 13/ХІІ-27 р., в даний момент охоплює вже 10 тисяч студентів; склад студентів заочного Педвузу майже виключно з вчителів, переважають вчителі 4-річки; вже є випущений 1 комплект лекцій; ведеться робота кореспондентська й рецензентська; вже підбрано кадр професорів для 1 року з кращих професорів Харкова і з інших міст України, спілка Робос приймає активну участь в роботі заочного Педвузу НКО; засновано в осені 1927 р. заочний Педвуз при Дніпропетровському Інституті Народньої Освіти і він охоплює коло 1½ тисячі студентів.

Крім учителів трудшкіл до заочного Педвузу НКО звертаються і поодинокі робітники-вчителі лікнепу.

Нарком Освіти тов. Скрипник визнав за конче потрібне виявити можливість обслуговування їх, а також і нацменів заочним навчанням, бо Педвуз в даний момент провадить всю свою роботу лише укрмовою.

Про обслідування шкіл за тестами з арифметики „ВУДІ“.

Центральна НОП Комісія Наркомосвіти в січні-лютому ц. р. обслідувала учнів трудшкіл і частково ФЗУ, тестами з арифметики.

Мета обслідування встановити рівень знань учнів різних типів наших шкіл та порівняти їх знання поміж себе; порівняти рівень досягнень наших шкіл із американською школою й т. д.

Тести було переведено в Харкові та в 14 округах України.

Всього обслідувано 6.169 учнів, з них 143 учня ФЗУ, а решта—IV, V, VI та VII груп трудшкіл.

Розглядаючи наслідки тестування наших шкіл можна сказати, що рівень знань з арифметики учнів у наших школах не дуже нижчий за рівень знань американської школи, а з де-яких розділів арифметики (десяткові дробі) значно вище.

За нормальний рік в школах СОЦВИХУ.

Ми маємо значні досягнення що до нормального початку шкільного року; так в цьому році переважна кількість шкіл соцвиху розпочала шкільний рік в перших числах вересня.

Проте цього не можна сказати про закінчення шкільного року; а де діти молодших груп часто залишають школу в квітні, травні м-ці. Як бачимо, на цій ділянці ще треба перевести велику роботу.

Тому НК У надіслав обіжника до всіх ОкрІНО, щоб вони повели рішучу кампанію за нормальний рік в школах. Для переведення цієї роботи найкращий метод—це роз'яснення, зацікавлення громадських організацій на селі цією справою.

Коли ж роз'яснювальна робота не дасть належних наслідків, то треба скористатися ст. 4 інструкції „про участь міських, сільських, селищних рад в справі провадження обов'язковості загального навчання“, за якою дозволяється притягти батьків, що перешкоджають відвідувати школу або забирають із школи дітей, до карної відповідальности.

Сільсько-господарські консультації при ВУЗ'ах.

При сільсько-господарських ВУЗ'ах України організуються бюро сільсько-господарської консультації (лісової, ветеринарної і т. п. відповідно фахові).

Таке бюро вже існує при Полтавському С.-Г. Технікумові, при Дніпропетровському Землеустрійному Технікумі та інш. Мета бюро давати с.-г. консультацію селянству. Консультаційну роботу веде студентство під керівництвом професури. Робота ведеться в листовній формі на листи селян даються вичерпуючі відповіді. За консультацію ніякої плати не береться. лише селянин разом з запитанням присилає марку на відповідь.

Ці консультації мають велике педагогічне значіння.

Про час прийомних іспитів.

Де-які округи звернулися до НКО УСРР з проханням, щоб прийомні іспити до масових профшкіл перенести на весну, зараз після закінчення роботи в трудових школах.

Прохання мотивується тим, що тоді не буде змоги заможнішим шарам наймати собі репетиторів і тим ставати в упевіленийане становище на іспитах, а всі учні будуть вступати з тою підготовкою, яку їм дає семирічка. Крім того, молодь матиме перед заняттями в профшколах відпочинок, а профшкола, знаючи ззадалегідь склад своїх учнів, могла б краще підготуватися до урочового року.

Про постачання політосвітустанов періодичною літературою.

Щоб як-найкраще організувати постачання хат-читалень та сельбудів селянськими виданнями як от: „Радянське село“, „Селянка України“, „Сільський театр“, „Музика масам“, „Молодняк“ та „Червона преса“, які конче потрібно мати в кожній хаті-читальні і сельбуді, а також просунути їх в селянські маси всі ОкрВНО повинні включити передплату на ці видання в свої оперативні плани для сільських політосвітніх установ кожного району.

Про заходи, що їх треба перевести в галузі бібліотечної роботи до дня „8 березня“.

Щоб перевести низку заходів в галузі бібліотечної роботи, до дня „8 березня“ (за постановою Уряду), Наркомос дав таке розпорядження на місяць:

Забезпечити бібліотеки масового користування (округові, районні, клубні, пересувні то-що) популярною літературою з санітарії, гігієни, питань догляду та виховання дітей, нового побуту і т. д.

Звернути особливу увагу на поповнення бібліотек нацменів. Притягувати до бібліотек найвідсталіші верстви жінок, для чого організувати кадр книгонош з жінок-делегаток; консультаційно-довідкове бюро, притягуючи до роботи в ньому лікарів, вчителів, жінорганізаторів і т. д.

Скликати збори жінок-читачів, на яких переводити голосні читки, розмови та обговорення найактуальніших питань.

Про угоду ВУФКУ з товариством „Теа-Кино-Печать“.

На засіданні Правління ВУФКУ була заслухана інформація про складену угоду поміж ВУФКУ та товариством „Теа-Кино-Печать“. З приводу цієї інформації засідання ухвалило: констатувати, що т-во „Теа-Кино-Печать“ слабо обслуговувало Українську кінематографію, а українську національну меншість в РСФРР (яка становить понад 7 міль. чоловік) і зовсім не обслуговувало, що товариство провадило систематичне цькування продукції ВУФКУ, замість здорової критики досягнень і хиб ВУФКУ.

Тому визнано за потрібне піднести клопотання про організацію на Україні „кіно-друку“, завдання якого обслуговувати українське населення не лише України, але й на території всього Радсоюзу та притягти капітали т-ва „Тео-Кіно-Печать“ до участі в організації Українського „кіно-друку“.

„Фото для всіх“.

Актив Харківських фото-аматорів і фото-робітників минулого ще року порушив справу видання масового фото-журналу.

Принципово справу було тоді ж розв'язано. Алеж практично перейшли до видання журналу лише тепер, коли за це взялася „Роб. газета Пролетар“, за підтримкою зацікавлених радянських і громадських організацій і в першу чергу Наркомосвіти та ХФТ.

Журнал виходитиме починаючи з червня цього року, що-місяця—розміром поки-що на два друковані аркуші, з численними ілюстраціями. „Фото для всіх“ розрахований на задоволення інтересів та запитів масового фото-аматора,—фото-кореспондента та фото-робітника—проводитиме роботу на основі діяльного зв'язку з читачем—індивідуальним та колективним, об'єднаним у фото-гуртки.

Редакція розпочала вже збирання матеріалів літературних та ілюстративних і проводить переговори в справі організації редакційних представництв у Києві та Одесі—двох найбільших після Харкова осередках української фотографії. Дбаючи за як-найповніше освітлення українського фото-життя, Редакція закликає всі українські фото-організації, гуртки та й окремих фото-аматорів не відкладаючи зв'язатися з нею, подаючи відомості про місцеве фото-життя та місцеві потреби.

Докладні відомості про стан виходу першого номеру журналу, з умовами передплати та поширення, вміщені будуть на сторінках „Робітничої газети Пролетар“.

У всіх справах, що стосуються журналу „Фото для всіх“ зголошуватися на тимчасову адресу редакції: м. Харків, Сумський пров. № 5. „Робітничая газета Пролетар“—„Фото для всіх“.

Про організацію на місцях округових комісій для увічнення пам'яті Коцюбинського.

Наркомос надіслав обіжника до всіх ОкрІНО про те, щоб вони на місцях організували округові комісії для увічнення пам'яті письменника Коцюбинського, з метою сприяти збору пожертв на збудування йому пам'ятника та взагалі вжити заходів до вшанування пам'яті.

До участі в комісії треба притягти державні установи, партійні, професійні та громадські організації, особливо профспілки Робос, наукові товариства та персонально видатних діячів науки, літератури й мистецтва.

Комісіям слід зараз призначити зборщиків для збору добровільних пожертв і поруч з тим розгорнути роботу в справі інформації широких мас населення, через школи, клуби, сільбуду й інші культурно-освітні установи, про творчість і значіння М. Коцюбинського для української культури.

Про впорядкування могили Т. Шевченка.

Як вже Наркомос повідомляв, територію могили Шевченка оголошено постановою РНК УСРР державним заповідником.

Багато вже зроблено для впорядкування цього заповідника, але ще більш треба зробити, щоб його цілком впорядкувати.

Отже НКО звертається до всіх культурно-освітніх установ Наркомосу, особливо тих, що носять ім'я Т. Шевченка, а також і інших установ, підприємств і організацій його імені з закликом взяти участь в справі впорядкування могили Т. Г. Шевченка.

В чому ж полягатиме участь культурно-освітніх установ в цій справі.

Треба, щоб під час Шевченківських свят вони відзначили заходи Уряду та громадських організацій що до впорядкування могили Шевченка та пояснювали значіння вшанування тим його пам'яті, треба взяти на себе ініціативу що до організації екскурсій на могилу Шевченка з учнів, робітників, селян, службовців, в збиранні серед населення речей, листів, книжок та-інш, що стосується до Шевченка та надіслати їх або до Держзаповідника, або до Шевченківського Інституту в Харкові, в збиранні творів учнів, селян, робітників про життя та творчість Шевченка (спогади, вражіння, вірші і т. д.), надсилаючи їх до Шевченківського Інституту в Харкові, влаштувати Шевченківські кутки в установах його імені, сприяти поширенню творів Шевченка та літератури про нього, відвести в своїй черговій освітній роботі певне місце вивченню життя, творчості і значіння письменника для сучасністи і т. д.

Ось ті, в загальних рисах, пропозиції, що їх НКО подає. Але, не обмежуючися лише цими заходами, вищеперелічені установи можуть проявити ініціативу що до форм та методів поширення серед людности УСРР правдивих відомостей про життя, творчість і значіння Шевченка.

Народня освіта в Б. С. Р. Р.

В БСРР останнім строком переведення загального навчання встановлено 1935 рік. За основний тип трудової школи для переведення загального навчання є 4-літня двох-комплектова школа, з нормальною кількістю дітей.

Радіус обслуговування школою населення не повинен перевищувати три кілометри. Для цього доведеться збудувати 8.161 однокласову школу і 14.082 двохкомплексних. Це вимагатиме 38.094.216 карб.

Тепер нараховується 4.305 шкіл чотирьохліток, які охопили дітей на 70%. Шкіл семиліток є 279, профшкіл 26, шкіл селянської молоді—14, спеціальних технікумів—28.

Народня освіта в Грузії.

В Грузії переведення загального обов'язкового навчання визначено закінчити року 1939.

В Грузії є тепер 1.810 чотирьохрічок, в яких вчиться 185.000 учнів. На селі семирічки реорганізуються в школи селянської молоді. В другому концентрі II ступня запроваджується ухили: педагогічний, кооперативний, агрономічний, електротехнічний, будівельний, політосвітний. Там же існує 3 технікуми, а для дорослого населення є три школи підвищеного типу з 469 слухачами.

Крім того, в Грузії є 128 вірменських шкіл, 87 тюркських, 63 російських, 36 грецьких, 27 осетинських, 3 єврейських, 2 асирійських, 1 езидська і 1 польська.

Народня освіта в Узбекистані.

Населення Узбекистану перед революцією було неписьменним на 90%.

За даними 1926—27 року відсоток школярів узбеків складає лише 27,1, таджиків—20,4%, росіян—71%.

Серед охоплених школою дітей шкільного віку 57%, решта переростки віком 12—15 років.

Початкове навчання охопило 27,147 чоловік з 141.561 дітей шкільного віку, тобто 18,9%. З цього числа 7.843 дівчинки навчалися по спеціальних жіночих школах і 19.304 в сумісних. Великою перешкодою на шляху жіночого навчання стає брак жінок—педагогів.

По РСФРР.

1-й Всеросійський український з'їзд робітників освіти.

На перше жовтня* п. р. в Москві скликається перший Всеросійський український з'їзд робітників освіти.

Порядок денний з'їзду такий:

1. Національна політика Радянської влади.

2. Становище і перспективи освітньої роботи серед українського населення РСФРР— доповідь ЦРНИМ НКО (Ліє).

Співповіді: а) Центрально-чорноземного обл. ВНО, б) Кубанського ОкрВНО, в) Північно-Кавказького КрайВНО.

3. Заведення загального навчання серед українського населення РСФРР і методи переводу шкіл на рідну мову населення— доповідь Головоцвухи (Епштейн).

4. Політико-освітня робота серед українського населення рідною мовою— доповідь Головополітосвіти (Кравченко).

На з'їзді будуть працювати секції— соцвиху, політосвіти і комісія по профосвіті.

З'їзд відбуватиметься протягом 4 днів.

Гуртожитло і харчування учасників з'їзду за рахунок центру, проїзд в обидва кінці за рахунок місць.

Розверстка місць.

1. Центрально-чорноземна область	10 місць
Розверстку місць між округами робить ОблВНО	
2. Північно-Кавказький КрайВНО	1 "
3. Кубанський ОкрВНО	3 "
4. Донський "	1 "
5. Амавірський "	1 "
6. Ставропільський ОкрВНО	1 "
7. Донецький "	1 "
8. Таганрозький "	1 "

* За останніми відомостями з'їзд відкладено на де-який час.

9.	Чорноморський	„	„	1	„
19.	Сальський	„	„	1	„
11.	Сибірський КрайВНО	„	„	1	„
12.	Омський ОкрВНО	„	„	2	„
13.	Славгородський ОкрВНО	„	„	1	„
14.	Томський	„	„	1	„
15.	Барабинський	„	„	1	„
16.	Ново-Сибірський	„	„	1	„
17.	Уральський ОблВНО	„	„	1	„
18.	Самарський ГубВНО	„	„	2	„
19.	Саратовський	„	„	1	„
20.	Сталінградський ГубВНО	„	„	1	„
21.	Брянський	„	„	1	„
22.	Редакція „Червоної газети“	„	„	1	„
23.	журнала „Новим шляхом“	„	„	1	„
24.	Український відділ Кубанського Пед. Інституту	„	„	1	„
25.	Кубанський український Пед. Технікум в ст. Полтавській	„	„	1	„
26.	Грайворонський український Педтехнікум	„	„	1	„
27.	Росошанський	„	„	1	„
28.	Український Відділ Кубанського Робфаку	„	„	1	„
29.	„	„	„	1	„
	Воронізького	„	„	1	„

На з'їзд запрошено представників НКО Автономних республік, Казакстану і німців Поволжа.

Надаючи особливо важливого значіння І Всеросійському Українському З'їзду, Наркомосвіти просить ВНО вжити всіх заходів до посилки делегатів на з'їзд...

Зам. Наркомосвіти (Яковлева).

Зам. голови Раднацмену (Ліс).

На Вороніжчині.

На Вороніжчині українізація культустанов провадиться уже чотири роки. В губернії нараховують 1.055.815 українців. Шкіл першого ступня — 413. Проти минулого року мережа українських шкіл I-го ступня в 1927—28 році збільшилася майже на 10%. Що ж торкається шкіл II ступня, то в 1926—27 році було українізовано лише одну школу II ступня в слободі Уразово. в 1927—28 учбовому році українізовано чотири школи II ступня: Росошанську, Олексієвську, Волоконівську, Калачівську і Ольховатську школу селянської молоді. В Росошах є лише український педтехнікум, в м. Вороніжі Українські відділи при робфакові ВДУ і при губпартшколі. Українська мова факультативно викладається і на педфакові Університету.

Найкраще розгортається українізація шкіл в Росошанській окрузі ОкрВНО має в цьому році українізувати 127 шкіл (I-го ступня, перші групи 4 шкіл II-го ступня, дві школи селянської молоді і перші групи двох педтехнікумів). Крім того цього року відкривається сільсько-господарська українська профшкола.

Українізація на Вороніжчині за останні роки стає на твердий ґрунт і набуває організованого і планового характеру. Так, лише протягом літа 1928 року на Вороніжчині переведено такі курси в справі підвищення кваліфікації серед українського вчителства:

I. З 15 червня по 1 серпня ц. р. проходили Обласні курси (Вороніжчини, Курщини і інш, округ ЦЧО) хатачів українізованих хат-читалень на 95 чоловік, у м. Вороніжі.

II. З 1-го липня по 1 серпня відбулися курси українських ліквідаторів неписьменности, обласного значіння, на 92 учителя.

III. З 18 червня по 18 липня відбулися українські губерніяльні курси, на 90 чоловік, для вчителів-українців шкіл I-го ступня. На курсах були вчителі масових шкіл Вороніжчини, які мають бути українізовані у 1928—29 році.

За постановою Губвиконкому на Вороніжчині до 1930—31 року буде українізовано всі культурно-освітні установи і радянський апарат тих районів, в яких переважає українське населення.

По Кубані.

Робота комісії в справі українізації Кубокруги.

При Кубанському Окрвиконкомі утворено спеціальну комісію в справі українізації округи.

На першому своєму засіданні під 8 серпня 1928 року комісія визнала за потрібне інформувати спеціальним листом районів організації про основні установлення, прийняті

в питаннях українізації, і вимагати від районів матеріалів інформаційно-статистичного та цифрового характеру, потрібних для проробки окремих частин питання про план українізації.

Там же вирішено проробку плану українізації поділити на такі три основні розділи:

- а) питання про соціально-культурні установи,
- б) питання про адміністративно-радянський апарат і громадські організації та
- в) питання про фінансово-бюджетові витрати.

Відповідно до цих питань склад комісії поділено на підкомісії:

а) соціально-культурну, що має розроблювати матеріали, які торкаються установ НКО, охорони здоров'я та друку і

б) адміністративну, що має пророблювати питання низового радянського апарату, кооперативних організацій, товариств взаємодопомоги і добровільних товариств.

Організацію бюджетово-фінансової підкомісії відкладено до моменту орієнтовної розробки планів перших двох підкомісій.

На тому ж засіданні винесено такі постанови:

- а) почати висвітлювати в пресі питання, зв'язані з українізацією,
- б) підтвердити обов'язкове заведення українознавства, як обов'язкової дисципліни, в тих школах підвищеного типу, які мають 30% українців,
- в) добиватися заведення в бюджети відповідних районів сум, потрібних на організацію українських груп при школах підвищеного типу і на оплату викладачів українознавства в інших школах підвищеного типу.

Українізація культосвітніх установ на Кубані.

За планом Кубанського ОкрВНО в 1928-29 учбовому році на Кубані буде українізовано:

1. Комплектів в школах першого ступня	127
2. Шкіл підвищеного типу (шкіл II ступня, ШСМ і семилок з утворенням першої—п'ятої української групи)	10
3. Хат-читальень	17
4. Бібліотек при хатах-читальнях	17
5. Лікпунктів	64

Перепідготовка вчителів.

В вересні місяці в Краснодарі закінчили свою роботу всі крайові курси в справі перепідготовки вчителів:

Українські вчительські курси на 80 чоловік.

Курси лікнепу нащмен на 40 чоловік.

Курси хатачів на 30 чоловік.

Українознавство на цих курсах було представлено так: на українських учительських курсах совику для нього одвели до 70% робочого часу, на курсах лікнепу воно займало дуже незначне місце, а на „українських курсах хатачів“ його й зовсім не було. Практика ж показує, що в перепідготовці українського вчителів поки що українознавство повинно займати центральне місце у всьому програмі і на нього мусить одводитися не менше 70—80% робочого часу.

В жовтні місяці виходить „Сборник руководящих указаний ОкрОНО“ № 7, який складатиметься переважно з матеріалів для шкіл підвищеного типу і охоплюватиме такі питання: програм українознавства для шкіл підвищеного типу, самоосвітня робота вчителя-українця, антьрелігійне виховання в школах підвищеного типу то-що.

Обіжник в справі українізації масової школи.*

Численні й глибокі обслідування шкіл, які переводилися в минулому учбовому році, а також матеріали останньої конференції вчителів українців показали, що українська школа в Кубанській окрузі вимагає чіткої і певної договореності в справі керівництва її роботою.

Кожному ясно ті широкі перспективи росту й розвитку цієї школи, які вона повинна мати і буде мати в умовах Кубани.

Ті неприпустимі випадки дезукраїнізації шкільних груп і цілих шкіл, які мали місце в де-яких станицях округи в минулому році, ставлять ОкрВНО перед потребою категорично зауважити, що закриття хоч би однієї української групи (не кажучи вже про школу) в населеному пункті з українським населенням ОкрВНО буде розглядати, як цілком неприпустиме явище, яке повинно потягти за собою відповідальність не тільки інспектора РайВНО, а й завідувача даною школою.

* Сборник руководящих материалов № 6, июль 1928 г., г. Краснодар.

Той факт, що українська школа на Кубані, школа на рідній для дітей і населення мові, — явище нове, порівнюючи з російською школою, бо вона стала розвиватися лише по Жовтні, — ставить це справу на особливу увагу всього кубанського вчителства, яке працює серед українського населення, незалежно від того, українець учитель чи росіянин.

Українська школа повинна розвиватися і в цьому їй повинен допомогти не тільки учитель-українець, а й російський учитель.

Таке становище повинен засвоїти перш за все кожен завшколою і кожен учитель, який працює серед українського населення. Це розуміння повинно лягти також і в основу тих нормальних взаємин на місцях, які повинні скластися як між українською та російською школою, так і між українським та російським вчителством.

Через те що українська школа на Кубані будується не тільки за рахунок нових шкільних груп, а, головне, і за рахунок переводу російської школи, яка обслуговує українське населення, то КубокрВНО вважає за потрібне поставити перед завшколою і всім педагогічним персоналом низку певних директивних вказівок, які повинні бути чітко виконані під час здійснення роботи по такому переводу.

1. Обіжник НКО від 30 серпня 1927 року № 18 („Еженедельник“ № 36 за 1927 рік) певно зазначає, що перед переводом російської школи в українську треба провести широку пояснювальну роботу серед українського населення як про національну політику партії, так і про роль та значіння рідної мови в школі.

На думку ОкрВНО, домінуючу роль в цій роботі повинен відіграти вчитель, за керівництвом директивних органів.

Але приклади минулого року кажуть нам про інше. Були такі школи, які все питання „широкої пояснювальної роботи“ розв'язували в поточних справах батьківських зборів, при чому само питання виникло майже випадково „з ініціативи групи батьків“ (ст. Тимошівська). Прямим наслідком такого роду „пояснювальної“ роботи і були непередумані постанови, які приводили до розукраїнізації шкіл.

Такі надто швидкі, абсолютно ні з ким не погоджені постанови, які не вивчили глибоко, що являє собою „група батьків“, користуються „підтримкою“ шкільної ради тієї ж школи, яка вважає їх (постанови) „відповідними інтересам населення“ і приєднуються до ходатаювання батьків.

Такі грубі порушення організаційного порядку, які в корні підривають загальну роботу, не повинні мати місця в цьому учбовому році і відповідальність за наявність їх в тій чи іншій школі повинен буде взяти на себе персонально завідувач школою.

2. Але коли у всій пояснювальній роботі переважне значіння мав учитель, то майже виключну роль відіграє він в справі роз'яснення населенню всієї педагогічної доцільності рідної мови в школі.

Такі „об'єктивні“ і „безсторонні“ виступи завшколою, який тільки каже батькам про те, що „влада не обмежує вибору мови викладання“, який тільки „закликає батьків, маючи на меті долю їхніх дітей, не помилятися, вибираючи викладову мову“ (ст. Пашківська), ніякого значіння не мають (коли не сказати більше) в справі зміцнення рідної мови в школі.

„Нам доводиться вести спеціальну пояснювальну пропаганду там, де немає відповідної свідомості у батьків“, так переказує „Красное Знамя“ від 18 вересня 1926 р. слова тов. Луначарського, який в той час приїздив на Кубань.

І глибоко невірною, неприпустимо невірною буде суспільно-педагогічна лінія того вчителя, який стане осторожний од цієї пропаганди, який віддасть це питання на його „вільну“ течію.

Тут кожному вчителю (в тому числі й російському) неможна перелічити, йому не можна тільки „іти на зустріч“, йому треба переконувати батьків вести викладання на рідній (українській) мові.

Це повинно стати елементарною істиною для кожного робітника освіти.

Таке тверде установлення Округового Відділу Народньої Освіти кожний завшколою повинен довести до відому всіх педагогів дорученої йому школи.

Це установлення треба мати на увазі не тільки при всіх виступах на різних зборах і засіданнях, які присвячені цьому питанню, його треба мати на увазі і при індивідуальних зустрічах з населенням і, головне, під час записування дітей до школи.

3. Але, кажучи про рідну мову в школах, які обслуговують українське населення Кубані, доводиться констатувати, що на місцях, навіть серед педагогічного персоналу, до цього часу панує ще повне безладдя в розумінні „рідна мова для української школи Кубані“.

Багато і до цього часу вбачають „величезну“ різницю між, так званою, „кубанською мовою“ і українською, яка на їх думку є найбільшим гальмом у переводі шкіл на рідну мову.

Кожний завшколою і кожний педагог повинен твердо пам'ятати і раз на завжди твердо засвоїти таку директивну думку Наркомосвіти:

„Рідною мовою для дітей, безсумнівно є та мова, якою вони розмовляють в сім'ї, в своєму повсякденному оточенні. Школа всією своєю роботою, виходячи з цієї рідної мови, веде дітей до загальнонаціональної літературної мови, її і вивчає. Такою національною мовою для українського населення є мова Української Республіки і вона для

українських дітей є такою ж рідною, як і для російських дітей різних губернь, що мають в своїй мові різні ухили, російська літературна мова (обіжник НКО № 18 від 30 серпня 1927 року).

Ніяких інших тлумачень, які б гальмували справу українізації кубанської школи, не може бути.

Надзвичайно ненормальними явищами вважаються ті факти, які є на місцях, коли українські школи в особі своїх педагогів ведуть успі і письмову роботу українською мовою лише в класі, в часи занять, — весь же інший час перебування їх в школі (перерви, засідання то-що) користуються російською мовою.

Кожному завідувачеві українською і мішаною (російсько-українською) школою треба пам'ятати і неухильно переводити в життя таку директиву Наркомосвіти:

„З моменту переходу школи на рідну мову, хоч би в одному першому відділі, офіційні виступи школи перед населенням і її зносини з іншими установами, переведені на рідну мову, потрібно вести рідною мовою населення. Цією ж мовою ведеться з цього моменту і агітаційна та суспільно-корисна робота школи“.

Складаючи годовий виробничий план школи, треба прийняти на увагу такі директиви вказівки Наркомосвіти:

„Пропаганда користі рідної грамоти і поширення її серед місцевого населення може стати для такої школи за особий вид суспільно-корисної роботи, найціннішої в перехідний період до національної школи, а також радянських і громадських установ на селі“.

4. Надаючи величезного значіння звітникам школи перед населенням, як фактору, який популяризує ідею радянської школи взагалі, КубокрВНО звертає особливу увагу на звіти саме української школи: треба населенню показати, що українська школа не тільки не гірша, а що вона, як рідна дітям по мові, швидше і легше здійснює поставлені перед нею завдання.

Весь наступний учбовий рік повинен пройти під ухилом популяризації роботи української радянської школи перед населенням.

5. Беручи на увагу те, що значним гальмом в роботі української школи є недостатня забезпеченість її як дитячою літературою, так і літературою для вчителя, а також маючи на увазі ті часті випадки несвоєчасного постачання школи підручниками, які мали місце в минулому році, — КубокрВНО звертає серйозну увагу завшколами на цей бік справи, вважаючи, що школа повинна проявити максимум енергії в справі притягнення коштів через комсоди на забезпечення бібліотек українською літературою і що промахи в строкові забезпечення школи підручниками повинні значною своєю частиною лягти на відповідальність завшколою.

6. Ціла низка організаційних ненормальностей, які мали місце в минулому році що до місця російської мови в українській школі і українознавства в російській школі, що має українізуватися, які часом доходили до того, що школа три дні на тиждень вела заняття російською мовою, а другі три дні українською (ст. Сіверська), примушують ОкрВНО чітко поставити перед школами такі вимоги:

а) російська мова в українській школі I ступня повинна вводитися з третього року навчання і займати там 4 години на тиждень;

б) українознавство вводитьися в школі першого ступня, яка має українізуватися, з третього року навчання і повинно займати два уроки що-тижня;

в) українознавство, як дисципліна, вводиться в тих школах, які обслуговують українське населення, але ще не переведені на українську мову.

7. До початку цього учбового року поруч з загальними методичними питаннями буде вироблено спеціальний програм лить, які повинні будуть лягти в основу постійної роботи вчителя над удосконаленням своєї мови.

Завшколою повинні будуть вжити всіх заходів так для здійснення цього програму, як і для постачання шкіл та вчителства відповідною літературою.

8. З цього учбового року кожній школі треба взяти за керівництво програм з українознавства, затверджений Округовим методичним бюро.

Зав. ОкрВНО Ємельянов.

Українізація шкіл підвищеного типу.

КубокрВНО розіслав всім інспекторам наросвіти обіжника від 7 серпня 1928 року за № 12/2764 про українізацію шкіл підвищеного типу, в якому зазначає:

„а) українські групи в школах підвищеного типу, які існували в минулому учбовому році, не тільки не повинні розукраїнізуватися, а навпаки в порядку природнього зростання школи повинні розвиватися далі.

б) ...російські школи підвищеного типу (9-літки, 7-літки, ШСМ і школи профосвіти), які обслуговують українське населення і нараховують навколо себе таку кількість учнів, які скінчили 4-ту групу української школи I ступня, яка може дати повний комплект для 5-ої української групи, повинні вжити всіх заходів до того, щоб організувати такі перші (п'яті) українські групи.

в) так інспекторів РайВНО, як і кожному завідувачеві школою підвищеного типу (в тому числі й профосвіти) треба неухильно виконувати і переводити в життя таке положення: кожна група в школі, яка нараховує не менше 30% українців, повинна мати в своїй учбовій сітці дві тижневих години українознавства, при чім українознавство повинно бути введено і в тому випадкові, коли на нього не буде спеціальних асигновань: в такому випадкові воно повинно бути введено за рахунок одного урока рідної мови і одного чужоземної*...

Українізація політосвітніх установ.

КубокрВНО розіслав всім інспекторам політосвіти обіжника в справі українізації політосвітніх установ за № 12/2897 від 9 серпня 1928 року в якому зазначає:

„Вважаючи, що справа українізації політосвіт. установ на Кубані надалі залишатися в такому становищі не може, з цього року її за всяку ціну треба зрушити з мертвої точки“.

Для цього ОкрВНО пропонує вжити цілу низку заходів:

а) українізована хата-читальня повинна всю свою роботу і масову, і агітаційну, і довідну проводити рідною українською мовою; половинчатости в цій справі не може бути; всі плакати, відозви то-що, які ідуть від імені українізованої хати-читальні теж повинні бути написані українською мовою; робота рідною українською мовою повинна охопити всі гуртки й куточки, які є при хаті-читальні; така хата-читальня, як правило, повинна мати при собі гурток українознавства, який мусить поруч з іншими дисциплінами вивчати і українську літературну мову...

б) українізована хата-читальня повинна перш за все звернути увагу на забезпечення своєї бібліотеки українською літературою, потрібною і доступною для працюючих мас, вона повинна мати в своїй читальні достатню кількість українських газет і журналів, вона повинна особливу увагу звернути на вивчення інтересів читачів українців-хліборобів і голосне читання українських газет та журналів; перш за все вона повинна налагодити справу української стінгазети...

в) українська хата-читальня не повинна ухилятися від такого могутнього знаряддя впливу на маси, як образна агітація через п'єсу на рідній мові. Український театр при хаті-читальні, драматичний гурток на рідній мові, хорові гуртки, гуртки бандуристів, — все це може і повинно інтенсивно розвиватися при кожній хаті-читальні, яка українізується...

г) всю роботу освітнього характеру рідною мовою хата-читальня повинна вести уміло, використовуючи вчителів і всі культурні сили станиці; хата-читальня повинна так поставити справу, щоб не тільки хатач і вчитель, а й лікар, ветеринар, агроном, фінінспектор, начальник міліції, суддя, слідчий і інші представники влади в зносинах з населенням переходили-б на його рідну мову; хата-читальня повинна втягти всі ці культурні сили в роботу гуртка українознавства в тому випадкові, коли серед них є такі, що не знають української мови;

д) райполітосвітінспектор і хатач повинні вжити всіх заходів до організації українських лікпунктів...

е) булоб зовсім невірно, коли б всю цю роботу проводила тільки хата-читальня вповні українізована: роботу серед українського населення його рідною мовою обов'язково повинна вести в тій чи іншій мірі кожна хата-читальня, яка обслуговує українське населення*...

Робота комісії ВЦВК і ЦВК в справі українізації Кубани.

17 липня 1928 року в м. Краснодарі відбулася нарада комісії ВЦВК і ЦВК вкупі з представниками культосвітніх радянських і громадських організацій округи. Комісія поставила на обговорення наради такі питання.

1. Чи є серйозні відміни в культурно-побутовому укладі і мові місцевого українського населення (місцевий говір, епос то-що) проти мови та побутового укладу українського населення У. С. Р. Р., в чому саме полягають ці особливості, який їх характер і об'єм?

2. Коли місцевий говір помітно відрізняється від загально-української мови, то якою мірою доступні для місцевого українського населення стара і нова українська художня література, підручники, учбові підсобники, нова термінологія та інше?

3. Коли є окремий місцевий говір, то наскільки він існує незмінно протягом довгого періоду часу, чи не відбувається в ньому яка-небудь безперервна еволюція і в який саме бік?

4. Чи є серйозні признаки загальної і спеціальної мовної асиміляції; чи розвивається це явище, коли воно є, а чи стоїть на одному рівні? Чи не помітно навпаки, що за роки революції збільшується виявлення і підсилення елементів національної мови та культури?

5. Які групи і які шари українського населення (за соціальним складом) є прибічниками і які ворогами українізації і з яких мотивів?

6. Які групи вчительства і з яких саме мотивів є ворогами чи прихильниками українізації?

7. Чи однаково ставиться до проблеми українізації корінне українське козацтво і українське „іногороднє“ населення; коли ні, то в чому полягає різниця в підході до українізації і на чому вона заснована?

8. Чи можна визнати пророблений до цього часу досвід українізації школи за вдалий, чим пояснюється незадоволення певної частини населення українською школою і чи має будлі-яке серйозне виправдання факт розукраїнізації 15 шкіл?

9. Чи можна ставити задачу українізації тільки одній школи і культосвітніх установ без українізації всього низового радпарату і апарату громадських організацій?

10. Чи є в Краї потрібні кадри наукових культурних і технічних сил серед самих українців, на які можна було б, в разі потреби, опертися під час переведення плану українізації?

11. Який може бути темп повного переведення українізації на Кубані і в других округах П. К. Краю з погляду технічної можливості, педагогічної і політичної доцільності.

Всі підтвердження або заперечення потрібно ілюструвати прикладами або фактами.

На всі питання повістки що до потреби, доцільності і можливості та своєчасності українізації на Кубані комісія одержала цілком позитивні дані. (Усі промови учасників наради застенографовано).

Нарада констатувала, що метода, за якою проводилася українізація, була не зовсім вірна, бо українізація проходила не планово і обмежувалася лише однією школою. Населення не бачило практичних наслідків і користи від такої українізації,— і тому ставилося до неї не зовсім прихильно. На підставі даних наради і попередніх обслідувань справи українізації на місцях, комісія прийшла до висновку, що українізація Кубані зміцнює радянизацію її, що бідніші шари місцевого населення в масі своїй стоять за українізацію, що на майбутнє потрібно унормувати, підсилити і поживити темп українізації, а також провести її по всій лінії кубанського життя, себ-то: українізувати не тільки культосвітні установи, а й радянський та громадський апарат, що обслуговує українське населення Кубанської округи.

В наслідкові роботи Комісії ВЦВК'у за директивами центру при Кубокрвиконкомі утворено постійну комісію, яка мусить практично розв'язати питання українізації радянського апарату і культосвітніх установ Кубани.

Кубанська українська вчительська конференція.

З 5/VI по 10/VI 1928 року в Краснодарі відбулася округова конференція українських вчителів. На конференцію прибуло 51 ч. Скликаючи конференцію, ОкрВНО брав курс на найактивніших педагогів-українців. Конференція обговорювала такі питання: 1. Перспективи українізації на Кубані. 2. Робота в школі першого ступня. 3. Рідна мова в українській школі. 4. Російська мова в українській школі. 5. Самоосвітня робота вчительства в галузі українознавства. 6. Робота над складанням місцевих підручників для української школи.

Найактуальнішим питанням конференції були перспективи українізації на Кубані.

В резолюції на доповідь представника Куб. ВНО конференція ухвалила цілу низку постанов що до дальшого розгортання українізації на Кубані. Зміст цих постанов такий.

Темп перевodu шкіл на укромову повинен виходити з обліку реальних сил і засобів уже існуючих і тих, які мають бути утворені в майбутньому. Українізація повинна примувати до повного забезпечення усього українського населення Кубани школами на рідній мові. В звязку з цим протягом 6 років зростання сітки українських шкіл мусить дійти до 66,6% всіх шкіл округи (відповідно до кількості українського населення Кубани).

Політосвіта повинна забезпечити в місцях з укр. населенням відкриття такого ж відсотку сітки українських лікпунктів, хат-читальень та бібліотек, і подбати про поступове переведення там всіх видів політосвітроботи на українську мову.

Щоб забезпечити за українським населенням можливість набувати освіту рідною мовою в середніх і вищих школах, ухвалено в тих місцевостях, де є відповідний контингент учнів, відкрити українські школи другого ступня (п'яті групи), а для біднішого населення районів, в яких немає змоги цього зробити, відкрити інтернат при Краснодарській українській школі другого ступня; українізувати школи профосвіти, і завести українознавство, як обов'язкову дисципліну, в тих школах, які обслуговують українське населення; при Краснодарському Педтехнікумі відкрити укрвідділ то-що.

Щоб щільніше зв'язати школу з життям, конференція ухвалила підняти питання перед відповідними організаціями про українізацію радянського та громадського апарату в місцевостях з українським населенням.

Конференція доручила ОкрВНО вжити заходів, щоб справи українізації широко обговорювалися на сторінках української і російської місцевої преси, а також подбати про видання української сторінки при „Красному Знамені“, де можна було б освітлювати питання українізації і обмінюватися досвідом в роботі. Конференція також визнала за потрібне поширити видання українського педагогічного журналу „Новим Шляхом“ з неодмінним притягненням до активного співробітництва в ньому робітників з місць.

БІБЛІОГРАФІЯ

„До науки“. Перша книжка для читання після букваря. Уложили Павленко та інші. Тираж 20.000. 1928 рік, м. Краснодар.

Книжка здана до друку. Сподіваємося, що до другої половини учбового року наші школи матимуть уже її у себе на місцях.

Крайметодрада та Окрметодбюро ухвалили цю книжку до видання і до застосування в українських школах Північного Кавказу.

Тут ми визначимо такі позитивні риси книжки „До науки“:

- а) Мова оповідань та статтів легка й доступна дітям;
- б) Завдання для спостережень і самостійної роботи цікаві і посильні учням;
- в) Матеріал її має краєзнавчий характер;
- г) Зміст основних тем програмів ГУС'а відбито в достатній мірі;
- д) Чимало в книжці є і вправ з арифметики.

Зміст книжки за програмою ГУС'а розбито на три основні теми: 1) „Зима“. 2) „Скоро весна“ і 3) „Весна“.

Основні теми розбито на цілу низку підтем, які деталізують проробку комплексів.

Книжка складена гарно і повинна стати незамінним підручником для 1-ої групи української школи Північного Кавказу.

Видавництву треба вжити заходів, щоб вона своєчасно вийшла з друку.

Ф. К.

„Шкільна праця“ Робоча книжка для другого року навчання. Склали Завальний Я. К. і Коваленко Д. А Тираж 15.000, 1928 р., м. Краснодар.

Ця книжка друкується і цими днями повинна вийти в продаж. Ми не маємо можливості охарактеризувати її з зовнішнього боку: шрифт, друк, малюнки, папер то-що. Ми можемо судити її лише за рукописом і за тими рецензіями, які є в ОкрВНО, які ухвалені Окрметодбюро і затверджені Крайметодрадою.

Ця праця являє собою одну з тих підручних книжок, які склало місцеве кубанське українське вчителство цим літом.

„Шкільна праця“ являє собою робочу книжку, яка цілком відповідає програмам ГУС'а, має цілком витриману схему будови програмів, пристосованих до умов Північно-Кавказького краю.

Матеріал книжки своїм змістом охоплює всі теми програмів ГУС'а для другого року навчання з такими розділами:

I „Життя і праця дітей літом і початок осінньої роботи школи“: а) „Знову в школі“, б) „Літні праці“, в) „Самоврядування й піонери“.

II „Осінні роботи“.

III „Жовтнева революція“.

IV „Охорона здоров'я“.

V „Життя та праця взимку“.

VI „Зимові революційні події“: а) „Ленінські дні“, б) „Кривава неділя“ і в) Червона Армія“.

VII „Початок весни“.

VIII „Революційні дні на початку весни“: а) „Жіночий день“, б) „Шевченко та Лютнева революція“, в) „Паризька комуна“.

IX „Весняні роботи“.

X „1-ше травня“.

XI „Літня школа“ і „План праці на літо та підсумки праці за рік“.

При достатній кількості цікавого матеріалу, ця книжка має такі величезні позитивні риси:

а) Найвність простої досить близької до „Кубанської говірки“ і зрозумілої дітям літературної української мови.

б) Витриманість щодо до ідеології, яка виявляється не лише в суспільнознавчому матеріалі, а й пролизує весь зміст книжки.

в) Значне місце займають в ній елементи антирелігійного впливу на учнів.

г) Багато є в книжці також завдань для самостійної роботи учнів, для спостереження за дійсним оточенням і для фактичної участі їх в цій дійсності. При чому ці завдання гарні тим, що вони втягують учнів не тільки в роботу індивідуальну, а і в колективну.

д) Завдання в більшості прості, конкретні і їх легко виконати, а, головне, вони стимулюють дослідницьку і суспільно-корисну роботу дітей.

е) Особливо цінним в книжці є її краєзнавчий характер, який орієнтується, головним чином, на Кубанську округу і, взагалі, на степову смугу Північно-Кавказького краю.

ж) За значне досягнення книжки, яке ставить її дуже близько до дитячих вимог і інтересів можна вважати наявність в ній пісень, ігр, віршів то-що. Форма викладу—включає всяку сухість і казенщину; бадьорий тон книжки робить її цікавою, життєрадісною.

з) Слід також відзначити і наявність в книжці достатньої кількості матеріалу для підведення підсумків як за окремими темами, так і за весь навчальний рік. Матеріал же літньої школи, уміщений в кінці книжки, дає їй можливість ще повніше охопити всю роботу групи.

Словом, книжка являє собою певну цінність для української школи Північно-Кавказького краю, і нам доводиться дуже шкодувати, що видавництво випускає її з деяким запізненням.

Ф. Кальницький.

„Вільний край“ Читанка й робоча книжка для 3 групи українських шкіл Північного Кавказу. Уложили І. Чередниченко, О. Межеря, Л. Свобода, М. Межеря, І. Свобода, 1928 р.

Українські школи Північного Кавказу уже давно відчувають потребу в краєзнавчих підручниках рідною мовою, особливо на першому й третьому роках навчання.

Всі комплекси третьої групи: „Станиця“, „Станиця і місто“ ведуть учнів до вивчення природних умов, сільського господарства, кустарної, добувальної і обробної промисловості, торгівлі, кооперації, політичного та культурно-побутового життя населення нашого краю.

Потрібно, щоб весь цей комплекс знань учні активно сприйняли в доступній для них формі і на матеріалі, взятому з близького їм трудового оточення.

Колектив місцевого кубанського українського вчителства в книжці „Вільний Край“ і дбає розв'язати поставлене завдання. Правда, це завдання трудне, бо ми маємо не тільки молоду українську школу, але й молоду культуру.

В книжці „Вільний край“ автори все-таки доволі успішно справилися з цим трудним і відповідальним завданням. Вони дали робочу книжку хрестоматійного типу для третього року навчання, побудовану на краєзнавчому матеріалі, яка змістом і мовою цілком відповідає вимогам нашої школи.

Книжка ця за ухвалою Окрметодбюра, затвердженою Крайметодрадою, здана до друку на початку серпня. Ми поки що сподіваємося лише її виходу. Проте час не жде. Ми повинні заздалегідь поінформувати вчителство про це цінне і радісне, а в справі українізації і надзвичайно важливе, явище в житті нашої школи. Адже хороший підручник і хороший учитель це найкращі гарантії успіху в роботі. Отже, на підставі даних рецензентів та безпосереднього знайомства з рукописами, ми подаємо тут деякі зауваження. Школя, що про технічний бік книжки, з відомих причин, не доведеться говорити. Але перевага, на нашу думку, не в ньому, та до того ж в нашому розпорядженні є дані, які дозволяють сподіватися, що з технічного боку книжка буде виконана бездоганно.

З боку ж змісту книжка має цілу низку позитивних рис, які її вигідно відрізняють так від українських, як і від місцевих російських читанок, пристосованих до третього року навчання.

Комплексні теми розроблено в книжці вдало і розташовано їх в такій послідовності: 1) Життя та праця літом, 2) Станиця, збір урожаю і обробка с.-г. продуктів, 3) Станиця та її околиці, 4) Жовтнева революція, 5) Побут станиці та її організації, 6) Місцеві промисли, 7) Станиця і місто. Обмін, 8) Зимові жалібні дні, 9) Фабрики й заводи, 10) Міське життя, 11) Весна і хліборобська праця, 12) Революційні дні на початку весни, 13) Річки й водойми весною, 14) Наші ліси та степи, 15) Перше травня, 16) Пасіка.

В самому розположенні тем і підборі матеріалу автори чітко відтіняють краєзнавчий та революційний моменти і уявляють їх проробку з сучасністю та з сезонними явищами. Таке побудовання комплексних тем цілком відповідає програмам ГУС'а і дає учням революційне Ленінське встановлення, а всю шкільну роботу ув'язує з трудовою діяльністю того оточення, в якому живуть і працюють діти.

Ідеологічно матеріал книжки витриманий. Багато місця в ній відведено революційному художньому і науковому матеріалові. А спеціально виділені теми: „Жовтнева революція, Зимові жалібні дні, Революційні дні на початку весни і Перше травня“ створюють всі передумови для правильного виховання дітей.

Книжка доволі повно відбиває в собі основні моменти з життя і побуту населення нашого краю. Статті та оповідання подають переважно краєзнавчий матеріал.

Художнім творами в книжці автори відводять багато місця. Тут розміщено кращі зразки творів визначних українських письменників: Шевченка, Грінченка, Коцюбинського, Левицького, Винниченка, Олеса, Тичини, Хвильового, Сисюри та інш. Є тут і де-кілька хороших художніх творів місцевих письменників. Твори взято фабульні, емоційні, близькі дітям та їх інтересам. Досить вдало уложили автори і де-кілько власних оригінальних статтів та оповідань.

Науково-ділові статті, за незначним винятком, невеличкі, викладені живо, просто, популярно. Є в книжці і цікаві інсценівки, забавки, шаради, загадки, прислів'я то-що.

Основний тон книжки бадьорий, життєрадісний. Мова проста, виклад близький і зрозумілий дітям.

Завдання цікаві, посилені, охоплюють всі комплексні теми та підтеми, і можуть служити робочою інструкцією для дітей. Вони ж дають загальний напрямок шкільній роботі і викликають у дітей прагнення до колективізму та суспільно-корисної праці.

Звичайно, в книжці, як і у всякій новій спробі, будуть і свої, може і не малі, недоліки. На них ми тут не спинятимемося. Гадаємо, що їх найкраще виявлять товариші під час практичної роботи і разом з авторами подбають усунути в дальших виданнях.

Позитивні ж риси, які має книжка дають нам право широко її рекомендувати не тільки для 3 груп шкіл Північного Кавказу, а також і для підвищених шкіл лікнепу та шкіл для дорослих, які мають будувати свою роботу на краєзнавчому матеріалі. В книжці „Вільний край“ вони найдуть багато цінного, цікавого і корисного матеріалу для роботи.

С. Баклаженко.

Воблий, К., акад. Економічна географія України. 3-є видання. перероблене. Вид. „Горно“. Київ. 1927 р. Стор. 239, І. Примірн. 10.000, Ціна 1 карб. 35 коп.

Учень в цій книжці найде достатній матеріал про передумови господарства (природа й людина), окремі галузі народного господарства УСРР, запитання для самостійної праці, покажчик додаткової літератури. Книжка має достатню кількість цифрового, місцями досить нового матеріалу, графіків.

Але, коли придивитися добре до підручника, то він хоча й перероблений, але все ж таки основа (вид. 1919 року) ще осталася, і книжка місцями не відповідає сучасності.

Що хибного в книжці акад. Воблого з економічної географії УСРР?

1) Як що, за автором „економічна географія вивчає сучасний стан окремих галузів господарського життя народу“ (стор. 3), чому ж в підручникові майже завжди, перше ніж казати про сучасність, акад. Воблий подає історичний, навіть матеріал XVII сторіччя (стор. 95), а ще більш незрозуміло, коли він зупиняється тільки на матеріалі, з нашого погляду, вже старому, напр. 1909—1910 р. р. (стор. 95)?

2) Класифікація галузів народного господарства повна, але, чи можна зараховувати до сільського господарства „лісництво, рибальство, ловецтво“ (стр. 3), тим більше, що, може, мимо волі, автор точно встановлює різницю між сільським господарством та цими заняттями (стор. 52), навіть зараховує рибальство до промислів (стор. 21)?

3) Надано дисципліні характеру описового, головне ж, „з погляду географічних умов“ (стор. 3), крім того, автор вважає, що „не однакове природне оточення є причина того або іншого стану господарської діяльності народу, більшого або меншого розвитку окремих галузів народного господарства“ (стор. 4). А поруч із цим, по всій книжечці— така детальна оцінка соціальних та економічних явищ в їх історичному аспекті.

4) Неясна роля географічних умов: чи вони впливають, чи обумовлюють господарську діяльність (стор. 4), а це — поняття різні.

5) Замість „України“ весь час подається матеріал про УСРР, як народно-господарний організм в складі СРСР. Хоча часами межі УСРР, про які обіцяє казати автор (стор. 3), не чіткі: тут бачимо „райони Володимир-Волинський та Ковельський“ (стор. 4)*, „Здолбуново“ (стор. 8), „Таганрог“ (стор. 9), „Буковина та Галичина“ (стор. 55), „Дубно“ (стор. 94).

6) Багато дуже зайвого ліризму.

7) Трапляються місця зовсім анахронічні: рух суден та пароплавів по Дністрі (стор. 5), „фабрична інспекція“ (стор. 163), „повіти“ по УСРР (стор. 95), „школа пасічництва в Харкові“ (стор. 101), „Уманська та Харківська с.-г. школи“ (стор. 100), очевидно технікуми, то-що.

8) Текст виправлено не добре. В книжці трапляються ляпсуси: „м. Славянське на Харківщині“ (стор. 140), „Миколаївська губернія“ (стор. 142), „р. Лугань, на Дніпропетровщині“ (стор. 148), „Туркестан“ (стор. 236) і т. і.

9) Зайвий для підручника економічної географії матеріал, напр. про „статистичні методи“ (стор. 31—38), про „графічну методу“ (стор. 122—124).

10) Дуже широко вживано старі міри, хоч часами на тій самій сторінці подано й метричні міри.

Взагалі книжку хоча й перероблено, але мало: що було новим для підручника 1919 року, на нашу думку, повинно стати дуже старим в 1927 році.

Ці хибки значно знецінюють підручник, а потреба в книжках з економічної географії на сьогодні дуже велика.

Піщанин.

П. Лісовий — Кубань. Нариси. Кооперативне видавництво „Рух“. Харків, 1928 року, стор. 100, ціна 60 коп., тираж 3000.

Кубань це край, яким всі цікавляться, навколо якого точиться безліч суперечок політичного, економічного й національного характеру, який має дуже своєрідне минуле і перед яким розгортається цікаве майбутнє. І разом з тим це краї, про який ні школа, ні учитель, ні тим більше масовий читач не має книжки, яка б в популярній формі змальовувала Кубань, її природні багатства, економіку, населення, його заняття, суспільне та культурне життя і побут.

П. Лісовий в нарисах „Кубань“ пробує заповнити цю прогалину. Він подає нам в художній і популярно-науковій формі відомості про Кубань—край і населення, історію її колонізацій, криваву боротьбу козаків з горцями, економічний та політичний стан козаків, городовиків, тубільного населення—адигейців, боротьбу за Жовтень, змальовує сучасне місто, станицю, аул, степи, річки, господарство і промисли, життя і побут населення, стару і нову культуру краю. На закінчення автор порушує саме болюче питання нашого краю— національні справи і пробує найти шляхи до їх вірного розв'язання.

В невеличких нарисах автор розгортає перед нами життя краю в його динаміці. Минуле тут перегукується з сучасним і луною йде у майбутнє. В книжці, як живе, проходить життя Кубани. В ньому патріархальні й старі пережитки побуту аула, станиці, міста борються з новими, а по степах і промислах ми чуємо, як б'ється пульс трудового життя, потужного і надійного.

Вдало дуже змалював автор станова нерівність і своєрідність класової боротьби на Кубані. Навівиши де-кілька цифр, він просто і ясно зазначає ті основні пружини, які спричинилися до станової ворожнечі і зарані визначили різну участь різних станів її в Жовтневій боротьбі. Городовики, що склали більше половини населення Кубани, а економічно були більше ніж вдвоє слабші і знаходились в цілковитій залежності від козаків, ніякими правами не користувалися,—природно були проти старих порядків і стояли за революцію.

Шкода, що Лісовий, орієнтуючись видно на інтелігентного читача, дуже щедро переважтажує книжку незрозумілими для масового читача словами. Так напр., на стор. 7 читаємо: об'єкт, експансії, когорти, дашнаки і мусавісти, руська Вандея то-що. А такі й кращі сторінки рясно трапляються в книжці, особливо в тих місцях, де автор наводить історичні згадки. Місцями в книжці проривається сухий, газетярський тон, а іноді автор занадто спрощує виклад.

Не зовсім солідними фактами оперує автор і в підході до націтання. Це питання стояло, правда, перед ним у всій подорожі,— і тому він уважно прислухається до розмов на базарі, в потязі і в дорозі. Ці розмови, як голос мас, що з офіційного „тето“ охоче переходять на рідне „це, та ні“ заслуговують, звичайно, на увагу. Вони підтверджують той факт, що на Кубані в більшості населення українське, яке охоче переходить з офіційної на рідну мову. Проте, на нашу думку, в цій справі більше важить голос організованої маси, а про нього автор ніде не згадує. Прикладів же таких можна навести безліч (2 округова партконференція, нарада секретарів укрсекції райпарткомів, українські вчительські з'їзди та конференції, наради хатачів Слав'янського району, пленум Староміського Райвиконкому та інші).

Книжка проте цікава і цінна. В ній живі люди, свідки минулого і будівники сучасного та майбутнього, самі розповідають про своє життя, про свої болючі й нерозв'язані питання. Загалом популярний, хоч і нерівний трохи виклад, доволі мирно уживається з науковими даними. Частими послілками на науковий матеріал, автор дає чимало слухних бібліографічних вказівок тим, хто побажав би глибше вивчити Кубань.

„Кубань“ Лісового ми радимо прочитати кожному вчителю і громадському робітникові, набути для шкіл і політосвіт установ, а також поширити в гуші трудового населення. На жаль, для масового читача вона в де-яких розділах не зовсім зрозуміла.

Окремі нариси про степ, Кубань, станицю, місто, аул можна вільно запровадити до шкільних підручників або іншим шляхом використати в шкільній роботі.

На закінчення мусимо зазначити, що книжка написана з великим піднесенням і захоплює читача, примушує його крізь сучасне бачити прекрасне майбутнє і вірити в нього.

„Нова Кубань!—каже Лісовий,—Червона Кубань! Звучить трохи сміливо... Але вона та нова Кубань є, вона росте, розвивається!“.

„І знаєте, що я думав, коли мимо пароплава пропливали ці очеретові ліси?

Тепер крім комарів, малярії, очерету тут немає нічого. А на цих землях можна брати по три укоси люцерни, тут може прекрасно родити пшениця, можна розвести чудові сади й виноградники. А вздовж Кубани насипати не такі дитячі вали, як тепер, а справжні греблі зі шлюзами, і воду на поливку садів брати з неї. А поверх греблі прокласти шосе, Тисячі десятин тепер пропадають марно. Але я певний того, що рано або пізно, а це прийде зробити. На місці очерету буде колоситися пшениця“.

С. Баклаженко.

Новицький Микола. Зелений Клин (Приморщина). Державне Видавництво України. Харків. 1928 р. Стор. 46—1 (зміст). Прим. 5.000. Ціна 35 коп.

Ширяться вивчення культури, політичного й економічного життя нацменшостей. Оскільки ж українці розкидані майже по всьому С.Р.С.Р., то праця М. Новицького—є перша й досить вдала спроба показати життя і побут українців, що колонізували Далекий Схід.

Перечитавши уважно книжку М. Новицького, українець матиме чітку уяву про природні багатства та властивості Приморщини, історію колонізації її, та економічне життя, а також про нові шляхи в економічному та культурному житті українців Приморщини. В книжці вміщено цифровий матеріал, мальовничо схарактеризовано природу, напр. тайфун (12) то-що.

Треба ж зазначити й деякі хиби:

Карту ще й зараз подано з масштабом тільки в „верстах“. На віщо вживати „версти“ (11, 13, 14, 17, 27, 37), „пуди“ (14, 25, 27, 28), „сажені“ (15, 26, 30), „вершки“ (16, 26), „десятини“ (21, 23, 24, 32, 32, 35, 36, 38, 42), „аршини“ (30)?

Коли б до власних спостережень, достатньо зібраного матеріалу, додати нові цифри, напр. перепису 1926 року, або кільканадцять світлин, від цього праця тов. Новицького дуже покращала б.

Одначе й зараз книжечка досить цікава й детально висвітлює життя, побут потреби українців Приморщини.

Піщанни.

„Життя й Революція“.

Журнал „Життя й Революція“ розпочав виходити з січня 1925 р., як науково-популярний, інформаційно-реферативний місячник громадського життя, літератури й науки. Журнал був розрахований на актив українського села, на його культурного робітника і ставив за завдання культурно озброїти цього робітника, часто закинутого в закутки без книжок, без певної культурної орієнтації.

Журнал брав на себе тяжкий і відповідальний обов'язок постійно та систематично інформувати свого читача про найголовніші новини з культури, науки, політичних проблем. Відповідно з ним журнал мав відділи: 1) політика, економіка, марксизм; 2) наука, техніка, сільське господарство; 3) культура, містечтво, побут. Щоб допомогти читачеві стежити за силою новин книжкового ринку, щоб культурно озброювати читача, журнал запровадив відділ бібліографії.

Правда, вже на 6-му числі журнал повинен був змінити свій характер—наблизитися до типу літературно-наукового приступного журналу. Той читач, що на нього розраховувалося журнал, став свідомо, активно до культурного громадського радянського будівництва, збільшилася громадська його самодіяльність. Масовий літературний рух захоплював раз-у-раз нові шари: до літератури, до мистецтва, до культури взагалі, пішов молодняк з фабрик, заводів, глухих сел, з комсомолу, робфаку, Червоної армії. Журнал не міг пройти повз це і не вагаючись пішов за вимогою часу.

Реорганізацією, що головно була в запровадженні відділу красного письменства та в злитті двох відділів—1) політика, економіка, марксизм, та 2) наука, техніка, сільське господарство, в один—„Політика, наука, техніка“,—журнал мав на оці повнотою задовольнити літературно-мистецькі вимоги свого читача, ще щільніше підводити маси до процесів культурної революції.

Неухильно керуючись директивами комуністичної партії про її політику в ділянці художньої літератури, редакція запросила до співробітництва в журналі письменників усіх літературних угруповань та поодиноких робітників літератури, що стали на шлях Жовтня, що визнали цей шлях, хоча й не входили до жодного з літературних угруповань. Редакція запросила всіх їх до спільного співробітництва на користь радянського культурного будівництва, його поширення та поглиблення. Журнал був свідомий, що спільними силами широких кадрів робітників та митців українського слова, що хочуть і здатні йти радянським шляхом у культурній революції, він поборе усі труднощі та з успіхом провадитиме свою творчу відповідальну роботу.

Спільними силами, єдиним радянським культурним фронтом усіх культурників, усіх освітників, усіх митців до широкої самодіяльності мас—ось з таким гаслом журнал пішов у дальшу путь по реорганізації.

Зводячи підсумки роботи першого року, треба сказати, що журнал здобув собі право на дальше існування. Згідно з вимогами часу, міняючи форми своєї роботи, журнал не змінив своєї позиції—широкий радянський культурний фронт.

Об'єктивно зважуючи скромні досягнення журналу, ми можемо сказати, що журналу пощастило намацати в масі письменницького молодняка кілька талановитих надійних імен, що журналу пощастило стимулювати творчість тих, хто стояв по-за реальною культурною роботою, по-за вищезгаданим культурним фронтом. Пощастило журналові організувати навкруг себе ту реальну аудиторію, до якої журнал звертався, яка його слухала й підтримувала.

Входити журналові в другий та третій роки своєї роботи доводилося за часів, коли дуже поглибилася диференціація серед письменницьких кол, а значить і серед читачів. Літературна полеміка кінця 1925 та 1926 р. поглибила боротьбу навіть серед ідейно-споріднених літературних угруповань і журналові нелегко було знайти ту доміную, що об'єднувала б усіх на конкретній літературній роботі.

„Ми рішучо тримаємо курс—говорила редакція журналу в своїй програмовій статті в ч. I 1926 р.—на широке радянське об'єднання в конкретній, культурній роботі всіх живих сил країни, які свою роботу планують в інтересах перемоги соціалістичних елементів культурного процесу, в інтересах революції“.

Входячи в четвертий рік, журнал „Життя й Революція“ не змінював загальних основ програму, бо ті чинники, що діяли за перших часів видання журналу активно діяли, і діють тепер, але змінив форму, перетворився на місячник літератури, мистецтва, критики. Така зміна була цілком природною.

На 1928-й рік журнал мав „піднести на вищий щабель, активніше ставити вимоги нашому художникові слова, вимагаючи від нього такого рівня творчості, на якому крає писемство здібне організувати та мобілізувати психіку мас в напрямі здійснення основних завдань соціалістичного будівництва“.

Так само підвищити якість критики та бібліографії, вимагаючи від них не загальних міркувань про писемство, не пристосовання загальних основ марксистської методи до загальних міркувань про писемство, а активно, конкретно допомагати українському письменникові на конкретних фактах його творчості влитися до загального річища сучасного культурного процесу“.

Бажаючи далі поширити коло своїх співробітників, а тим самим і коло читачів, відчуваючи прогалину в нашій журналістці що до висвітлення суто-мистецьких справ—театр, образотворче мистецтво, кіно,—журнал почав подавати матеріял і з цієї важливої ділянки культурного будівництва.

Входячи не тільки в новий 1928 рік, а й переходячи на новий щабель роботи, журнал „Життя й Революція“, як доводять деякі чисел 1928 року, упорався з цими своїми новими завданнями. Рецензії преси, читача доводять, що журнал є найкращий журнал на Україні. Журнал „Життя й Революція“ виходить з друку як-найакуратніше, тираж його 3000 примірників.

Але-ж заспокоюватися на цих досягненнях неможна, треба зробити журнал „Життя й Революція“ ще більш змістовнішим і більшим на розмір. Так само неможна спинитися на тих додатках, що їх цього року вперше додається до журналу, а саме: „Альбом українських письменників“ та „Альманах Західно-Європейської літератури“. Журналу треба опрацювати сталу систему додатків, що давали б певну завершеність читачеві, охоплювали певні ділянки культурного життя.

Ми знаємо, що ціна всякої книжки, а тим більше журналу, залежить більш за все від тиражу. Що більший тираж, то дешевше коштує друковане слово, то дешевшу ціну на нього можна визначати, а до журналу цікавіших додатків подати.

Тираж 3.000 примірників є мінімальний, при якому журнал може існувати, але з таким тиражем неможна журнал здешевити чи дати ще якісь додатки.

В цій справі журналу треба звернутися з першим заклик до свого читачівського активу, до тих будівників соціалістичного культурного процесу, що своєю активністю допомагали журналові стати найліпшим журналом і, ми впевнені, що вони не зупиняться на цьому, а підуть і далі, зрозуміють журнал „Життя й Революція“ не тільки найліпшим, а й найдешевшим літературним журналом на Україні.

М. В е р г у н.

Жльовани й Л. Географічний атлас України. Видання „Державного Видавництва України“. Київ. 1928 р. Стор. VI—15 мап. Прим. 11.000. Ціна 2 крб. 75 коп.

Географічний атлас України протягом останніх років конче був потрібен не тільки по школах соцвиху, але й для профосу, як і для самоосвіти. Чи приступні були школі мапи про природу та економіку УСРР, що вміщено було спочатку в збірнику „Матеріаль по районуванню України“ (X. 1923 г.)? Ціна була не приступна та й тираж було обмежено, з розрахунком в кожному разі не на школи соцвиху.

Мало давали й дають в цім відношенні атласи, складені за участю Белавіна або Шокальського, видані „Прибоєм“, „ГІЗ'ом“: не таке завдання цих атласів, коли огляд роблять по півкулях, країнах світу, СРСР.

Хоча й довгенько довелось чекати атласу, але він дійсно з'явився, як цінне та гарне досягнення в справі складання українського наочного приладдя.

Не будемо судити складачів атласу, що не з їх вини атлас дає матеріал про УСРР, а не всю „Україну“: тут слід рахуватися з коштами, особливо ж з умовами, що стали на перешкоді збирання нових, напр. статистичних відомостей, так потрібних для оцінки економічного життя України в цілому.

За авторитетними джерелами й новими відомостями складено такі карти: 1) фізичну (вся Україна), 2) геологічну, 3) корисних копалин, 4) кліматичну—річну (опади, температура). 5) кліматичну температура) на місяць, 6) боганічно-географічних районів, 7) ґрунтів, 8) адміністративну, 9) природних та економічних районів, 10) демографічну, 11) етнографічну, 12) сільського господарства, 13) промисловости, 14) торгівлі та кооперації.

За цим атласом добре й зручно вивчати географію УСРР, і зокрема економічну географію УСРР, напр. за підручником акад. К. Воблого: „Економічна географія України“ (К. 1927 р.).

Наші побажання такі:

а) треба скласти атлас про всю Україну;

б) по змозі, фізичні явища подавати з визначенням на мапах поокругових адміністративних меж УСРР;

в) удосконалити мапу корисних копалин;

г) зазначати джерела. Чвідки взято цифри, напр., що СРСР має площу тільки в 19.000 тис. км., а не 21 352.129 (за Вольфом і Мебусом);

д) не загромаджувати тексту зайвими, особливо ж дуже спірними цифрами про інші держави, напр., відносно площі Румунії, Польщі, або населення Румунії та Польщі;

е) базувати графіки на відомостях найновіших, а не часами тільки 1923 року (табл. 11);

ж) не давати відомостей в старих мірах, як „десятини“, „пуди“ (табл. 12, 13);

з) подбати про зниження ціни на цей, дуже потрібний школі, атлас.

Атлас—гарний і потрібний учневі не тільки школі соцівху, бо дає змогу вчитати з атласу дуже багато потрібних і цінних відомостей.

П і щ а н и н .

А. А. Введенский и А. В. Предтеченский—„Рабочая книга по истории“ ГІЗ 1928 г. ч. I, 260 стр. ц. I р. 40 коп. ч. II, 267 стр. ц. I р. 35 коп. тираж 7000.

Наші школи, особливо на початкові своєї роботи з історії класової боротьби, відчувають дуже гостру потребу в хорошій робочій книжці з історії. До сьогоднішнього дня ми мали чимало підручників поважних авторів—Лозинського, Тюменева, Вольфсона, Трахтенберга, Кушнера, Покровського та інш., але всі вони хворіли на одні й ті ж хвори: матеріал перевантажували непотрібними цифровими й фактичними даними, подавали його в сухій догматичній формі, мало розроблюючи його з методичного боку, фази суспільного розвитку ішли окремими роз'єднаними частинами, неув'язаними одна з другою, а всесвітня історія не мала щільного звязку з історією Росії.

Робочі книжки Введенського та Предтеченського вперше подають російську та світову історію, як єдиний суцільний і процес господарного розвитку та суспільних взаємин, які проходять всі країни лише в різні часи і в різних варіантах. Книжки охоплюють фази суспільного розвитку від первісного суспільства до епохи промислового капіталізму—кінця XVIII століття.

Матеріал в книжках гарно систематизовано, методично розроблено і поділено на теми та завдання для самостійної лабораторної проробки.

До кожного завдання подано вступ з цільвим установленням, яке визначає основні віхи роботи, встановлює звязок даної теми з попередніми, подає методичні поради для проробки матеріалу. Далі йдуть документи та різні історичні джерела, що в стислій і цікавій формі ілюструють основні розділи завдання. До документів приложено низку питань дослідного характеру, які загострюють увагу на найважливіших моментах роботи. На закінчення автори вміщають нарси, які підсумовують проробку джерел і подають відомості, які з тих чи інших причин не можна було охопити документами. В кінці кожного завдання йдуть загальні питання для повторення, теми для доповідів та конференцій і література для поглибленого вивчення курсу.

В примітках до тексту автори скрізь подають пояснення незрозумілих слів і цим роблять виклад цілком доступним для учнів.

На жаль, і ці робочі книжки не без хиб. Так наприклад, часто трапляються сухуваті, розтягнуті і невдало підібрані етнологічні нариси та уривки з літературних пам'яток, контрольні питання мало ув'язують матеріал з сучасністю, в дослідженні історич-

них явищ не проведено чіткого краєзнавчого ухилу, який має дуже велике значіння в перші роки роботи з історії, не використана в потрібній мірі графічна та ілюстративна метода (схем, діаграм, малюнків в книжках зовсім немає), де-які розділи—селянські реформи на Заході, міська культура та інші—подано занадто схематично, нема також вказівок на бібліографію історичної художньої літератури.

Крім того автори, ідучи за старими традиціями, ніде, навіть, ні однієї сторінки не відводять історії класової боротьби на Україні. Проте той інтерес, який виявляється тепер з боку російських учених та трудових мас суспільства (див. розмову з А. В. Луначарським в хроніці нашого журналу) до велетенської творчої культурно-будівничої роботи Радянської України ставить на чергу дня і в російських школах потребу вивчати історію класової боротьби на Україні. Само собою зрозуміло, ці розділи багато б сприяли тому, що робочі книжки можна було б широко використовувати і в школах України.

Не зважаючи на перелічені недоліки, робочі книжки Введенського та Предтеченського серед численної підручної літератури з історії є майже найцінніші й найкращі роботи. Низька ціна, простий популярний виклад, гарна наукова й методична розробка матеріалу роблять їх цілком придатними для роботи не тільки в школах II ступня, партшколах, технікумах та рабфаках, а й для широкої самоосвітньої роботи масового вчителства та інших культуробітників.

С. Баклаженко.

Письменники радянської України. Альбом портретів. ДВУ. Київ, (1928 р.). 23,5 × 17,5 см. ц. 2 карб.

У передмові до цього видання сказано: „Редакція мала на меті подати портрети тільки письменників пореволюційного нашого десятиріччя, що працюють на терені УСРР—тих, що зросли під безпосереднім впливом Жовтня, і тих, що свою діяльність, хоч і раніш почату, безпосередньо з революційною добою звязали. У цих межах редакція спинилась вибором на письменників, чий літературний доробок забезпечує вже авторів певне місце в нашому широкому літературному процесі“.

Далі подано портрети 36 письменників, і між ними: Ост. Вишні, Д. Загула, М. Йогансена, І. Кулика, М. Куліша, І. Микитенка, В. Поліщука, М. Рильського, М. Семенка, П. Тичини, П. Филиповича, М. Хвильового та інших.

Уже з цього перелічування видно, що не всі з письменників „Альбому“ належать до тих, „що зросли під безпосереднім впливом Жовтня“, або „свою діяльність безпосередньо з революційною добою звязали“ (напр., П. Тичина, М. Рильський П. Филипович). Це значна принципова хиба!

Можно пошкодувати, що упорядчики не подали в додаткові до „Альбома“ коротких, життєписів і бібліографії до уміщених в ньому портретів письменників. Адже наш читач ще мало обізнаний з сучасними письменниками та їхньою творчістю і тому такий додаток значною мірою допоміг би ширше і краще використати цей „Альбом“.

З художнього боку видно „Альбом“ гарно крім трьох невеликих портретів Хвильового та Кулика) і на доброму папері. Ціна не дуже дорога.

Це вчасне видання повинна мати кожна українська школа, клуб та хата-читальня.

В. Д—ський.

ГРОМАДСЬКО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ЖУРНАЛ
ОРГАН НАРКОМОСВІТИ УСРР

РАДЯНСЬКА ОСВІТА

ВИХОДИТЬ ЩО-МІСЯЦЯ : : : РІК ВИДАННЯ ШОСТИЙ

„РАДЯНСЬКА ОСВІТА“:

Допомагає нашому освітникові знайти найближчі й найлегні шляхи до комуністичної освіти й виховання тих кадрів дитинства й юнацтва, що ними він керує.

Дає практичну відповідь на питання сучасного педагогічного життя. Ув'язує шкільництво з життям трудових мас, поглиблює звязок освітника з робітничо-селянським суспільством і загалом змінює громадсько-політичну установку вчителства.

Здебільша журнал сільського вчителства

Журнал не лише для вчителства, але й орган самого вчителя.

„РАДЯНСЬКА ОСВІТА“ має розділи: 1) Загальний; 2) Дитячий рух; 3) Методика та практика школи; 4) Політосвітня праця; 5) Життя школи й вчителя; 6) За кордоном; 7) Політогляд; 8) Хроніка; 9) Радянська книжка; 10) Інформація; 11) Листування; 12) Дискусійна сторінка (трибуна); 13) Проблеми мови в школі та суспільстві.

Редакція: Харків, вул. Карла Лібкнехта, 31, ДВУ.

Передплата: В Союзі: на 1 рік — 3 крб. 50 коп., 6 міс. — 1 крб. 80 коп., 3 міс. — 90 коп., 1 міс. — 35 коп., окреме число — 40 коп. Для закордону на 1 рік — 2 дол. 30 цент., 6 міс. — 1 дол. 20 цент., 3 міс. — 60 цент., 1 міс. — 20 цент., окреме число — 25 цент.

ФОТО ДЛЯ ВСІХ

Кожен фото-аматор, фото-кореспондент, фото-робітник, а також кожен фото-гурток, робклуб, сельбуд, кожна школа мусять передплачувати багато ілюстрований журнал фото-аматорської та фото-кореспондентської роботи

Виходить у Харкові щомісяця, починаючи в 1928 року.

Подає провідні статті, підпорядковуючи фото-аматорство, та фотопробу взагалі завданням культурної революції.

Містить статті з практики фотопроботи, дбаючи за підвищення технічного рівня української фотографії.

Подає фотографічні роботи найкращих майстрів-світлописців України, Россії й Закордону та фотографії фото-молодняку.

Стежить за поступом і розвитком всіх галузей фотографічної техніки, подаючи відомості та новини радянської й закордонної фото-техніки й промисловости.

Проводить фото-конкурси для досвідчених фото-робітників та аматорів-новачків, виявляючи технічні та художні досягнення їх.

Є найкращий порадник кожного, хто дбає за підвищення своєї фото-кваліфікації, бо проводить стале листування з читачами та веде постійний відділ дружньої критики.

Умови передплати: на місяць — 30 к., на 3 місяці — 85 к., до кінця 1928 календарного року — 1 карб. 70 к.

Для передплатників „Фото для всіх“ до кінця року, що божануть одержати в додаток до журналу ще порадник С. П. КРАВЦОВА (книги) — „Що треба знати фото-аматорові“ (має 216 стор. друку, з численними ілюстраціями й коштує в продажі 1 карб. 60 к.) встановлюється знижена передплатна ціна на журнал разом з порадником 2 карб. 76 к.

Адреса редакції — Харків, Сумський пр., 5.

ПІВНІЧНО-КАВКАЗЬКА ФІЛІЯ

КРАСНОДАР, КРАСНА, 64

Відділ книготорговельний:

Підручники і допоміжна література для шкіл українською та іншими мовами.

Має в продажу крайові підручники для I і II року навчання в українських школах.

Література з усіх галузів знання і комплектування бібліотек для хат-читальень, шкіл та політосвітніх установ.

Відділ канцприладдя:

Гуртовий та роздрібний продаж шкільних, канцелярських, паперових та для креслення приладь.

Наочні приладдя для вобнізації.

Ціни позаконкурентією.

Відділ наочних приладь:

Генеральне представництво Акційного товариства наочних приладь „АОНАПО“

Повне обладнання фізичних кабінетів для шкіл; глобуси, географічні мапи то-що.

Ціни фабричні.

При гуртових замовленнях знижка та кредит.

Ціна 80 коп.

